תלמוד ירושלמי · מפרשים · מראה הפנים על תלמוד ירושלמי · סדר זרעים

מראה הפנים על תלמוד ירושלמי כלאים

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מראה הפנים על תלמוד ירושלמי כלאים

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מראה-הפנים-על-תלמוד-ירושלמי-כלאים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611162349v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 8
הלכה ד 8
הלכה ה 9
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ח 12
הלכה ט 12
פרק ב 15
הלכה א 15
הלכה ב 18
הלכה ג 19
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ו 22
הלכה ז 23
הלכה ח 25
פרק ג 28
הלכה א 28
הלכה ב 41
הלכה ג 43
הלכה ד 46
הלכה ה 47
הלכה ו 47
פרק ד 50
הלכה א 50
הלכה ב 58
הלכה ג 61
הלכה ד 62
הלכה ה 63
הלכה ו 63
פרק ה 65
הלכה א 65
הלכה ב 66
הלכה ג 68
הלכה ד 69
הלכה ה 69
הלכה ו 71
הלכה ז 71
פרק ו 72
הלכה א 72
הלכה ב 75
הלכה ג 76
הלכה ד 77
פרק ז 80
הלכה א 80
הלכה ב 82
הלכה ג 86
הלכה ד 89
הלכה ה 90
הלכה ו 90
פרק ח 92
הלכה א 92
הלכה ב 98
הלכה ג 100
הלכה ד 103
פרק ט 104
הלכה א 104
הלכה ב 109
הלכה ג 109
הלכה ד 110

הלכה ה 111
הלכה ו 112

פרק א

הלכה א

החטים והזונין. פירש בבגדים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. לכאורה איכא למידק אליבא דתנא דבי ר'י דס"ל כל בגדים שנאמרו בתורה סתם של צמר ופשתים הן מדפרט הכתוב בנגעים כדקאמר בשבת (דף כו) ואמרינן אליביה בריש יבמות (דף ד) צמר ופשתים דכתב רחמנא גבי שעטנז למה לי אלא לאפנויי ולמידרש סמוכין דכלאים בציצית שרי והשתא למאי דקאמר הכא קשיא הא איצטריך צמר ופשתים למילף לכל כלאים שנאמרו בתורה שהן שני מינים שונים דוקא וא"כ מנ"ל לאפנויי אלא דזה יש ליישב למאי דכתבו התוס' שם ד"ה א"כ לישתוק קרא וכו' דלהמסקנא דנפקא לן הפנאה לרבנן משעטנז לר' ישמעאל נמי תיפוק לה מהתם וכו' עי"ש ומיהו נהי דלר' ישמעאל ניחא הא דהכא ושפיר ילפינן מצמר ופשתים דפרט הכתוב בכלאים דמיותר היא אלא ללמדנו דה"ה לכל כלאים שבתורה שהן שני מינין שונים וכלאים בציצית נפקא לן מהפנאה דשעטנז אכתי לרבנן קשיא דאינהו לא סברי למילף הואיל ופרע הכתוב בא' מהן כמו דלא ילפי לסתם בגדים מפרטא דנגעים ולדידהו צמר ופשתים דכלאים לגופיה הוא דאיצטריך דאי משעטנז הו"א אפי' כל תרי מיני אסור ולפ"ז מנ"ל למילף לכל כלאים שבתורה שהן שני מינין שונים דילמא אפי' שני מיני חטים וכן כיוצא בזה בכלאים דהרבעה דאין לומר דלרבנן ילפינן לשאר כלאים שבתורה במה מצינו מכלאי בגדים דהא אינהו לא סברי למילף הכי כדלא ילפי לענין צמר ופשתים במה מצינו מנגעים. ומזה היה נראה לכאורה דהך סוגיא דהכא לא אזלא אלא אליבא דתנא דבי ר"י דהתם ואף שיש לדחות מ"מ למדנו מזה נפקא מינה לדינא לענין חיובא דציצית בהא דפליגי רברבתא דהרי"ף והרמב"ם ז"ל פסקו כר"נ דפרק התכלת (דף לט) דמן התורה אינו חייב בציצית אלא טלית של צמר ושל פשתים בלבד ושאר מינין אינן אלא מדרבנן וכדמפרש ר"נ להאי ברייתא השיראין והכלך והסריקין חייבין בציצית דמדרבנן הוא וסברת ר"נ כתנא דבי ר' ישמעאל כדקאמר התם. והראב"ד והתוס' והרא"ש ז"ל פסקו כרבא דמפרש להאי ברייתא דחייבין מדאורייתא קאמר והן הן רבנן דר' ישמעאל דיבמות כדכתבו התוס' שם (דף ה) ד"ה לרבנן מנא להו והשתא סתמא דמתני' וטעמא דמוכח מהך סוגיא דהכא סייעתא לדעת הרי"ף והרמב"ם דלא מצינן לאוקמי האי מילתא דנילף מצמר ופשתים דכלאים לכל כלאים שבתורה שהן שני מינין שונים דוקא כ"א אליבא דתנא דבי ר'י וכר"נ דס"ל כוותיה והא בהא תליא כמבואר:

טעמא דר' אליעזר שכן מקומות מקיימין אותן לגמלים בערביא. הכי אמר לקמן סוף פ"ה והכי אמרינן נמי בבבלי פ"ט דב"ב (דף קנו) גבי בני רוכל דקאמר ר"א תקברן אמן מקיימי קוצים בכרם היו מ"ט דר"א שכן בערביא מקיימין קוצין בשדות לגמליהן ובהאי תלמודא קאמר התם הא דלייט להו עילא היה רוצה לקללן שהן זורעין כורכמיך בכרם ופירשתי שם הא דלא מפרש משום דמקיימי קוצים היו כדאמר הכא דלר"א מכיון שמקיימין אותם במקום אחד אסור מינן בכל מקום שהוא י"ל דס"ל להאי ש"ס דאפי' לר"א דגזר במקומות שאין מקיימין אטו מקומות שמקיימין היינו דוקא לאסור ולקדש דגזריגן כרם אטו שדות דאף שאין דרך בערביא לקיים קוצים כ"א בשדות כדאמר התם בהדיא וכן בשבת (דף קמד) קאמר נמי הכי מ"ט דר"א שכן בערביא מקיימין קוצי שדות לגמליהן אפ"ה לענין איסור וקידוש מחמיר בה תרי חומרי וגזר כרם אטו שדות ומקומות שאין מקיימין אטו מקומות המקיימין אבל מ"מ לא היה מקללן בשביל כך הואיל וחומרא יתירה ביותר היא. ואף דנימא דכרם ושדה חדא היא מ"מ איכא חומרא יתירה הכא דנגזור מאכל בהמה אטו מאכל אדם ומקומות שאינן מקיימין אטו מקומות המקיימין. והלכך מפרש דעילא מצא שהיה רוצה לקללו לפי שהן זורעין כורכם בכרם וזהו חזי למאכל אדם זהו סברת דהאי ש"ס אליבא דר"א וסברת הש"ס דילן אליביה דמילע לייט להו נמי בשביל כך ואף שלא היה המעשה במקום שדרך לקיים אותן מ"מ ר"א מחמיר הוא בכלאי כרם [דתמירי ואסירי אף בהנאה] עד כאן מה שבארתי [בב"ב] ואין בזה נ"מ [לדינא] דקיי"ל כחכמים (חסר) אמר דמדר"א נשמע לרבנן והיינו דמה דאסרי מיהת במקומות המקיימין אותן וא"כ אף במאכל בהמה הדין כמו במאכל אדם דקידש במקום שמקיימין דוקא בכרם הוא דאסרי ולאו משום דגזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם אלא הואיל וכלאי פרה [אסורין] בהנאה אבל בכלאי זרעים דאין אסורין אפי' באכילה לא גזרו מאכל בהמה אטו מאכל אדם כמו דלא גזרי מקומות שאין מקיימין אטו מקומות המקיימין בכרם ולא עוד אלא אפי' לר"א (חסר) דהא דמחמיר דוקא בכרם הוא דמחמיר משום דכלאי כרם חמירי דאסירי אף בהנאה אבל בכלאי זרעים דלא חמירי כ"כ דאינן אסורין אלא מלזרוע ואפי' באכילה מותרין לא גזרינן מקומות אטו מקומות דחדא גזירה גזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם ולא מקומות אטו מקומות ומאכל בהמה אטו מאכל אדם דהוי גזירה לגזירה ומיהו לרבנן ודאי הוא דלא גזרינן כלל לא מאכל בהמה אטו מאכל אדם בכלאי זרעים ולא מקומות שאין מקיימין אטו המקיימין בכלאי הכרם כ"א דוקא במקומות המקיימין אסור הוא ומקדש בכלאי הכרם ומשום דמאכל בהמה ומאכל אדם שוין בהן דאסירי בהנאה וזה מוכרח הוא כדאמרן דלרבנן לית להו גזירה כלל מדמסיק

הכא דלא גזרינן מקומות אטו מקומות בכלאי הכרם וא"כ ה"ה נמי דלא גזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם בכלאי זרעים ואחרי אשר נתברר לנו האי מילתא לדינא אליבא דרבנן עין בעין תראה שהן הן כוונת הרמב"ם בדין הזה ותבין בביאור דבריו שדעתו ז"ל היה לחלק כן בין כלאי זרעים לבין כלאי הכרם דבפ"א מהל' כלאים בהלכה ד' כתב אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראוין למאכל אדם וכו' ובפ"ה גבי כלאי הכרם כתב בהלכה י"ח הרואה בכרם עשב שאין דרך בנ"א לזורעו וכו' ומבואר הוא שדעתו ז"ל דבמקום שכמוהו מקיימין רוב העם אותו דבר אין חילוק בין הוא לבהמה או לרפואה וה"ז קידש ומזה תראה שמ"ש הכ"מ בפ"א יש לתמוה וכו' ע"ש ובמכ"ת המה דברים שא"א לקיימן בכוונת דברי הרמב"ם שהרי להדיא יראה מדבריו דפ"ה דבין אם הוא לבהמה ובין הוא לרפואה מקדש הוא במקום שדרך לקיים אותו בשביל כך וא"כ היאך נפרש דבריו דפ"א שלא נתכוון לשלול אלא עשבים המרים שהן לרפואה ומאכל אדם דנקט לאו דוקא הוא אלא אפי' רוצה בקיומו למאכל בהמה הא מצדה תברה דדין מאכל בהמה ודין רפואה שוין הן לדעתו ז"ל וא"צ לאריכות דברים בזה אלא קושטא דמילתא היא דדעת הרמב"ם לחלק בין כלאי זרעים לבין כלאי הכרם וכל דבריו בדקדוק רב הן דבכלאי זרעים דמיירי בפ"א דוקא הראוין למאכל אדם בעינן אבל לא עשבים המרים שהן לרפואה וה"ה לדברים שאינן ראויין כ"א למאכל בהמה ובפ"ה דמיירי בכלאי הכרם במקום שאין מקיימין אותו דבר שהוא לבהמה או לרפואה לא קידש ובמקום שמקיימין אותו קידש וזה נלמד הכל מהא דנתבאר לן מהכא דכמו דלרבנן דוקא במקום שמקיימין אז הוא מקדש ואפי' מאכל בהמה או לרפואה ומשום דלהנאה הן וכלאי הכרם אסורין בהנאה אבל לא במקום שאין מקיימין דלא גזרינן מקומות אטו מקומות כך הוא ממילא בכלאי זרעים דאין בהן איסור הנאה כ"א איסור זריעה מה שראוי לאכילה א"כ מאכל אדם דוקא ולא מאכל בהמה ולא עשבים המרים לרפואה ואפי' הוא רוצה בקיומן דאינם אלא להנאה ול"ג איסורי הנאה אטו איסורי זריעה לאכילה זהו הדרך הנכון והאמת לכל המעיין ומודה על האמת כי כונתי בע"ה לדעת הגדולים כדמוכרח מהכא ובמילתא בטעמא לחלק בין כלפי זרעים ובין כלאי הכרם כמבואר ובטעם הזונין פשוט הוא דסמיך אמסקנא דהכא כדא"ר יונה מין חיטין הן אלא שהפירות מזנין וכ"כ ברפ"ג דמטעם שהן מין אחד עם החטין אינן כלאים זה בזה ובהא הכל ניחא בס"ד:

תורמין מן היין על החומץ וכו'. האי ברייתא הובאה לקמן סוף פ"ב דתרומות ויתבאר במקומו בהגיעי לשם ברחמי ובס"ד. למה נקרא שעועית שהיא משעשעת את הלב. הר"ש ז"ל פי' שמטמטמת את הלב וכו' ומלשון עיניו השע וכמדומה שיותר נוח לומר דר'

יונה מפרש שהוא קיצור מלשון הכפולים ומלשון שעשוע ממש. אני תורתך שעשעתי. בחוקותיך אשתעשע וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ג שם בהל"ג העתיק פול הלבן עם השעשועית:

הלכה ב

נשמעינה מן הדא הקישואין וכו'. בתוספתא גריס הקישואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות אינן כלאים זה בזה ותורמין ומעשרין זה על זה דר"מ ר' יהודה ור"ש אומרים כלאים זה בזה ואין תורמין ומעשרין זה על זה ולפיכך הרמב"ם בפ"ג שם לא העתיק אלא מה שנשנה במתני' וכת"ק דר"י דמתני' אבל מה שנשנה בתוספתא מקשואין ודלועין ואבטיחים הלכה כר' יודה ור"ש נגד ר"מ וגם בפ"ה מהל' תרומות לא הזכיר אלא קישות ומלפפון שהן מין אחד ותורמין מזה על זה:

מתני' דר' ולא כר' נחמיה. דעת ר"נ דתוספתא הובאה בבבלי נדרי' (דף נא) ורב אשי מפרש התם כדמפרש רב הונא הכא אליבא דמתני' דאתיא כרבי ודלעת המצרי והרמוצה אינן כלאים זה בזה לפי שאינה מין אחר כ"א נקראת כן ע"ש שטומנין אותה ברמץ ועיין בהר"ש ובהתי"ט שהביאו ומ"ש על זה והאמת הוא דפלוגתא היא הכא נמי כמו בבבלי וסתמא דהש"ס סובר כר' נחמיה כדמוכח מלקמן סוף פ"ג וע"ש בד"ה את עשה דלעת מצרית כדלעת יונית וא"כ בהא נמי הויא כמו דהתם דמותיב על רב אשי מהאי דר' נחמיה ועיי"ש:

הלכה ד

תני עכו"ם שהרכיב אגוז ע"ג אפרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשותכן וכו'. כלומר שאין ישראל רשאי לומר לעכו"ם הרכיב לי אילנות ואעפ"כ אם עשה מותר ליטול ממנו יחור ולנטוע במקום אתר וכתוספתא זו פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות כלאים הל"ו ואסור לישראל להניח לעכו"ם שירכיב לו אילנות כלאים וכו' ומותר ליטע יחור מן האילן שהורכב כלאים ולזרוע מזרע הירק שנזרע כלאים ומשמע שאפי' הישראל בעצמו שעבר והרכיב או זרע כלאים מותר הייחור והזרע כדכתב שם אע"פ שהוא לוקה הרי אלו מותרין באכילה וכו' והא דקתני בתוספתא עכו"ם שהרכיב לרבותא דרישא דקתני דאע"פ שאין העכו"ם מוזהר על הרכבת כלאים וזריעתן וכרבון דר"א בסנהדרין (דף נו) דאין כלאים בכלל ז' מצות אלא דאסורין בהרבעה ובהרכבת האילן כדכתב הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים הל"ו מפי הקבלה שב"נ אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן ואין נהרגין עליהן ולפ"ז נוכל לומר דהא קמ"ל הברייתא חדא דאין הישראל רשאי להניחו לעשות כן בשלו ועוד דהא מיהת באיסורא קאי עליה בהרכבת האילן:

הלכה ה

הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרי. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מכלאים בהל"ו הלפת והצנון אינן כלאים זה בזה מפני שפרייהן שוין וכו' והכל כפי פשטות הסוניא דהכא וכבר תמהו רבים על פי' הר"ש ז"ל שפי' הילכו בהן אחר הפרי להחמיר וכן דעת הראב"ד ז"ל בהשגות שם דהא מדמותיב הרי צנון ונפוס וכו' ותימר כלאים א"כ על כרחך דדברי ר' יונתן להקל מתפרשין וזה ברור הוא ומה שהקשה הראב"ד בפ"א שם מהאי מתני' דס"פ הטומן לפת וצנונות וכו' אלמא אית בהו משום כלאים יתבאר מזה במקומו בס"ד ועיין לקמן הל"ט ד"ה מה אנן קיימין:

הלכה ו

אמר ר"י אייתיתיה מן דבית לוי תרנגול עם הפסיוני וכו'. מבואר הוא למאי דפרישית דל"פ ר"י ור"ל אלא אם צריך היה רבי לשנות האי דינא בהדיא גם בעופות כמו ששנה כאן בבהמה וחיה ולר"ל לא היה צריך דכבר נכלל הכל במה ששנה לנו שם וכן חיה ועוף כיוצא בהן וכדקאמר ר' יוסי ויאות בא להודיעך וכו' וכדפרישית והיינו כר"ל וה"נ אמר ר"ל בבבלי סוף פ"ה דב"ק כאן שנה רבי תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה ופריך התם פשיטא מהו דתימא משום דרבו בהדדי מין חד הוא קמ"ל ומפני כך לא היה צריך הרמב"ם להזכיר זה בפירוש בפ"ט מהל' כלאים דכיון דכתב שם בראש הפרק בין בבהמה בין בחיה ובעופות הכל בכלל ואפי' בהדומין משני מינין כלאים זה בזה כמו שכתב שם בהל"ד בבהמה וחיה וא"כ ה"ה בעופות:

המרביע בחיות הים מהו. בבבלי שם גריס בפשטות אמר ר"ל המרביע שני מינין שבים לוקה אתיא למינהו מיבשה וכ"פ הרמב"ם שם והתוספות שם בתחלה רצו להגיה המנהיג שני מינין דהא משמע הכא דא"א להרביע דגים ושוב כתבו דא"צ להגיה אלא דבחית הים משכחת שפיר הרבעה כ"א בדגים דלא שייכא בהו הרבעה אלא הנהגה והביאו ראיה מהמ"ר בפ' בראשית דהכי מסיק התם וז"ל הב"ר בפסוק ישרצו המים כהנא שאיל לרשב"ל המרביע בחית הים מהו א"ל אף הן כתיב בהן למיניהם איתיב כהנא והלא אף דגים כתיב בהן למיניהן בהא פרס בהיא מצודתיה על רשב"ל והיך עבידא א"ר יונה יכול אני מקיים לה משום מנהיג מביא שני דגים חד מיירן וחד אספרון וקושרן בגמי וממשיכן בנהר או בים ואסור לעשות כן משום כלאים ע"כ ולפי גי' זו משמע דמסיק דאין בהן אלא משום הנהגה ומשום דלא שייכא הרבעה בדגים ואלו לגי' דהכא דמסיים ואינון שייפין דין עם דין ומזרעין משמע דהיינו הרבעה דידהו והוא גרם להן שע"י שקשר שניהם יחד שייפין דין עם דין וא"כ היה חייב על הנהגה ועל הרבעה

כדפרישית בפנים דאל"ה למה ליה דמסיים הכי ואפי' נפרש דה"ק דאנא פתר לה משום מנהיג היינו שנתכוין ע"י הנהגה זו שיהיו מזרעין ואינו חייב אלא משום [הרבעה משמע מיהת דהרבעה איכא בכה"ג אלא דלפ"ז היינו צריכין לומר דפליג אהא דמסיק בבבלי פ"ז דב"מ (דף צא) דאינו חייב בכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת ואין לומר דהא מיהת אסורא איכא אפי' להכניס לדיר מין בשאינו מינו כדקאמר התם לדבי רב פפא בר אבא דהא הכא משמע דבחיובא מיירי דקרא דלמיניהם דכתיב גבי דגים מתרץ לה בהכי ואם באנו להשוות הסוגיות לפי המסקנא דאינו חייב אלא על הרבעה ממש וכדמייתי נמי בהאי ש"ס לקמן פ"ח בהלכה ב' להברייתא דקתני בהדיא מותר להעמיד זכרים אצל נקיבות ואינו אסור אלא מלהרביע וזה ודאי לא שייכא בדגים היינו מוכרחין לפרש להאי גי' דהכא בההיא דר' יונה דג"כ אין החיוב אלא משום מנהיג לחוד קאמר וכגי' הב"ר והא דמסיים הכא ואינון שייפין וכו' היינו דהאי ש"ס לטעמיה הוא דאזיל דאין חיוב בהנהגה כ"א בשעושים איזה דבר ע"י שמנהיגם כדקאמר בפ"ט שנושאין את החבל וכיוצא בזה והכי משמע נמי גבי בעיא דרחבה בסוף פ"ה דב"ק המנהיג בעיזא ושיבוטא ופירש"י ז"ל קשר קרון לעז ודג צף על המים וזה מושך עמו על שפת הים והכי משמע נמי בסנהדרין (דף נט) ודגים בני מלאכה נינהו אין כהאי דבעי רחבה אלמא דצריך איזה מלאכה בהנהגה ועיקרא דהאי מילתא והיוצא עוד מזה יתבאר לקמן בפ"ח בס"ד:

הלכה ז

תמן ע"י שהוא נותן זה בצד זה וכו'. התי"ט הביא לזה בשם העתקת הר"ש וסיים כפירושו והיינו שסובר ר' יהודה דדווקא היכא שע"י ההרכבה הן מתאחין ונעשה על ידיהן פרי או ירק משונה בהו אסרה התורה משום כלאים וזה דוקא באילן ואילן או ירק בירק אבל ירק באילן שאינן מתאחין להשתנות ולעשות ירק או פרי אחר אע"פ שיונקין זה מזה לא אסרה התורה עכ"ל ודברים אלו קשי הבנה המה אבטיח ותפוח ירק באילן הוא וקאמר הן מתאחין ונעשין כלאים אלא עיקר הדברים כך הן דר' יהודה מחלק בין נוטל זרע ממעי הירק וזרע ממעי התפוח ונותן זה בצד זה דאז מתאחין הן הירק באילן ונעשין כלאים ובין נוטל הירק הנטוע וגדל כבר ומרכיבו באילן דבהא ס"ל לר' יהודה שאינן מתאחין זה עם זה וכדפרישית בפנים:

ותני ממין שאין מרכיבין עץ סרק ע"י עץ מאכל וכו'. הר"ש והרא"ש ז"ל בהלכות קטנות הביאו לזה וכ"פ הטור י"ד סי' רנ"ה דעץ סרק באילן מאכל ג"כ אסור והרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' כלאים הל' ה' כתב כלאי האילנות הרי הם בכלל שנאמר שדך לא תזרע כלאים כיצד המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג או אתרוג בתפוח

ה"ז לוקה. מן התורה בכ"מ וכו' ולא הזכיר מאילן סרק כלל ואם נפרש דבריו דבדוקא נקט מאכל במאכל היה קשה הלא ברייתא ערוכה היא בת"כ ובלי שום חולק דאפי' סרק במאכל בכלל הוא ואם נאמר דאורחא דמילתא נקט שאין דרך להרכיב כ"א אילן עושה פרי בעושה פרי להוציא ממנו פרי אחר כדקחשיב הכא לעיל סוף הלכה ד' מ"מ אכתי טעמא בעי למה השמיט דין סרק באילן מאכל והכ"מ דקדק שם למה השמיט דין ירק בירק דמתני' ותירן דלא קחשיב אלא דברים דלוקה עליהן בכ"מ בין בארץ בין בחו"ל לאפוקי ירק בירק דבח"ל מישרא שרי ובהך דהשמיט אילן סרק באילן מאכל לא דקדק כלל ושמא הוה ס"ל להרמב"ם דמהאי ברייתא דת"כ לא ילפינן מידי משום דבענין הדרשה מאת חקתי תשמרו לא אתיא אלא כר"א דס"ל דב"נ הוזהרו על הרכבת כלאים כדמוקי לה ר' יונה הכא דר"א היא ואע"ג דר' יוסי דקאמר ד"ה היא לא סמיך אלא אדר' יונה משום דאתיא כשמואל בבבלי סנהדרין (דף ס) דדריש הכי אליבא דר"א חקים שחקקתי לך כבר והוא ז"ל פסק בפ"י מהל' מלכים כרבנן דלא הוזהרו ב"נ על הכלאים ואין נהרגין עליהן כ"א אסורין בהרכבת אילן מפי הקבלה בלבד כמו שזכרתי מזה לעיל בהל"ב ד"ה תני גוי שהרכיב וכו' והלכך לא למד גם לאילן סרק במאכל מהאי ברייתא כ"א הרכבת אילן דלוקה ישראל עליהן בכ"מ סמיך אסתמא דהש"ס בקידושין (דף לט) דמקיש הרכבה להרבעה והיה מפרש להמתני' אין מביאין אילן באילן היינו אילן מאכל באילן מאכל כך היה נראה לדעתו אם הא דנקט אילן מאכל במאכל בדוקא הוא ובענין מה שהביא הכ"מ לקושית התוס' דחולין עיין לקמן:

תני בשם ר"א מותר הוא גוי לזרוע וללבוש כלאים וכו'. הך ברייתא דר"א מיתניא נמי שם (בדף נו) והך טעמא דמפרש למה מפני שכתוב בו למיניהן נמי אתיא כהאי דר' יונה דלעיל וכשמואל דהתם דהואיל וכתיב בהן למיניהן א"כ נצטוו על הכלאים ודרשינן אליבא דר"א את חקתי תשמרו חקים שחקקתי בעולמי מכבר ומהקישא דבהמתך ילפינן דבהרכבה דוקא מישתעי כדלעיל והיינו דפריך עלה והרי דשאין וכו' דעל ב"נ מיתפרשא כמבואר ועיין בדיבור דלקמן:

והרי דשאין כתיב בהן למיניהן וכו'. הכא מתרץ לה בפשיטות משום דלא כתיבא בצוואה וא"כ לא מצינן למילף מלמינהו דבהוצאה דהוזהרו ב"נ על הרכבת ירק בירק לר"א ובבבלי חולין (דף ה) בעיא דרבינא הוא דבעי לר"ח בר פפא דקאמר התם דנשאו דשאים ק"ו בעצמן וכו' הרכיב שני דשאים זה ע"ג זה מהו וכו' ועלתה בתיקו והתוס' שם הקשו הא מתני' היא הכא אין מביאין ירק בירק וכו' והן הן דברי הר"ש בכאן ותרצו כמה כך הו דר' יהודה מחלק בין נוטל זה דאז מתאחין הן הירק באילן ומרכיבו באילן דבהא

ס"ל לר' יהוד תני מ ין שאין מרכיבין עץ סרק) הביאו לזה וכ"פ הטור י"ד נ ז"ל בפ"א מהל' כלאים הל' ה' כתב כלאים כיצד המרכיב אילן באילן כגון ה"ז לוקה מן התורה בכ"מ וכו' ולא נקט מאכל במאכל היה קשה הלא בו תרוצים והעיקר הוא מה שתרצו דלבני נח קא מיבעיא ליה דהכין מוכח להדיא מסוגיא דהכא אלא דהכא נשנית בקושיא ותירוצא בפשיטות והתם בעיא היא ולא איפשיטא ומיהו הכל אליבא דר"א מיתפרשא כמבואר בפנים ומוכחא מהסוגיא והלכך לא הביא הרמב"ם בהל' מלכים שם בענין איסור הרכבה לב"נ כ"א הרכבת האילן דהא בענין אזהרה לא קי"ל כר"א כ"א האיסור מפי הקבלה הוא ולא למדנו לאיסורא בבירור כ"א בהרכבת האילן דהתם ספיקי מספקא להו והכא אמרו בפשיטות דלא ילפינן אלא מלמינהו דצוואה אפי' בר"א. ולפי הך סברי דממה שנאמר בהוצאה לחוד לא ילפינן מידי היה אפשר ליתן טעם לדעת הרמב"ם גם בענין שהשמיט אילן סרק במאכל כמוזכר לעיל בד"ה תני מנין וכו' שהרי אילן סרק ג"כ לא נאמר בצוואה אלא הארץ היא שהוסיפה כדקאמר הכא וכן הוא בבראשית רבה פ' ה' אלא שנשתנית קצת הנוסחא שם ומבואר הוא דלישראל לכ"ע ילפינן מלמינהו לענין הרבעה ולענין הרכבה כדכתבו התוס' בסוף פרק שור שנגח את הפרה וא"כ אילן סרק אינו בכלל שלא נאמר בו אלא בהוצאה ועי' לעל דאכתי יש להסתפק בדעת הרמב"ם בענין זה ובמ"ש בפ"א דכלאים בהל"ג אסור לזרוע כלאים לעכו"ם ומותר לומר לעכו"ם לזרוע לו כלאי זרעים יתבאר מזה בסוף מס' ערלה בס"ד:

הלכה ח

כהדא דתני שרשי פאה וכו'. הר"ש הביא לזה ופי' בשהעמיק שרש הגפן והאבטיח למטה מג"ט ושם הכניס זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאין חוץ מן הארץ רחוקין זה מזה ג' דאי משום זרעים תחת גפן יחידית שרי ומשום אילן בירק אסור והא דנקט חוץ מג' לרבנן דתנן לקמן בפ"ו עבודת הגפן ו' טפחים לכל רוח ו' טפחים הו"ל למינקט ושמא ס"ל כר"ע דאמר עבודת הגפן שלשה עכ"ל. ואין צורך לכל זה דהכא במעמיק האבטיח שיהא שרשו למטה מג' בקרקע קאמר דאפילו הוא בתוך עבודת הכרם או בתוך ו"ט לגפן יחידית לרבנן מותר כדתני בתוספתא בהדיא בזה ופירוש הסוגיא מתבארת כדפרישית בפנים ועיין לקמן ריש פ"ז מה שית' עוד מענין זה בס"ד:

הלכה ט

מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפי' שאר האילנות. כנוסחא זו הביא הראב"ד ז"ל בהשגות בפ"א דהלכות כלאים בהל"ו והיא הנוסחא העיקרית כמ"ש בפנים ומיהו מה שפי' הוא ז"ל בזה לפי דרכו שמשיג על הרמב"ם במה שפסק שם מותר

לזרוע זרעים וזרעי אילן כאחד דהא נראה מכאן שהזרעים עם האילן אסורין בזריעה זה פשוט הוא שאינו מוכרח כפירושו להא דהכא דהקושיא אי משום זרעים באילן אינו לא כפירושו דקאי על החשש משום כלאים אם היו העלין מגולין כמו שהוא ז"ל רצה לפרש דהא מה אנן קיימין קאמר משמע אדינא דקתני במתני' אם היו מקצת העלין מגולין דאינו חושש משום כלאים ובעי טעמא מאי איריא גפן דקתני אפי' שאר כל האילן אינו חושש וכן לא בעיקר פירושו דזרעים עם זרעי האילן מאי שיטתיהו הכא ועוד דבהדיא קתני בתוספתא זורעין זרעים וזרעי אילן כאחד ומייתי לה הש"ס לעיל בפ"ק דפאה בהל"ג וכבר זכרתי מזה שם דעלה סמיך הרמב"ם ז"ל וכן הובא מזה לקמן בפ"ח בהל"א וזרעים באילן דקאמר הכא היינו הרכבת הזרעים באילן וא"כ ממילא נסתר ג"כ מה שרצה עוד הראב"ד ללמוד מכאן דהלפת והצנון הם כלאים זה בזה ולהשיג גם על מה שפסק הרמב"ם לקמן בפ"ג בהלכה ו' דהלפת והצנון אינן כלאים זה בזה וכמו שבארתי מענין זה במקצת לעיל בהלכה ה' ד"ה הלפת והצנון וכן הראב"ד בעצמי חזר בו מפירושו בהשגה זו כמו שתראה לקמן וכל זה ברור הוא ופירשתי בפנים הסוגיא דנראה דבהאי דינא גופים פליגי חזקיה ור' יוחנן דחזקיה הוא דמפרש המתני' כפשטה דכלאים קאי אלפת וצנון בעצמן כפי הוה אמינא דהראב"ד דכן נראה מהמשנה אבל ר' יוחנן דקאמר לא שנייא וכו' מפרש המתני' דחשש כלאים מה שיש כאן משום הרכבת זרעים באילן הוא וזרעים לאו זרעים ממש הוא הכא אלא מיני זרעים וירקות קאמר כדקתני לפת וכו' ופסק הרמב"ם כוותי' דר' יוחנן דכל הסוגיא מתפרשת אליביה מה אנן קיימין וכו' כמבואר היטב בפנים ואין לנו לבאר כאן כ"א במה שמשיג הראב"ד לקמן בפ"ב בהל' י"א במקום הדין הזה שהביא הרמב"ם הטומן אגודת לפת וצנון וכו' וכתב על זה מפלפול השמועה ראיתי שלא תפסו אגודה אלא להודיע שאין לפת וצנונות דוקא ביחד אלא או לפת או צנונות וכו' הנה חזר בו מהשגתו שבפ"א שרצה לפרש דעל כלאים של לפת וצנונות עצמן קאי ואף שבפ"ג חזר וכתב בהלכה ו' כבר כתבנו למעלה שזה שיבוש ואין זה אלא כסותר דברי עצמו שבכאן ומיהו בעיקר השגתו שבכאן נראה שהוא ז"ל רצה לפרש דהאי דמייתי דתני ר' חייא אגודה לאו דוקא הוא אלא דמפרשינן להתירא דמתני' בחדא גוונא או אם היו העלין מגולין או אם היו אגודות אגודות והוכרח לומר דאי מפרשינן להמתני' כדתני ר"ח באגודה א"כ הא דקתני עלין מגולין משום שבת הוא דנקט וזהו דרך רש"י ז"ל בפ' במה טומנין (דף נ' ע"ב) וכן התוס' שם וכן הר"ש ואחריהם נמשך הר"ב אבל אין זה דרך הרמב"ם לפרש כן אלא העלין מגולין גם משום כלאים נקט לה דהכי מוכרח מהסוגיא הכא דקאמר מן דתני ר"ח וכו' משמע דלמדין אנו פירושא

דמתני' דבאגודה דוקא היא דמיתפרשא כדפי' ר"ח ואפ"ה עלין מגולין ג"כ בעינן דאז ניכר שאינו רוצה בהשרשתן לפי שיכול ליטלן מתי שירצה והכל כמבואר בפנים וזה היה דרך הרמב"ם ללמוד מהמסקנא דכאן דתרתי בעינן לענין שלא יהא חשש משום כלאים דאל"ה לא מיתפרשא הסוגיא כולה ע"ד הנכון ומה שדקדקו התוס' שם שאם האמהות טמונין בקרקע והעלין מגולין ה"ז זריעה מעולה אין זה קושיא לפי המסקנא דבעינן נמי אגודות ואין דרך לזרוע אגודות אלא דבעינן ג"כ שיהו העלין מגולין ואפילו במקצתן סגי דבזה הוא דגלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן כ"א ליטלן לעת הצורך ובעלין מגולין לחוד הוא דאיכא למימר דהוי כעין זריעה והיינו משום הרכבה באילן וכן באגודה לחוד אכתי נראה כהרכבה אם תושרש כל האגודה ולפיכך העיקר הוא דתרתי בעינן לענין שלא יהא הרכבת כלאים וזה הנכון לפי כוונת הסוגיא ודרך הרמב"ם ז"ל:

תני פגה שטמנה בתבן וכו'. האי תוספתא הובאה בבבלי פי"ז דשבת (דף קכג) ואיפסקא הילכתא כוותיה דר"א בן תדאי ומטעמא דטלטול מן הצד הוא ולאו שמיה טלטול וא"כ לא צריכין לאוקמתא דהכא דמוקי ליה כר"ש ואף דקיי"ל כר' שמעון בדבר שאינו מתכוין מכל מקום הכא אפי' מתכוין הוא והיינו שהוא לצורך דבר המותר מותר לטלטל אפי' ניטל אגב גם לדבר האיסור והתוס' כתבו שם דמיירי שהניחה ע"מ ליטלה אבל אם הניח שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור כדאמרי' בפ' נוטל גבי אבן שע"פ החבית וכו' אבל אין כן דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' כ"ה מהלכות שבת בהלכה ט"ו דין. דפגה בתבן וכו' ולא חילק כלום ובהלכה י"ז שם פסק דין דאבן ע"פ החבית דוקא בשוכח אבל במניח הוי בסיס לדבר האיסור וטעמו דלא שייך לומר בסיס אלא במניח דבר האסור ע"ג דבר המותר ושלא לצורך דבר המותר כמו אבן ע"פ החבית ומעות על הכר אבל הכא שהניח הפגה בתוך התבן או ע"ג לצורך שנתבשל הפגה וביוצא בזה א"כ כשנוטל הפגה לבדה והיינו בכוש או בכרכר כדי שלא יגע בתחלה בתבן לבדו לעולם הוא מותר דאין כאן בסיס לדבר האסור שהרי לצורך הפגה הניחה שם:

זרע שני מינין בבקעה וכי'. כלומר בין בבקעה ב' מינין' ובין בחורבה ב' מינין וחיללן אח"כ בגדר והרמב"ם ז"ל לא זכר מזה כלום ומשום דמילתיה דר' יוחנן מיפרכא וקאי בקשיא דמתני' סתמא קתני הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים וכשעבר בשעת זריעה מאי מהני חלוקת הגדר ביניהן שאח"כ וכמו דפריך עלי' הש"ס ועיין לקמן ד"ה כמה דרבנין אמרין. מודה רשב"ל בזורע ע"ג הים וכו'. פירשתי לפי דרך האפשרי מיהו בתוספתא פ"ק גריס הזורע דבר המצמיח ע"ג בצים וע"ג חילת חייב ע"ג סלע וע"ג אמת

המים פטור א"כ ע"ג הים מתפרש על שפת הים כמו שם על אמת המים ובצים מל' היגאה גמא בלא בצה וחילת מקום שנוטלין ממנו חול:

כמה דרבין אמרין באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' וכו'. וא"כ לשנויא דר"ז קשיא הא דתני בברייתא דר' יודה מתיר בחטה ושעורה במונחין בתוך ו' על ו' הא מיהת איסורא איכא לר' יודה בהכי אף לדידך דמדמית תבואה בתבואה לירק בירק בדין הרחקה ברחב טפח כדקאמרת ר' יודה כדעתיה ולמדנו מזה דלבתר דמיפרכא שינויא דר"ז ולא מיתוקמא מילתיה דר' יוחנן וכדפרישית א"כ לא ילפינן כלל תבואה בתבואה מירק בירק לשום מ"ד אלא תביאה בתבואה לענין איסור בבית רובע ולענין מלקות בו' על ו' וירק בירק (לענין) איסור ו' טפחים ולענין מלקות עד טפח וזה בין לרבנן לכלאים דאית להו בחטה ושעורה ובין לר' יהודה בכלאים דאית ליה בב' חטים ושעורה דבשיעור הרחקה לא פליגי לא בתבואה בתבואה ולא בירק בירק ולכ"ע אית להו האי הרחקה כדאמרן ומזה תבין דמ"ש הרמב"ם בפ"ג מכלאים בהלכה ט' וי' בשיעור הרחקה לאיסור ולמלקות בתבואה ובירק היינו לכ"ע לפי המסקנא והראב"ד משיג עליו שם במ"ש בירק אין הדברים הללו אמורים אלא לדעת ר' יהורה וכו' אבל זה אינו אלא למאי דמקשה על הא דר"ז וכדפרישית דלכל הפחות לר' יהודה הכי הוא למאי דס"ד בהך שנויא ור' יודה כדעתי' ופריך דאף דתאמר כן הא מיהת לר' יודה איסורא אית ליה בתוך ששה ואמאי תני ר' יהודה מתיר אבל לבתר דמיפרכא הך שינויא אלא דעת ר' יהודה דבחטה ושעורה לית ביה כלאים כלל והך אוקימתא בנתונים בתוך ששה לא קיימא א"כ ל"פ כלל לא בתבואה ולא בירק בשיעור הרחוקה לא לענין איסור ולא לענין מלקות וזה ברור ופשוט:

ראש תור מחורבה מותר. לקמן בפ"ב במקומו בהלכה ז' יתבאר מזה בס"ד:

סליק פירקא בס"ד

פרק ב

הלכה א

כל סאה שיש ביה רובע זרע ממין אחר. כנוסחא זו הובאה בבבלי פ"ק דמו"ק (ד' ו') והתוס' שם כתבו פי' כשרוצה לזרוע דהא קתני סיפא ר' יוסי אומר יבור והא לא היא מסקנת הפוסקים וכמ"ש הרמב"ם בפי"ח מהלכ' מכירה בהלכה י"א נמצא בהן יותר על השיעורים האלו כל שהוא יפנה את הכל ויתן לו פירות מנופין וברורין שאין בהן כלום וזהו כר' חיננא דהכא:

כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור. ומסיק דדוקא באיסור תורה והכי אמרינן נמי בבבלי פ"ק דביצה (דף ד) דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין וכבר בארתי מזה במקום אחר דדעת הרמב"ם ז"ל בפט"ו ממ"א שלא לחלק כ"א סתם וכתב שם בהל' כ"ו באיסור של דבריהם מבטלין איסור לכתחילה ולא כדעת התוס' דמחלקין שם בין דבר שיש לו עיקר מן התורה או לא ודעת הרא"ש ז"ל שם לחלק בין מיקלי קלי איסורא או אם איתיה בעיניה והרי מכאן ראיה לסתימת פסק הרמב"ם דהכא יש לכלאים עיקר מן התורה ואיתי' לאיסורא בעיניה ואפ"ה מבטלין מיידי דרבנן לכתחילה דקאמר מוסיף על הסאה וכ"פ בזה הוא ז"ל בהלכות כלאים שם בהלכה א' ואל תטעה לומר דממ"ש שם אסור לזרוע עד שימעט את החטין או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה א"כ מן התורה הוא דהא ליתא דבהדיא (כתב) לקמן בהלכה ז' עד שימעטנו מפני מראית העין ואין חילוק בין תלוש למחובר דבשתיהן אין איסור המעורב כ"א מדרבנן מפני מראית העין כדקאמר הכא וכשעבר וזרע לוקה וה"ז דומה למאי דאיתא סוף פרק הנזקין כרת שבא לו ע"י מדבריהם וה"נ כן ועיין לעיל בפ"ד דדמאי בהל' א' ד"ה תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מה שנתבאר שם מזה בס"ד:

באמת אמרו זרעוני גנה וכו'. הר"ב פי' שהוא א' מט"ז בקב לפי שנזרעין קב וחצי במקום בית סאה ונמשך בזה אחר דברי הרמב"ם בפי' המשנה שכך כתב ואמרו בגמ' שהוא קב וחצי וכו' אבל בחיבורו חזר בו מפי' הזה דהא בגמ' בהלכה דלעיל על הא דמייתי להא וקאמר ותני עלה כגון קב וחצי קב ופריך עלה וא' מכ"ד לחצי קב טב הוא כלום ומשני מפני מראית העין אלמא דפירשו לקב בפני עצמו ולחצי קב בפ"ע דיש מין שייך בנזרע כבר ובפ' המוכר פירות מייתי לה מיהו בשמעתין דאיירי בנזרע כבר י"ל דל"פ ע"כ. ובודאי ל"פ דהכי קאמר בהדיא בגמ' מאן דאמר שיש בה בתלוש ומ"ד שנפל לתוכה במחובר ול"פ לדינא דשניהן אמת הן דבין בתלוש ובין במחובר הדין הוא שימעט וכ"פ הרמב"ם ברפ"ב מהל' כלאים בתלוש ובהלכה ז' שם במחובר ומהא דר' יוסי בלא"ה לאו דיוקא הוא דשייכא גם במחובר שיעקור את הרובע וכהא דאמר הכא לקמן בהלכה ג' גבי הא דאבא שאול דשואל הש"ס מה אבא שאול כרבי יוסי והתם במחובר איירי:

הבורר צרורות מתוך כריו של חבירו וכו'. הובאה האי דר' יעקב בשם רב בריש המוכר פירות הלכה א' וכן בבבלי שם בשם רבה ומייתי לה הכא דאפי' בדיני ממונות מוכח מזה דאסור לערב אפי' כל שהוא ומכ"ש לאיסור כלאים ומסיק לה לקמן דלא משכחת לה לדינא דמתני' דלא קתני אלא ימעט כ"א בשנתערב שלא לדעת כדקאמר אלא בשנתערבו

בדרך מכנס וכדפרישי' וכך נראה מדברי הרמב"ם שם דהאי דינא דמתני' מיירי בנתערב בו זרע אחר מאליו וכדכתב שם בהלכה ו' דבנתכוין לערב אפי' חטה אחת בתוך כרי של שעורים אסור לזורעה והראב"ד שם דקדק עליו ורצה לפרש דהא דקאמר הכא במתכוין לזרוע אפי' חטה אחת אסור במתכוין בשעת כינוס התבואה קאמר וכו' ולא משמע כפירושו דהא מוקי להמתני' דאי אתה יכול לפרשה אלא בשנתערבו בדרך מכנס והכי קאמר נמי בהאי תלמודא בריש המוכר פירות על האי מתני' תמן ובלבד בדרך משואו ואורחא דמילתא נקט שכשנושא מיני תבואה מן השדה להכניס לביתו שכיח הוא שמתערבין זה עם זה אלמא דהא דהתירא דבימעט סגי אינו אלא בשנתערב מעצמו בשעת כינוס התבואה הא לא"ה אסור אפי' חטה אחת ולא דבעינן שיהא מתכוין לזרוע בשעת כינוס התבואה:

בירר רובע אחד ומחצה מהו שינכה לו דמי אותו הרובע וכו'. ובבבלי פ' המוכר פירות (דף צ"ד) קאמר רב הונא בפשיטות אם בא לנפות מנפה את כולו וכך מזרעוני גנה שנזרעין קב במקום בית סאה ויש מין שנזרע חצי קב וכך הם דבריו בחיבורו שם בה"ד על האי דזרעוני גינה כיצד חרדל שנתערב בתבואה והרי החרדל זורעין ממונו קב בכל בית סאה ואם נתערב ממנו אחד מכ"ד מן הקב בסאה של תבואה וזו של קטנית חייב למעט הרי שפירש מה דאמרו כגון קב נענין בפ"ע ולא קב וחצי קב בכולל יחד ומ"ש שם וכן אם היה מין זה מזרעוני גינה נזרעין ממנו סאתים וכו' אם נתערב ממנו חצי קב וכו' אל תטעה לומר שנתכוין בזה לפ רוש חצי קב דאמרו כאן דזה ודאי א"א לפרש כן דאם קב נאמר על זרעוני גיגה הנזרעין בבית סאה גם חצי קב מתפרש כן ואם חצי קב על התערובת קאי א"כ קב מתפרש ג"כ בענין זה אלא שכתב כך לדין וגוונא בש"ע וכן הר"ש פי' ג"כ לקב וחצי קב כאו"א בפ"ע ועל הנזרעין במקום בית סאה וכדפרישית בפנים:

ותני עלה כגון שלשת קבין וכו'. סוגיא זו מסוגיות הקשות והחמורות שבסדר הזה והרבה טרחתי ובכל כחי עבדתי ויגעתי ומצאתי ת"ל להעמידה על מכונה ולפרשה ע"ד אמת וענוה צדק עד סופה והמעיין בהר"ש ז"ל שהביאה ופירשה לפסקי פסקי מעצמו יראה ויבין מהקושיות והגמגומים אשר בפירושו ואפס קצהו רמזתי בדברי בפנים במה שפי' דהברייתות פליגי ודרך הש"ס לומר בכה"ג דפליגי והכא את אמר וכו' קושיא היא וכן במה שפי' לט' קבין וכו' ומהו שיצטרפו וכו' ובסאה חולקת וכו' ואין להאריך בזה. ואחר שבררתי ובארתי הכל בפנים אין לי להוסיף כאן כ"א זה נקוט בידך כללא דמילתא מהסוגיא למ"ד דלא בעינן סאה חולקת כלומר דנימא שאינה אוסרת ממין התערובות כ"א במקום דשייך לומר על המין שנתערב בתוכו שהוא מחצה ממין האחר

בענין שדרכו להזרע בבית סאה דלהאי מ"ד לא בעינן להא אלא שיהא שם סאה עליהן כמבואר בפנים ולאידך מ"ד איפכא הואי ולכ"ע עם מין שדרכו להזרע סאה בבית סאה כחטים כל המינין של תבואה וקטנית אוסרין בתערובתן בשיעור רובע הקב בתוך סאה וטעמא דסאה ובית סאה הוא בעיקר שקבעו חכמים לשיעור הזה שחששו מפני מראית העין ומפני שנראה וניכר בתוכה התערובת אם הוא חלק כ"ד ממנה וא"כ אין חילוק בכל מיני תבואה וקטנית שנתערבו בה מלבד זרעוני גינה שראו בו חכמים להחמיר והן מהנזרעין מן שיעור קב ולמטה במקום בית סאה ושארי דברים וענינים הצריכים לביאור הסוגיא בכללה ופרטה מבוארין הכל בפנים במילתא בטעמא ואין לנו לכפול הדברים. ומה שלמד הרמב"ם מסוגיא זו דרך כלל הוא שלמד וזה שכל שהוא למעלה משיעור מן התבואה שנזרעת סאה בבית סאה כגון סאתים ויותר או למטה כגון מקב ולמטהו זהו נקראים אצלו זרעוני גינה ולמד זה מדין פשתן בתבואה דמתני' וכדמפרש בסוף הסוגיא ומקב דמפרש לעיל כמו שהבאתי בדיבור דלעיל קצת דבריו בענין זה ומכל פלפול הסוגיא בענין הך פלוגתא דאמוראי לא הביא כלום וצ"ע דהא דר"ש אומר במתני' כשם שאמרו להחמיר וכו' פירש בה הרמב"ם בפי' המשנה לפי מה שאמרו כאן בהלכה דלעיל כמה דר"ש אומר אין שני מינין מצטרפין לאסור וכו' והפשתן בתבואה ביאר לענין בפ"ע שיהו דברי חכמים וכיון דאין נ"מ לדינא דאפי' נפרש דהכל הוא מדברי ר"ש וכפי' הר"ב שהעתקתי בהמשנה בזה עכ"פ ההלכה כך היא דאין חולק על דברי ר"ש במשנה זו ואפשר שהרמב"ם בעצמו ג"כ חזר בו מפי' הזה בדברי ר"ש דהא משמע דהש"ס קאמר לה כמה דר"ש וכו' ולא שהן דברי ר"ש בעצמו ואיך שיהיה הדין פשתן בתבואה להלכה הוא והנלמד ממנו לכיוצא בזה לפי החשבון:

הלכה ב

ימתין לה עד שהתליע ויופך. מלשנא דמתני' משמע דתרווייהו בעינן וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מכלאים בהלי"ג ומ"ש הראב"ד לא נשנית כך בתוספתא וכו' נמצא לזה הלשון מה ששנו במשנה ויופך או יופך קאמר ובחדא סגי ליה ולפירושו היה קשה מפני מה לא הקדים התנא דבר שבידו לעשות וכך הו"ל לשיות יופך וימתין לה עד שתתליע ועוד דהתירא דיופך מיד הוא לפי דבריו וא"כ היה לו להקדים את הקודם בזמן ואח"כ לשנות המאוחר אלא ודא דתנא דמתני' פלי"ג אתנא דתוספתא ואחר שתתליע צריך הוא שיופך ופסק כתנא דמתני':

הלכה ג

מהו לזרע בצד גפנים יבשות נישמעינה וכו'. מפשיטותא דהכא משמע דמאן ת"ק ר"מ וכדר"א והרמב"ם בפ"ה מכלאים בהט"ז פסק דאסור לזרוע בצד גפן יבש ובצמר גפן פסק שם בהלי"ט דמקדש ודלא כר"מ ולכאורה קשיא לפי משמעות הסוגיא דהכא ויתבאר מזה במקומו לקמן בפ"ז בס"ד:

היתה שדהו זרועה קנבוס ולוף וכו'. הר"ש ז"ל פי' הנך מינים אין להם החלטה וחרישה שעומדין בקרקע ג' שנים ואין מתליעין והראב"ד ז"ל בהשגות בפכ"ב מכלאים בהלי"ב כתב כעין פי' זה שהענין הוא בשזרען ולא צמחו שלא יחשוב עליהן שתתליעו אלא שהן פעמים שוהין זמן גדול תחת הארץ משנה לשנה ומצמיחים ונשמר עצמו מלכתוב שאין להם גם חרישה כדברי הר"ש מפני שלדעתו לא בעינן שניהן אלא או התלעה או חרישה כדברי התוספתא וכמה שהבאתי לעיל בהל"ג ד"ה ימתין לה עד שתתליע וע"ש ומ"מ קשיא עליה מיניה וביה לפירושו זה דאם (בחד) מנייהו סגי בהאי מתני' דלעיל א"כ נהי שהקנבוס ולוף אין מתליעין וצומחין אחר כמה שנים עכ"פ תקנתא דחרישה אית בהו ואמאי לא יהא זורע ובא על גביהן יהפוך אותן ויזרע שם איזה מין שירצה ודוחק לומר דלדידיה הכי מפרשינן להמתני' לא יהא זורע ובא על גביהן כל זמן שלא הפך וחרש אותן דתקנתא דהתלעה לית להו דאכתי קשיא הכי הו"ל למיתני לא יהא זורע וכו' עד שיהפוך וה"ז סתירה לפי פירושא שפי' כאן לדעתו בפירושא דמתני' דלעיל וכבר כתבתי שם לעיל דמלישנא דמתני' משמע דפליגא אתוספתא. מיהו בעיקר הפי' דמתני' דהכא לא היה נוח לי להרמב"ם ז"ל לפרש כן וכמ"ש בפי' המשנה ואיני יודע היאך אלו עושות לג' שנים ולפיכך פי' בה שהענין הוא שלאחר שיכרתו אותן וישארו השרשים יחזרו ויצמחו אחר ג' שנים וכו' ע"ש ובחיבורו שם כתב שדה שהיתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העיקרין בארץ וכו' עד שיעקר העיקרין ולא תיקשי דלפ"ז אמאי נקט במתני' קנבוס ולוף הא בכל זרעים בדין כן שלא יזרע מין אחר עד שיעקר העיקרין דזה כבר תיקן בלשונו שכתב שם אע"פ שאין מוציאין צמח אלא אחר כמה שנים וכו' והשתא המתני' דקתני קנבוס ולוף לרבותא קתני שאע"פ שמינין אלו אין חוזרין ומוציאין צמח אלא אחר ג' שנים וסד"א דבהן מותר לזרוע עליהן בתוך ג' שנים לאחר שנקצרו ואע"פ שהעיקרין נשארו בארץ שהרי אין עולין הצמחין שלהן עד לאחר ג' שנים קמ"ל דאפ"ה אסור כיון שהעיקרין נשארו בארץ וא"כ ממילא שמעינן דבכל הזרעים הדין כן וכדתנן במתני' דלעיל שזכרנו:

כשהעלה לזרע וכו'. בפרק המוכר את הספינה בהל"א מייתי הש"ס לסוגיא זו בקצרה ופירשתי שם לפי מסקנת הסוגיא דהכא ומיהו במאי דמשני הכא לרומיא דמתני' אתנאי יהושע דמתני' לזרע ובברייתא בשזרעה לעמיר זהו כשינויא קמא בש"ס הבבלי פ' מרובה (דף פ') כאן לזרע כאן לזירין ובלישנא בתרא משני כאן לבהמה כאן למאכל אדם וכו' וכלישנא בתרא תפס הרמב"ם ז"ל כדרכו בכל מקום כמ"ש כאן בפ"ב מכלאים בהל"ח וט' וי' וכפי' הר"י בתוס' שם וכפי תירוץ הב' עיי"ש ובענין החשבון של עשרה תנאים שהתנה יהושע כבר בארתי לדעתו ז"ל בפ' הנזכר ובפ' הגוזל בתרא ע"ש:

הלכה ד

עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך וכו'. כ"כ הרמב"ם ז'ל בפ"ד מכלאים הלכה ו' וזה הוא השיעור לד"ה דהא קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו קתני במתני' ומ'ש התי"ט כאן אך קשה דא"כ ב"ה דהכא לחומרא והו"ל למיתני בעדיות וכו' ואין כאן מקום למיתני בקולי ב"ש ומחומרי ב"ה כיון דקרובים דברי אלו כאן להיות כדברי אלו וההיא דפאה ג' תלמים שיעורא זוטא משיעורא דבית רובע וזה בשדה קטנה וזה בשדה גדולה כמו שמבואר הכל שם ואין זה ענין כלל לכאן ואין להאריך בזה:

ראש תור הבא מחורבה וכו'. יש לדמות דין זה לדין ראש תור בערוגה דלמאי דאתמר בבבלי פ' ר"ע בשמעתתא דערוגה אליבא דרב דמוקי למתני' דערוגה בערוגה בין החורבות וכי' ופריך ולא יהא אלא ראש תור ירק וכו' אין ראש תור בערוגה ופירש"י ז"ל שם דגבי ב' ערוגות לא הוי היכר אלא דומה כאילו הן אחת דלא חשיבא כל חדא באפי נפשה וה"נ אע"ג דהאי ראש תור הבא מחורבה הוא לתוך שדה גדולה ומשמע דמערוגה לתוך שדה גדולה יש היתר ראש תור כדכתב שם התם דאיכא זרעים אבל והכא כיון דבא מחורבה שאין זרעים כלל בצד השדה ובא לזרוע זרע אחר אצלה ולעשות כעין תור ס"ל לר' יוחנן דלא מהני מפני שזה נראה שהכל מן אותה השדה שיש בה מין אחר והרי כאן ערבוביא וכך הוא נראה מל' הרמב"ם ז"ל גבי דינא דראש תור שכתב בסוף פ"ג מכלאים ודייק וכתב וכן אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר וכו' ואצ"ל אם היתה זוית של זרע וכו' משמע דוקא ראש תור הבא משדה זרועה ופסק כר' יוחנן דראש תור הבא מחורבה אסור ועוד היותר נראה דאף לר' יוחנן דהתם דס"ל יש דין ראש תור בערוגה מ"מ ס"ל הכא דבחורבה אסור מטעמא דחיישינן כיון דהמקום חרב ופנוי יזרע עוד סביב סביב ויתבטל ההיכר ועיין לקמן בשמעתתא דערוגה בריש פ"ג שיתבאר לך דע"כ לומר כן ודע דהא דתנינן גבי ראש תור נכנס וכו' לאו שנכנס בתוך השדה של זרע אחר ממש אלא כלומר נכנס בסמוך לה ונוגע בה ואין שם הרחקה והבדל כלל וכך הוא

מדויק בל' הרמב"ם שכתב בכל כיוצא בזה ל' נגיעה דאילו נכנס ממש הרי כאן ערבוביא וכמדומה שאין זה צריך לפנים ועיין במ"ש התי"ט בדקדוק הכ"ף כסוף שדהו ואפשר דמדנכנס וכו' ואין מקום לזה להמדייק בל' הרמב"ם:

הלכה ה

מה אנן קיימין אם במתכוין לבדוק. וכו'. התי"ט כתב בכאן ובדפוס הירושלמי הגי' משובשת מפני' שהיה קשה לו מאי האי דקאמר אם בשאינו מתכוין למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינין וכבר פירשתיה דאטעמא אחרינא דהתירא קאי אי מוקמינן בשאינו מתכוין לבדוק וא"כ אפי' כל המינין יהיו מותרין כמבואר בפנים ולישנא דלמה לי בהאי ש"ס הוא לישנא מאי איריא או מאי שנא ואין כאן לשבש כלום:

אין אדם חובש דבר שאינו שלו וכו'. וגי' הראב"ד ז"ל בהשגה ס"פ ג' היתה אין אדם חורש וכו' ע"ש ובמה שהשיג על מה שכתב הרמב"ם דאצל שדה חבירו לא בעינן הרחקה והבדל כלל וכו' וכתב הכ"מ שגם רבינו לא התיר וכו' ואיני יודע לכוין זה בלשון רבינו שהרי כתב מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים כדכתב הטעם שנאמר שדך לא תזרע כלאים ומצינו ראיה לדרש הזה מברייתא דת"כ פ' קדושים דדריש גבי כלאים דהרבעה אין לי אלא בהמתך מנין לבהמתך על בהמות אחרים של אחרים על של בהמתך של אחרי' על של אחרים מנין [ת"ל את] חקתי [תשמרו] כלו' מדכתיב תשמרו ל' רבים לרבות אפי' שלך על של אחרים והאי את חקתי תשמרו לא קאי אלא על כלאים דהרבע' ודהרכבה כדדריש בסנהדרין דקרא שדך לא תזרע דוקא שדך קאמר דאין לנו לרבות אף של אחרים ונראה דמזה למד לומר כן ומכאן לק"מ לפי גי' שלפנינו חובש והרי כאן מיירי בין שדה שלו לבין של חבירו לענין האיסור של זרע מין אחר דלרבנן אסור כמבואר בפנים וכמ"ש גם הרמב"ם שם בזה. וחובש מל' הטמנה וקשירה וכניסה מל' לא אהיה חובש. מחובשי בית המדרש וכן מל' מקושר הוא כדמצינו ויחבוש את חמורו תרגומו וזריז וישנם את מתניו תרגומו ג"כ וזריז והכל אחר כי המקושר מזורז הוא וחובשי ביה"מ ג"כ הוא טמון ומקושר בו וכן חבוש בבית האסורין וכאלה הרבה ותמצא לקמן בהל' ח' חובשין את השורה וכו' והיינו שדנין אותה כמקושרת לשורה גדר שבצדה ובהלכה ט' חבושות סמוכות והם שני ענינים כדפרישי' שם חבושות על השורות וסמוכו' על הקרחות ועיי"ש ומסוגיא זו משמע להדיא דדברי ר"ש להתירא מתפרשין כדפרישית במתני' ולא כמ"ש הרב לדר"ש דאחד זרע פשתן וכו' אסור לסמוך תלם א' וכו' עיי"ש:

הלכה ו

אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. הר"ב פירש מפני שמינין הללו מזיקין הן לתבואה ומסתמא בעל השדה זרעם אבל למיני ירקות אין מפסידין אותן והרואה אומר של אדם אחר הן ובעל הירקות איני מקפיד עליהן והן הן דברי הרמב"ם בפי' המשנה וקשה על זה דמה בכך שהיה אומר של אחר הן הא מיהת בעל הירקות סבר שסמך כלאים ומקיים אותן והתי"ט הקשה מכח מתני' דלעיל על פי' זה ע"ש והא טפי קשיא אהתירא גופיה דאמאי סומכין לירקות ולפיכך בחיבורו חזר בו וכתב בסוף פ"ג מכלאים בדין משנתינו הטעם בהפך דלתבואה אינן מזיקין וא"כ מדרך הוא לזרוע מהן תלם אחד ואיכא משום מראי' העין אבל לירקות מזיקין הן ובודאי לא יקיים אותן ועומדין לעקור הן וכמו שהסברתי בפנים שהרואין יאמרו לבדוק שדהו עשה אם ראוין למינין הללו וכן מוכח מהתוספתא דמייתי הש"ס דפליגי בהאי סברא דלר"מ אין מקיפין לשאר מיני ירקות אלא לחסיות בלבד וטעמא דס"ל דאין מפסידין אלא לדברים חריפים או שדברים החריפין מפסידין אותן ולר' יהודה דמתני' אתיא כוותיה מפסידין הן לכל מיני ירקות וא"כ טעמא דאין סומכין לתבואה משום דאין מפסידין הן לתבואה ולטעמא שפי' איפכא במשנה הוה קשה במאי פליגי דא"א לפרש איפכא דר"מ ס"ל דלשאר מיני ירקות מפסידין והלכך אין מקיפין ולדברים חריפין אין מפסידין והלכך מקיפין דזהו נגד הסברא דאדרבה דברים החריפין יותר נפסדין משאר מינין וכן מפסידין אותן והכי משמע נמי בפ' לא יחפור גבי מרחיקין את הכרישין מן הבצליסם ואפי' נאמר דהני מזקי הני והני לא מזקי הני כמו דאמרינן התם גבי משרה וירק וכבר פלפלתי בזה בחיבורי שם מ"מ הא מיהת שמעינן דהכרישין הן שמפסידין להבצלים ולפיכך צריך בעל הכרישין להרחיק עצמו וע"ש במה שהבאתי מהחי תלמודא בענין דמדמה נזקין וכלאים אהדדי וכמו שאזכיר מזה אי"ה לקמן בפ"ז ומה שכתב הרמב"ם בחיבורו בדין משנתינו דבין שדה שלו ושל חבירו מיירי כבר הסברתי בזה בפנים שפירשתי לפי דרכו ונכלל ג"כ בהא דדקדק הכ"מ שם ותירוץ הר"י קורקוס והוספתי בביאור זה כמבואר. ועוד נראה דמשמע דהש"ס מפרש למשנתינו בענין זה דקאמר כיני מתני' אין מקיפין הא לסמוך סומכין והיינו מקיפין והיינו סומכין דודאי אין לפרש מל' הקפה ממש וסביבות השדה א"כ הא לסמוך מצד אחד סומכין אתמהה וזה א"צ לפנים. והר"ש ז"ל העתיק לזה ולא פירש כלום ואם אנו מפרשין דבין שדה שלו ובין שדה של חבירו מיירי שפיר יש לומר דהיינו הא דקאמר דבין שדה שלו ושל חבירו הוא דשייך לישנא דמקיפין שהוא זורע בין השדות והיינו במקום ההיקף והגבול שלהן אלא דמוכרחין אנו לפרש להא דמסיים הא

לסמוך סומכין דמשכחת לה שסומכין והיינו כברייתא דלקמן דבשורה של חרדל בתוך השדה מותר כדפרישית בפנים ומיהו הך ברייתא כרבי היא וכך היא שנויה בתוספתא ומדינים אלו והשנויים בהסוגיא כולה מדיני גריד וכיוצא בזה לא הביא הרמב"ם מהם בפירוש ויש שהן נכללין בדבריו ויתבאר מזה בפרקים דלקמן בס"ד:

היה שם סלע ארוכה וכו'. והרמב"ם לא פסק כהאי ברייתא דיחידאה היא ולא הביא בדיני הפסקה בפ"ג כ"א מה דתנן במתני' וכן משמע בכ"מ בש"ס דלא חשיב הפסק אלא הגובה או העומק ולא דנחשב האורך במקום הגובה:

הלכה ז

וחכמים אומרים תשע קרחות מותרות עשר אסורות. מבואר הוא למאי דאמר בגמ' בהדיא היך עבידא תלת ותרתי וכו' וכפי אשר פירשתי בפנים עם הצורה אשר לפניך והיינו נמי דקאמר לא חבושות שהכוונה על השורות שלא יהא מקושרות ומוקפות מבחוץ וכלומר אפי' לא יהיו הקרחות סמוכות זו לזו ממש אלא בקרן זוית נוגעות זו בזו וזה לא הוה איכפת לן משום דהוי ראש תור כמו שפירשתי ואבאר עוד לקמן מ"מ מטעם חבושות הוא שלא יזרע בכל קרחת שבקרן זוית שאם אתה אומר שיזרע גם בקרחת הראשונה שבשורה השלישית ומטעמא דהתירא דראש תור א"כ יזרע ג"כ בקרחת החמישית שבה דמ"ש וכן בקרחת הראשונה והחמישית שבשורה החמישית וזה א"א דא"כ יהיו השורות החיצונות חבושות ומקושרות זו בזו אבל עכשיו כשאינו זורע בהג' כ"א אחת האמצעית יש ריוח מבחוץ בין השורה השניה להרביע' בקרחת שבמקצוע כמו שיש בין הראשונה להשלישית וכן כולם מצד זה וכמו כן מצד האחר כמו שתסתכל ותבין בהצורה שבפנים ולפיכך אין לפרש בענין אחר להאי חדא דקאמר אלא על האמצעית שבשורה השלישית וכן האי חדא תניינא על האמצעית שבשורה החמישית ובזה יהיו בדוקא תשע ולא יותר וכהתירא דראש תור ולא חבושות השורות ולא סמוכות הקרחות זו בצד זו ובאמצע לא איכפת לן דבזה לא הוו חבושות כדפרישית בפנים והר"ב שפירש שמניח שורה השניה בורה וזורע בשלישית כמו בראשונה ומניח שורה רביעית בורה וזורע בחמישית כמו בהא' והג' וזהו פי' הר"ש ובפי' הרמב"ם במשנה מצויר הצורה ג"כ על דרך פי' הר"ש ואף שאינו מוכרח מדבריו שם ולא מדבריו בחיבורו שמניח שורות בורות דאל"כ לא היה לו לסתום בחבורו אלא לפרש ולא כתב בחיבורו בפ"ד בהל"ז אלא סתם לא יעשה בתוך כל בית סאה יתר על תשע קרחות כל קרחת מהן בית רובע וכו' ואין ראיה מהצורה אשר בדפוס דאפשר בטעות הוא וציירו כן לפי דרך ופי' הר"ש וכעין מ"ש התי"ט במשנה דערוגה שהצורות אשר היו לפניו בפי'

הרמב"ם כולם מוטעים היו והתי"ט הקשה כאן לפי פי" הר"ש והר"ב דלמה לא יהיו אפי' י"ג זרעונים וכו' ופלפל בענין ראש תור בערוגה ובאמת אין כאן דין ערוגה אלא בית רובע וכמו שהניח בקשיא לפי דעת הרמב"ם שהזרוע הוא בית רובע ובהדיא אמרו הכא בהלכה דלעיל דכשיש בין גבול שדה שבצד זה לבין צד האחר בית רובע נקראת שדה גדולה וא"כ לד"ה ראש תור מותר כאן אבל מה שיש יותר להפליא דבגמ' אמרו בהדיא היך עבידא תלת ותרתי וחדא ותרתי וחדא ובזה מתורצת הקושיא די"ג זרעונים ומבואר ההיתר דראש תור בכאן וכל המעיין יודה שא"א לפרש בענין אחר כמו שבארתי הכל והרמב"ם בפי' המשנה סיים בדבריו וזהו ענין מה שאמרו בגמ' ר"מ אומר אפי' סמוכות ורבנן סברי ובלבד שלא יהיו סמוכות ואף אם נאמר דלא היה לפניו ז"ל אלא הנוסחא כמו כן ולא חבושות כמו שהוא לפנינו דקאמר לא חבושות ולא סמוכות וא"כ ודאי חדא אשורות וחדא אקרחות קאי וכדאמרן אבל מה נאמר בהאי דקאמר ומפרש בהדיא היך עבידא וכו' האם גם בכל זה נשתנית הנוסחא וזהו מן התימא לומר כן אשר על כן עלתה על דעתי דאפשר דבריו בחיבורו הם על הכוונה זו לא יעשה בתוך כל בית סאה יתר על תשע קרחות וכו' והיינו שיהו רחוקין זה מזה כמו שביאר ולא היה צריך לבאר דעל דרך ראש תור הוא שכבר כתב דין ראש תור בסוף פ"ג וכאן כתב ובלבד שלא יהיו יתר על תשע וברחוק עשר אמות פחות רביע ואם תעשה עוד במקצוע שבשורה הג' ובשורה הה' וכפי הקושיא די"ג זרעונים לא יעלה כפי ההרחק הזה אם יהיו כן הקרחות זרועים בית רובע איך שיהיה הסוגיא (מבוארת) לפנינו כפי אשר כיון הש"ס בפי' המשנה. ונבאר עכשיו במ"ש הראב"ד ז"ל בהשגות בענין דין הקרחות שם וז"ל א"א מקום הזרע נקראת קרחת וכתב הכ"מ ופשוט הוא ולא הוצרך לכתוב כן וכו' ולא זה הדרך של כוונת הראב"ד אלא משיג הוא ולא כמפרש והיינו על מ"ש הרמב"ם עושה כל קרחת מהן בית רובע ונמצא רחוק בין קרחת וקרחת קרוב לי' אמות פחות רביע וכו' והרגיש הראב"ד מהיכן למד לומר כן שמקום הזרע יהיה בית רובע והריחוק ביניהם פחות מזה מפני שר"מ אומר עושה כ"ד קרחות לבית סאה וא"כ כל קרחת וקרחת הוא שיעור בית רובע ממש שבבית סאה הן כ"ה של עשר על עשר וכשאתה עושה כ"ד מהן יהיו כל אחת בית רובע כמפורש בפנים והשתא דברי חכמים דקאי אדברי ר"מ הן ג"כ מתפרשים בענין זה שלא הותר לו לעשות כל כך מהקרחות אלא עושה תשע לבית סאה ולא יותר והיינו נמי כאותן הקרחות של ר"מ שהן מקום הזרוע בית רובע זהו דעתו של הרמב"ם וע"ז משיג הוא הראב"ד מי הגיד לנו שזורע כל המקום של הבית רובע דיותר טוב למעט בזריעת הקרחת ויהיה פחות מבית רובע כדי שיהיה ההרחק ביניהם בית רובע כדין

תבואה בתבואה וזהו דקאמר מקום הזרע נקראת קרחת כלומר דאף דר"מ קאמר עושה כ"ד קרחות וא"כ לדברי ר"מ ודאי כל קרחת וקרחת היא בית רובע אבל אפשר שלא יזרע כל הבית רובע אלא מקום הזרע היא הקרחת מקום דייקא שהזרע מן המינין השונים הוא בתוכה ולא שהיא זרועה כלה ממש ועוד דנהי לר"מ משמע למאי דס"ל דלא בעינן הרחקה כלל וכלל א"כ זורע כל הקרחת אבל אליבא דחכמים דקיי"ל כוותייהו מנ"ל לומר שזורע כל הקרחת של בית רובע דילמא אין לזרוע כ"א פחות מעט כדי להרבות ההרחק ביניהן והא דקאמרי תשע קרחות היינו מקום שזרוע בתוכה היא הקרחת מבית רובע ולעולם אינה זרועה כולה זהו כוונת הראב"ד בהשגתו ודעת הרמב"ם כבר בארנו דמדר"מ נשמע לרבנן למאי דסברי אינהו ולא לעשות עוד פלוגתא חדשה דפליגי ג"כ אם הזרע יהי' בכל בית הרובע או לא והואיל וכל קרחת וקרחת נכרת בפ"ע די בהרחק שהוא קרוב לבית רובע וזה ברור:

הלכה ח

אלא כר' ישמעאל וכו'. למאי דמוקי המתני' כר' ישמעאל דוקא דהואיל ואין איסור כדי עבודה לגפן יחידית משו"ה הוא דעולה אכילת הגפן למדת בית רובע ומתנ' דיוקא קמ"ל דדוקא מה ששייך לעבודת הגפן הוא דעולה במדה משום דמקום זה אינו נאסר אם יש שם כלאים הא גפן עצמו אינו עולה משום דנאסר ואיסורו ניכר והיינו האוסרו הוא ניכר כדפרישית בפנים דאלת"ה הא אף הקבר הוא ניכר והשתא למאי דקיי"ל דגפן יחידית אוסרת כל הנזרע בתוד עבודתה ו' טפחים לכל רוח כדתנן לקמן רפ"ו א"כ אין עבודת הגפן עולה במדת בית רובע שהרי האוסרו ניכר הוא וכדמוכח מהסוגיא דלבתר דמשני הקבר אין איסורו ניכר ופריך ואין עבודת הגפן אסורה בהנאה אלמא איסורו ניכר חשנינן לה ולפ"ז יש ליתן טעם לבא דכתב הרמב"ם בפ"ד מכלאים בהלכה ג' וכל דבר שיהי' בתוך בית רובע שמרחיקין בין שני המינין עולה מן המדה כגון הקבר והסלע וכיוצא בהן והשמיט אכילת הגפן ומה טעמיה דזה דוחק לומר דכללו במ"ש וכיוצא בהן דאין מקום העבודה דומה לקבר וסלע לרמז עליו בהאי כיוצא בהן אלא כוונתו על כל דבר שיש שם ואף שאינו ראוי לזריעה כמו הקבר והסלע כגון נקעים מלאים מים וכיוצא בהן ועוד דהו"ל למינקט מה שהוזכר בתחלה במתני' אלא דיראה דבכוונה השמיט לעבודת הגפן היכא דנאסרה בשביל הזרע שנזרע שם שאינו עולה במדה בהרחק בית רובע שבין המינין שנזרעו מכאן ומכאן לאותו מקום ההרחק ומטעמא דאמרן שאיסור הניכר הוא ומתני' דקאמרה דעולה ומשמע אפי' בגוונא שבמקום העבודה של הגפן יש שם זרעים לא אתיא אלא כר' ישמעאל:

כהדא דתני הרוצה לעשות שורה של ירק לתוך שדה של תבואה וכו'. והרמב"ם ז"ל. לא פסק כהאי תוספתא בענין אורך השורה אלא ששה טפחים הוא דסגי גם באורך כמ"ש בפ"ג בהלכה י"ג בדין זה דאפי' ברורה של דלועין בתוך שדה תבואה מרחיק ביניהן ששה טפחים וטעמו דסמיך אמתני' דפרק דלקמן דתנינן בהדיא כן ומשמע דלדעתו אורך השורה ו' טפחים ורחבו כעמקו כמ"ש בהלכה דלעיל שם בדין התלם בשורה של ירק בתוך שדה ירק וכן הוא נמי בשורה ירק בתוך שדה תבואה אלא דבב' שדות ירק השיעור הוא בין האורך ובין הרוחב ו"ט וכמ"ש שם לעיל בהל"י גבי שדה של ירק בצד שדה של ירק דההרחקה היא ו' על ו' טפחים מרובע וכו' והכא חדא דינא אית להו לשורה של ירק בין היא בשדה של ירק מין אחר או בשדה של תבואה וכדאמרי' הכא לעיל בספ"ק ועיין שם במה שנתבאר מענין איסור ולוקה בדינים אלו:

חד אמר אפי' ג' לתוך ו' וכו'. כדפרישי' בפנים במאי דפליגי דמ"ס הרחקה כדי יניקת זרע סגי וזהו טפח ומחצה ומ"ס הרחקה ג"ט בעינן שיעור יניקה לזה ושיעור יניקה לזה ושלא יתערבו אף היניקות מזה עם זה ואזלא פלוגתייהו כעין פלוגתא בין השיטות במתני' דערוגה דריש פ' דלקמן דלשיטת רש"י והראב"ד ז"ל הרחקה ג"ט בין מין למין בעינן ולשיטת הרמב"ם ז"ל בהרחקת שיעור יניקה חדא שהוא טפח ומחצה סגי כמו שיתבאר אי"ה בשמעתתא דערוגה ומהכא סייעתא לשיטת הרמב"ם מדמהדר הש"ס להסתיים מילתי' דרב שמואל בר יצחק דאיהו הוא דקאמר בשם ר' יוחנן אפי' א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע ש"מ דהך שמעתתא דקאמרי ר' יוסי ור' חייא בשם ר' יוחנן היא עקרית והלכך מהדר הש"ס להכריח דר' שמואל הוא דקאמר לה לאידך שמעתתא כדי לאוקי מילתייהו דר' יוסי ור' חייא כהלכתא דהלכה כתרי לגבי חד ושמעינן מכאן דבהרחקת טפח ומחצה בין מין למין סגי ועיין בשמעתתא דערוגה ומה שיתבאר שם בס"ד:

ותני בר קפרא וכו'. נראה דבהא פליגי דתנא דברייתא קמייתא ס"ל דהואיל דבזמן שהיא מביאה את הטומאה והיינו במחוברת לקרקע כדמוכח מאהלות שם במתני' ה' ובמחוברת לקרקע נמי חוצצת כדפרישית כחדא חשיב להו ושם טומאה חדא הוא ותנא בר קפרא ס"ל דמכיון דתרי ענייני הוו חשבינן להו בתרתי:

סליק פירקא

ערוגה פירשתי בפנים לפי דרך הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה ובחיבורו שדרך הזה הוא העיקר להבין תוכן הענין מדין הערוגה במשנתנו בענין סדר זריעתה והחילוק בין ערוגה שאין לה גבול גבוה טפח ובין יש לה דאילו לשאר השיטות נשאר בקושיא הסיפא דמתני' ביש לה גבול גבוה טפח כמו שתראה לקמן ובענין דברי ר' יהודה דאמר ששה באמצע

מבואר הוא בדבריו ז"ל בפי' המשנה וכבר ביאר התי"ט בזה בפי' דבריו ועוד אוסיף לבאר הענין וגם להביא המופתים ההכרחיים לידיעת הענין מרבוע המיתר שהוא כמו כל שני הרבועים מהצלעות מקיפי זוית הנצבת ומפני שדבר זה צריך ביאור רחב מעט יעדתי מקום לזה בסוף המסכת כי לא יכילנו הגליון כאן ושם תמצאנו בס"ד (לפנינו ליתא שם כלל וחבל על דאבדין) וכאן נבאר מה שצריך לתוכן ענין הדין והבנת המתני' והסוגיא דהכא והסוגיא דהתם בפ ר"ע ובדרך קצרה בכל היכולת וטרם כל דבר ראיתי להכריח דעת הרמב"ם בענין שיעור ההרחק בין מין למין שאינו אלא טפח ומחצה ובזה יהיה עיניך פקוחות להבין הסוגיא דהכא ולא כמה שרצו קדמונינו לפרש במה שהביאו אפס קצתה ובדרך דילוג ואראה לך באצבע כי ת"ל באתי על אמתת הענין בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דלקמן אשר על קוטב זה סובב והולך הבנת תוכן הענין וההכרח להההרחק שאינו אלא טפח ומחצה ועוד ראיות משאר מקומות לזה אשר עמדתי עליהם אחר השקידה והיגיעה ועיון היטב הדק והנה אמת נכון הדבר לפני המעיין ומודה על האמת ומקבלו ממי שמטריח עצמו בשקידה יומם ולילה להבין הש"ס על הסדר ולא בדרך דילוג וקפיצה ממקום למקום ולהבין דברי הראשונים ז"ל אשר דרכו בדרך הש"ס הזה ובדרך הש"ס דהתם ובתוספתא והשייך לברייתות העיקריות ונטו קו האמת על יסוד הפעולה לפעול ולא הטו ימין ושמאל. וזה החלי בס"ד. הר"ש ז"ל הסכים כפי דרך הרמב"ם בענין ההרחק בין מין למין שהוא טפח ומחצה והקשה על שיטת רש"י והתוס' בפ' ר"ע דדעתם שההרחק הוא ג"ט וכפי אשר מבואר שם כאו"א לפי פירושו בהסוגיא דר"ע ובענין ההרחק הושוו שהוא ג"ט וכתב הר"ש על זה ולא יתכן דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה כדפרישית מההיא דעבודה פוגעת בעבודה וכו' ועוד דבירושלמי דריש זרועיה מיעוט זרעים שנים א"ר שמואל וכו' עד נקב אחד פנוי ליטע את האמצעית וסוגיא זו א"א ליישב לפי אותה שיטה דמה שייך ומיצר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין הנזרע אלא כך הוא הדין דא"צ להרחיק המינים זה מזה אלא טפח ומחצה כשיעור יניקתן פלוגתא בין השיטות במתני' דערוגה דריש פ' דלקמן דלשיטת רש"י והראב"ד ז"ל הרחקה ג"ט בין מין למין בעינן ולשיטת הרמב"ם ז"ל בהרחקת שיעור יניקה חדא שהוא טפח ומחצה סגי כמו שיתבאר אי"ה בשמעתתא דערוגה ומהכא סייעתא לשיטת הרמב"ם מדמהדר הש"ס להסתיים מילתי' דרב שמואל בר יצחק דאיהו הוא דקאמר בשם ר' יוחנן אפי' א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע ש"מ דהך שמעתתא דקאמרי ר' יוסי ור' חייא בשם ר' יוחנן היא עקרית והלכך מהדר הש"ס להכריח דר' שמואל הוא דקאמר לה לאידך שמעתתא כדי לאוקי מילתייהו דר' יוסי ור' חייא כהלכתא דהלכה כתרי לגבי

חד ושמעינן מכאן דבהרחקת טפח ומחצה בין מין למין סגי ועיין בשמעתתא דערוגה ומה שיתבאר שס בס"ד:

ותני בר קפרא וכו'. נראה דבהא פליגי דתנא דברייתא קמייתא ס"ל דהואיל דבזמן שהיא מביאה את הטומאה והיינו במחוברת לקרקע כדמוכח מאהלות שם במתני' ה' ובמחוברת לקרקע נמי חוצצת כדפרישית כחדא חשיב להו ושם טומאה חדא הוא ותנא בר קפרא ס"ל דמכיון דתרי ענייני הוו חשבינן להו בתרתי:

סליק פירקא

פרק ג

הלכה א

ערוגה פירשתי בפנים לפי דרך הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה ובחיבורו שדרך הזה הוא העיקר להבין תוכן הענין מדין הערוגה במשנתנו בענין סדר זריעתה והחילוק בין ערוגה שאין לה גבול גבוה טפח ובין יש לה דאילו לשאר השיטות נשאר בקושיא הסיפא דמתני' ביש לה גבול גבוה טפח כמו שתראה לקמן ובענין דברי ר' יהודה דאמר ששה באמצע מבואר הוא בדבריו ז"ל בפי' המשנה וכבר ביאר התי"ט בזה בפי' דבריו ועוד אוסיף לבאר הענין וגם להביא המופתים ההכרחיים לידיעת הענין מרבוע המיתר שהוא כמו כל שני הרבועים מהצלעות מקיפי זוית הנצבת ומפני שדבר זה צריך ביאור רחב מעט יעדתי מקום לזה בסוף המסכת כי לא יכילנו הגליון כאן ושם תמצאנו בס"ד (לפנינו ליתא שם כלל וחבל על דאבדין) וכאן נבאר מה שצריך לתוכן ענין הדין והבנת המתני' והסוגיא דהכא והסוגיא דהתם בפ ר"ע ובדרך קצרה בכל היכולת וטרם כל דבר ראיתי להכריח דעת הרמב"ם בענין שיעור ההרחק בין מין למין שאינו אלא טפח ומחצה ובזה יהיה עיניך פקוחות להבין הסוגיא דהכא ולא כמה שרצו קדמונינו לפרש במה שהביאו אפס קצתה ובדרך דילוג ואראה לך באצבע כי ת"ל באתי על אמתת הענין בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דלקמן אשר על קוטב זה סובב והולך הבנת תוכן הענין וההכרח להרחק שאינו אלא טפח ומחצה ועוד ראיות משאר מקומות לזה אשר עמדתי עליהם אחר השקידה והיגיעה ועיון היטב הדק והנה אמת נכון הדבר לפני המעיין ומודה על האמת ומקבלו ממי שמטריח עצמו בשקידה יומם ולילה להבין הש"ס על הסדר ולא בדרך דילוג וקפיצה ממקום למקום ולהבין דברי הראשונים ז"ל אשר דרכו בדרך הש"ס הזה ובדרך הש"ס דהתם ובתוספתא והשייך לברייתות העיקריות ונטו קו האמת על יסוד הפעולה לפעול ולא הטו ימין ושמאל. וזה החלי בס"ד. הר"ש ז"ל הסכים כפי דרך הרמב"ם בענין

ההרחק בין מין למין שהוא טפח ומחצה והקשה על שיטת רש"י והתוס' בפ' ר"ע דדעתם שההרחק הוא ג"ט וכפי אשר מבואר שם כאו"א לפי פירושו בהסוגיא דר"ע ובענין ההרחק הושוו שהוא ג"ט וכתב הר"ש על זה ולא יתכן דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה כדפרישית מההיא דעבודה פוגעת בעבודה וכו' ועוד דבירושלמי דריש זרועיה מיעוט זרעים שנים א"ר שמואל וכו' עד נקב אחד פנוי ליטע את האמצעית וסוגיא זו א"א ליישב לפי אותה שיטה דמה שייך ומיצר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין הנזרע אלא כך הוא הדין דא"צ להרחיק המינים זה מזה אלא טפח ומחצה כשיעור יניקתן עכ"ל בזה. ודאי הדין הוא כך אבל מכאן אינו מוכרח דהא מיעוט זרעים שנים קושיא היא ועל מתני' דשבת קאי כדגריס שם והבאתי בפנים וע"ז תירץ ר' שמואל משנים את למד ארבעה כמבואר בפנים וריב"ל משני שינויא אחרינא דמקרא דרשינן לכל החמשה מינין וא"כ תו לא צריכין להא דר' שמואל ויכולין אלו השיטות לומר דדברי ריב"ל הן עיקר וכמאי דדריש נמי בהש"ס דבבלי שם לכל החמשה מקרא ולקמן תמצא טעם לשינוי הדרשות דהכא ודהתם וא"כ להך שינויא אין לנו שום הכרת לסדר הזריעה וההרחק ואפי' לדברי ר' שמואל היינו יכולין לפרש לשיטתם אך לא נאריך בזה כי באמת העיקר הוא שא"צ להרחיק כ"א טפח ומחצה וזה מוכרח מהאי דר"י ור"ל בהסוגיא כדלקמן וגם לזה הביא הר"ש ואעתיק דבריו לידע מה שיש להפליא מאוד ומאוד על פירושו בזה יותר מבשאר מקומות שהביא דברי סוגית הש"ס במקצת ובדילוג ומפרש לפי דרכו. כתב בריש המתני' אחר שהביא דרשת הש"ס דפ' ר"ע ודקאמרי וקים להו לרבנן וכו' ואע"ג דקים להו לרבנן אי לאו קרא ה"א דאיכא עירבוב ואיסורא ובהדיא מוכח בירושלמי דקרא עיקר דרשא ולאו אסמכתא וכו' ועוד דאמרינן בירושלמי ר' יוחנן בשם ר' ינאי כולהון בתוך ששה כהנא בשם ר"ל כולהו חון לששה כלומר כולהו אותן של ד' רוחות וקסבר ר"ל דאפי' בא לזורען סמוך לערוג' מבחוץ אין יכול לזרוע אלא חמשה בין הכל ופריך אם כולהו חוץ לששה ניתני תשעה משמע דלמ"ד בתוך ששה לק"מ דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב אבל אם נזרעין מבחוץ סמוך לד' רוחות הערוגה בזה לא אסר הכתוב וכל מה שיוכל לזרוע יזרע עכ"ל בזה והב או בתי"ט וסברא זו נוטה לענין תירוץ הראשון בתוס' בפר"ע וא"ת יזרעו ט' מינין וכו' ע"ש. אמנם מה שיש לתמוה הרבה על פירושו דר"י ור"ל פליגי במקום זריעת המינין של הד' רוחות לר"י בתוך הערוגה ממש ולר"ל מבחוץ סמוך להערוגה וא"כ איך יפרש ר"ל בתוכה דקתני במתני' זהו חדא ועוד אף אם יזרע סמוך סמוך להערוגה הא מיהת הזרעים הן נזרעין במקום שהוא שמנה על שמנה דטפח שהוא חוץ להערוגה עם הערוגה ח' על ח' הן וא"כ יזרע י"ב מינין בד'

הרוחות כמו דתנינן בסיפא בגבול והו"ל להש"ס למיפרך ונתני שלשה עשר וכבר רמזתי לאלו הקושיות בפנים בהאי דר"י ור"ל ועוד מאי האי דמשני אליבא דר"ל בערוגה שבין הערוגות היא מתניתא וכי אין איסור אלא לזרוע תשעה מבחוץ בערוגה שמן הערוגות והלא אפי' בערוגה עצמה אסור לזרוע כנגד הזרוע עד (שיעור) ההרחק לכל השיטות למאי דאית להו ומכ"ש היאך יזרע כלל מבחוץ והך דר' תנחום א"א לפרש אלא לשינויא להקושיא דמקשי על ר"ל והר"ש בעצמו העתיק לקמן שם אבל לא פי' כלום וכבר אמרנו דאין תירוץ זה מספיק כלל וכלל להקושיא על מנין הזריעה מבחוץ לפי פירושו דאכתי הוה קשיא היאך יכול לזרוע כלל בד' הרוחות של ערוגה הפנימית אשר ע"כ האמת הוא מכריחנו לומר דאין מקום כלל לפי' הזה אלא דר"ל דקאמר כולהו חוץ לששה היינו נמי בתוך הערוג' עצמה וחוץ לששה טפחים קאמר שזורע בתוך הקרנות דוקא והאלכסון של ששה על ששה הוא תשעה טפחים בקירוב ונמצא אפי' מסוף קרן זה עד סוף קרן זה באלכסון הוא ששה טפחים בקירוב כידוע שכן האלכסון של ד' על ד' הוא גדר המרובע המחזיק ל"ב על ל"ב ושורשו שהוא האכלסון בעצמו ששה טפחים חסר דבר מועט כמו שתראה בהמופת הראשון בסוף המסכת והוא היותר פשוט ונראה בחוש וזהו אפי' אנו אומרים שזורע כל הטפח של כל קרן וקרן ודבר המועט אינו ממעט אף להשיעור ההרחק ההכרחי בכלאים כסברת התוס' בפ' ר"ע בריש הסוגיא דבכלאים אמות שוחקות הן ומכ"ש כאן שההרחק הוא רב ביותר ולא קאמר ר"ל חוץ לששה טפחים אלא להשמיענו סברתו דבקרנות של הערוגה הוא זורע לאותן הד' שבד' רוחות ומטעמא דפרישית בפנים ובארתי הקושיא וניתני תשעה והתירוץ בערוגה שבין הערוגות ומתוך כך נתבאר במאי דפליגי ר"י ור"ל בדינא ובאוקימתא דמתני' וטעמיה דכל חד וחד ועוד אוסיף לבאר מאי דאיכא עוד נ"מ לדינא בינייהו כמו שתראה לקמן ד"ה כולהון חוץ לששה וכיון שכן הוא ונתברר לנו הפירוש האמתי בדברי ר"י ור"ל אין סברא מוכרחת יותר מזו דע"כ שתאמר שא"צ להרחיק בין מין למין כ"א טפח ומחצה דאל"כ היאך ס"ד דניתני תשעה ואיה המרחק בין מין למין אם יזרע שלשה בהרוח ערוגה שהיא ו' על ו' דאפי' בגביל שיש בו שמנה על שמנה קשה הוא מאוד להשיטות הסוברים דהרחקה ג"ט בעינן והיכי תמצא זה להא דתנינן ג' על כל גבול ואין לתרץ זה כ"א בדוחק הרבה לאלו השיטות כמו שתראה בדיבור דלקמן ובערוגה עצמה מיבעיא וא"כ אין שום פנים לומר בענין אחר כ"א דא"צ להרחיק בין מין למין אלא טפח ומחצה כמו שתראה בצורה הג' שבפנים ופריך שפיר לסברת ר"ל וניתני תשעה וזהו שרציתי לבאר כאן מהסברא המוכרחת בענין שיעור ההרחק שהיא להקדמה ההכרחית להבין תוכן שטת הערוגה וביאור הסוגיא

דהכא ודהתם כאשר יבא לפנינו ועוד ראיה תמצא בדברינו בפרק דלעיל דהש"ס מכריע שלא כדברי הסובר אליבא דר' יוחנן דהרחקה ג"ט בעינן ע"ש ד"ה חד אמר אפילו ג' לתוך ו' ותמצא דחלוקי השיטות בענין ההרחק פלוגתא דאמוראי היא וההכרע כהאי מ"ד דלא בעינן כל כך ועם הכרע וההכרח מסוגיא דהכא מבואר הוא דאינו אלא טפח ומחצה וכדי שלא להאריך במקום אחד לכן שמתי הפסק בדבורים בין ענין לענין עד שיתברר ויתלבן כל סוגית הערוגה כמו שתמצא לקמן בס"ד:

היה לה גבול גבוה טפח וכו'. הקושיא לשיטת הסוברים דהרחקה ג"ט בעינן היא נראות לעין כל בהשקפה הראשונה וכי היאך יכול לזרוע בו י"ב זרעונים עם המרחקים של ג"ט בין מין למין והלא כל משך הגבול סביב אינו אלא כ"ח טפחים והתי"ט רצה לתרץ קושיא זו וכתב דכך יכול לעשות שמניח טפח הסמוך להקרן וזורע מין אחד וכו' ונמצא שזורע באורך טפח ויש היכר בזריעתן כמו שבארנו משא"כ ברישא וכו' עיי"ש שמעתי ולא אבין והלא אף כאן אינו יכול לזרוע כ"א גרעין אחד ברוחב ובמשך אורך טפח ואם זה ודאי נחשב יותר היכר מגרעין אחד ממש אבל מדוע לא נאמר כן אף בהערוגה עצמה דיזרע בד' הקרנות גרעין בהרוחב במשך אורך טפח וכן הד' שבאמצע כל רוח ועם הא' שבאמצע הוו תשעה והדרא קושית התוס' לדוכתה דהא בכה"ג איכא היכרא לפי סברתו ומאי שנא בי"ב זרעים שברוחות הגבול דהוה היכרא ואיכא הרחקה ג"ט מהשמנה זרעים שברוחות הערוגה דהיינו הך וזה נשאר בקושיא אף לפי תירוץ הראשון שבתוס' שם ומכ"ש לפי תירוץ השני שכתבו והשתא אתי שפיר שאין זורעין ט' בערוגה מה"ט נמי פן לא ידקדק לזרוע ממש בסוף הקרן וכו' וא"כ ניחוש נמי בהגבול פן לא ידקדק לזרוע כל משך אורך הטפח בגרעין גרעין ויתמעט רוחב המרחק לסברתם שם דדוקא היכא שא"צ לדקדק אלא בגרעין האמצעית לבד הוא דלא חיישינן וא"כ מה נעשה בי"ב זרעונין שבהגבול אי בעינן הרחק ג"ט ולפע"ד יותר טוב היה לסבול עול הדוחק במ"ש התי"ט בתחלה ואין נראה לפרש שזורע ג' על שטח הגבול מלמעלה ובהצדדין וכו' ודחה זה משום דלישנא דעליו משמע עליו ממש ואי משום הא לא איריא דהיינו עליו על כל שטח הגבול אלא דבלא"ה מוקשה הברא זו עם מה שהיה נראה בעיניו לתרץ כמוזכר דכל מה שנזרע בהגבול הוא במשך אורך ורוחב טפח לכל מין ומין וזה מבואר בהדיא הכא לקמן במילתיה דר' זעירא כל טפח וטפח של גבול וכו' ופריך ויהיו עשרים וחמשה וכו' דאף דלא קמה מילתיה דר"ז במה דאמר שעשו אותו מקום בפ"ע כדאתקיף עליה ויהיו וכו' שמעינן מיהת דשיעור טפח הוא השיעור לזריעת מין ומין ואם באנו לתרץ לדין הגבול דקתני במתני' לפי שיטת הסוברים דהרחק ג"ט בשינן היה התירוץ היותר

מרווח שבכולם לומר דהני שיטות אינש מפרשים ג' על כל גבול וגביל דקתני י"ב זרעונים בהגבול סביב אלא אינה כ"א שמנה בכל הגבול הביב והיינו שזורע בכל הד' קרנות טפח ונשארו ו"ט בין קרן לקרן וזורע באמצע מעט וכסברת התוס' דכיון שא"צ לדקדק אלא בגרעין האמצעית לא חיישינן וה"נ נאמר בהאמצע שבכל רוחות הגבול ומה דנקט התנא שלשה היינו שיראו ג' על כל רוח ורוח שבגבול ובאמת אינם אלא שמנה וזהו כעין שפי' הר"ש בהיבול ואף לפי דרכו שתופס דעת הסוברים דההרחק הוא טפח ומחצה והאריך שם בדוחקים הרבה יבאר סדר הזריעה שבגבול ולדעת הסוברים דהרחק ג"ט בעינן לפרש כמו שאמרנו ואם שבכל זאת לא נחה הדעת לפרש הסיפא דמתני אליבא דהרי שיטות כ"א בדוחק ויחזיק הרע במיעוטו אמנם כבר הכרחיו דשיטת הסוברים דטפח ומחצה סגי הוא העיקר וסדר זריעת הגבול בי"ב זרעונים בהרוחות פשוט הוא כמבואר בפי' המשנה להרמב"ם בצורה הג' ותוכל להבין ממה שציירתי בצורה הג' בערוגה עצמה והעמדתי משך אורך הגבול עליה מרוח אחד שיכול לזרוע בסדר כזה שמניח ד' הקרנות פנוים ואצל הקרן הוא זורע טפח מכאן וכן אצל הקרן מכאן ונשארו ד' טפחים בין זרע לזרע וזורע הטפח באמצע וההרחק הפנוי הוא טפח ומחצה מכאן וטפח ומחצה מכאן: **רבי יהודה אומר ששה באמצע**. פירוש דברי רבי יהודה כבר אמרתי שיעדתי מקומו לבאר בסוף המסכת אי"ה עם המופתים השייכים לביאור דברי הרמב"ם בענין המסומנים ושם תמצא הכל ותבין גם עיקר דין הערוגה בזריעתה ובמרחקיה לפי הרישא דמתני' בה' זרעונים כפי הצורה אשר העמדתי בפנים בהמתני' ולפי הכללים אשר יתבארו שם מובן הכל ביותר. וכאן נבאר לענין הדין בדברי רבי יהודה. הרמב"ם ז"ל פסק כר' יהודה בערוגה שיש לה גבול וכו' כדכתב בפ"ד מכלאים בהלכה י"ב ומשום דדברי ת"ק מיפרכו דמקשה הש"ס וניתני ששה באמצע ומ"ט פליג אדר' יהודה ומה דבעי לשנויי בגובלין ממעטין נדחה דבהא לא הוה ר' יהודה פליג ואין לפרש דדברי ר' יהודה אריש קאי משום האי דתני ר"ח כדאיתא בהסוגיא וכ"כ בפי' המשנה וכבר הקשו בגמ' על דברי ת"ק אחד באמצע ואמרו וניתני ששה באמצע והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם ובריש בערוגה שאין לה גבול גבוה טפח פסק ה' מינין כדכתב שם לעיל בהלכה ט' והקשה התי"ט דא"כ יסבור ר' יהודה בסיפא ששה באמצע ואילו ברישא מודה שאין זורעין רק חמשה. ובאמת לכאורה האי מילתא טעמא בעי דלמה לא יזרע גם ברישא ו' באמצע לר' יהודה ומה שרצה ליתן טעם בדרך אפשר שסובר שהגבול מקבץ הראות ויוכל להכיר ההבדל אף בששה זרעים זהו דוחק ואמינא אנא דטפי הוה לן להקשות הא לעיל אמרינן דת"ק ור' יהודה בדרשא דקראי פליגי דמר דריש הכי זרעיה וכו' ומר

דריש הכי כדקאמר ריב"ל וא"כ משמע להדיא דר' יהודה סובר אף בערוגה בלא גובלין זורעין ו' זרעים דבמקום דת"ק אמר ה' קאמר ר' יהודה ו' וקושיא זו לכאורה קשה גם אמסקנת הש"ס דמסיק מדתני ר' חייא דדברי ר' יהודה אסיפא קאי והא גם ברישא לפי דרשא דידיה נזרעים ו' אלא דעל הש"ס נוכל לומר דלק"מ דאהא דקאמרי לשנויי הקושיא דהא לא מצית לאוקמי בגובלין ממעטין ו' משום דבהא לא הוה אמר ר' יהודה ששה באמצע ובעי לשנויי דר' יהודה ארישא קאי והיינו ארישא בלחוד ולא אסיפא ואהא הוא דמהדר דהאי לא מצית אמרת דא"ה קשיא הא דתני ר"ח אליבא דר' יהודה וכלומר דהשתא מוכחא דר' יודא בין ארישא ובין אסיפא קאי דלעולם בערוגה עצמה ששה מינין נזרעין והא דלא מציין התנא דברי ר' יהודה ארישא משום דבא להשמיענו דאף בערוגה בגבולין הדין כן ואין הגבולין ממעטין בששה והא גופה נמי קמ"ל הא דתני ר"ח דבשיש לה גבול נזרעין בה י"ח זרעים ואין הגבולין ממעטין ולא תטעה לפרש דדברי ר' יודא ארישא בלחוד הוא דמהדר אמנם לפ"ז נתחזקה הקושיא על הרמב"ם דא"כ פליג ר' יודא את"ק גם ברישא כדמוכח מהסוגיא ומדרשא דקראו דלעיל ואמאי פוסק ברישא כת"ק ובסיפא כר' יודא דנהי דדברי ת"ק בסיפא מיפרכו מ"מ כיון דאיהו תופס סברת ר' יודא דששה הן שיכולין להזרע בתוך הערוגה עצמה ואמאי לא נימא גם ברישא כן כסברת ר' יודה גופיה ואנחנו רואין דסמיך אסוגיית הש"ס דהכא בהא דפסק כר' יודא בסיפא וכמ"ש להדיא בפירושו בזה ומה שנראה לתרץ קושיא זו כך הן הן הדברים שנאמרו למשה דלא סמיך אסוגיא דהכא אלא בהא דמסיק דמיפרכו דברי ת"ק בהסיפא אבל בהא דמשמע מהכא דר' יודה פליג גם ברישא וכדקאמר ריב"ל לדרשא דר' יודה מקרא וכדמשמע נמי מסתמא דהש"ס דסובר כן אליבא דר' יודה כדפרישית לא סמיך בהא אש"ס דהכא כ"א כדמשמע מסוגית הש"ס דילן בפר"ע דקאמר מאי משמע א"ר יהודה כי כארץ תוציא צמחה וגו' תוציא חד צמחה חד זרועיה תרי תצמיח חד הא חמשה ואם כן לא דרשינן מזרועיה כ"א תרי והשתא היכי מצי ר' יהודה לפלוגי ברישא דאי לרבות מזרועיה כדדריש הכא אליביה א"כ טובא איכא תוציא חד וכו' והשתא דאתינן להכי דסוגית הש"ס דילן סובר דלא פליג ר' יודה ברישא שפיר הוא במאי דפסק ברישא דאין נזרעין בערוגה בלא גבולין כ"א חמשה ונלמד עוד מן הסברא דר' יהודה לא פליג כ"א בסיפא וזה דהא מה דמהדרינן להרבות מינין בערוגה היכא דאפשר כגון דאיכא הכירא או שעור ההרחק היינו דוקא במקום דלא נתמעט ריבוי הזרע מחמת רבוי המינין ודבר זה מבואר להדיא בדבריו בפי' המשנה שכתב בסיפא היה לה גבול גבוה טפח זורעין בתוכה י"ג ג' על כל גבול וגבול ויהיה מדת הזרע ל' טפחים כמו שיתבאר בצורה הג'

שם וא"ר יודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה שהיא ששה על ששה ולה גבול טפח י"ח מינין י"ב על הגבול כמו שאמר הת"ק וששה באמצע ויהיה מדת הזרוע ממנה ל' טפחים וירבו המינים ולא יחסר לנו ממדת הזרוע כלום כמו שהוא בצורה הד' שם וא"כ דוקא בכגון זה הוא דא"ר יודה משא"כ ברישא אם יזרע בה ששה כמו שצייר שם לפי שיעור ההרחק שצריך בששה מינים בערוגה ואינם אלא י"ח טפחים זרועים כמו שביאר שם לקמן שא"א ביותר ואילו בערוגה דרישא שנזרעיה בה ה' מינים חלק הזרוע ממנה הוא כ"ד טפחים כמו שתראה בצורת הערוגה שהבאתיה במתני' זהו פגמו לפי סברתו ובהאי סברא גופה היינו יכולין לתרץ דבריו אלא דלא תיקשי היא גופה מנ"ל לכן הבאתי ראיה מסוגיית הש"ס דילן דמשמע דלא מצי ר' יהודה לפלוגי ברישא וזהו לפי סברתו המסייע ליה במה שלמדין אנו מסוגיית הש"ס דסתם וזה ברור וטעמא מחילוק הדרשות דהכא ודהתם יתבאר בדיבור דלקמן דכל חד וחד לשינותיה הוא דאזיל למאי דגריס במתני' דשבת ובטעם נוסף לכל דרשא ודרשא דהסוגיות:

זרעה זרעיה זרועיה. ובבבלי פר"ע דריש תוציא חד וכו' כמו שהבאתי בדבור דלעיל ונראה דשינוי דרשות אלו בשינוי הנוסחאות במתני' דשבת תליא דהתם גריס זרעה לא נאמר אלא זרועיה ובנוסחא דהאי ש"ס גריס שם זרעה תצמיח לא ויאמר אלא זרועיה תצמיח וא"כ לפי נוסחא זו לא דרשינן מתצמיח מידי אלא מזרועיה לחוד כדקאמר זרעה וכו' וטעמייהו דהני ונסחאות שונות נראה דדיוקא דקרא איכא בינייהו דהא לכאורה יש לדקדק לפי דרשה דהתם תוציא חד צמחה חד וכו' תצמיח חד והא חדא מנייהו לאו מיותר הוא דאו צמחה או תצמיח צריכא היא למשמעות הכתוב לדמיון הבשורה כי בארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן ה"א יצמיח צדקה וגו' ומנ"ל למידרש לתרווייהו לצמחה ולתצמיח אלא דנוסחת התנא דהתם מכפל המקרא הוא דדייק ליה כי כארץ וכגנה דהו"ל למיכתב חדא לדמיון הענין א"נ הכי הול"ל כי כגנה בארץ זרועיה תצמיח והלכך דריש מדכפל הכתוב דמיון הענין ולמיכתב צמחה גבי ארץ ותצמיח גבי גנה ש"מ דכולא קרא לדרשא הוא דקאתי והלכך כפל הענין וכתב צמחה ותצמיח לדרשא ומתוציא ודאי דרשינן דהאי לעולם מיותר הוא ואף אם בא להשמיענו דבר מה מכפלות הענין הו"ל למכתב בארץ תצמיח וכגנה וגו' והשתא כולה לדרשה היא וזרעה זרעיה וכו' לא משמע ליה להאי תנא דשנה כנוסחא דהתם אבל לפי נוסחת המשנה דהאי ש"ס דמשמע דתצמיח לא מייתר ליה כלל כדקתני זרעה תצמיח לא נאמר וכו' טעמיה דלא דריש מרישא דקרא מידי אלא מסיפיה וכגנה זרועיה תצמיח דאין לנו למיסמך האי דרשא דערוגה אלא מגנה כסתם גינה שהיא זרועה ערוגות ערוגות ולא מכארץ שהיא

כוללת גם השדות שאינם זרועות ערוגות ערוגות והלכך תצמיח דכגוה לאו מיותר הוא ולא דריש אלא מתיבת זרועיה זרעה זרעיה זרועיה ועיין בדיבור דלעיל שנתבאר דנ"מ לדינא איכא בין הני שינוי דרשות אליבא דר' יהודה דלנסחת משנת הש"ס דילן לא פליג ר' יהודה ברישא:

כולהן חוץ לששה. מבואר בפנים פירושא דמילתא וזכרתי עוד בריש ההלכה להכריח דא"א לפרש להאי חוץ לששה בענין אחר וע"ש במה דמוכרח ג"כ מזה דא"צ להרחיק בין מין למין כ"א טפח ומחצה כשיטת כרמב"ם ואילו לשיטת רש"י והתוס' קשה מאוד לפרש עיין פלוגתא דר"י ור"ל במאי הוא דפליגי ומאי האי חוץ לששה דקאמר ר"ל ומאי האי דפריך עליה וניתני ט' ומאי האי דמשני בערוגה בין הערוגות היא מתניתא כמובן הכל מתוך מה דפרישית בפנים וממה שבארתי בריש הלכה וכאן יוסיף עוד לבאר במאי דאיכא בינייהו דר"י ור"ל עוד לדינא ומתוך כך יתבאר לנו הסוגיא ברורה ונקיה וכן יתבאר פי' הסוגיא דפר"ע דהש"ס דלן לשיטת הרמב"ם והיוצא לנו מזה בס"ד. ובתחלה נבאר עוד מה ששייך לסוגיא זו דבמה שפירשתי האי חוץ לששה דקאמר ר"ל דמוכרח הוא דעל קרנות הערוגה קאי כמבואר הכל בפנים דבזה מתפרש שפיר הקושיא וניתני ט' וכן מאי דמשני בערוגה שבין הערוגות שנו וניחא הנל אליביה דר"ל לפי האוקמתא ולפי טעמו וסברתו דע"כ דס"ל דאין תורת ראש תור בערוגה דאל"כ מאי משני בערוגה בין הערוגות הרי יכיל הוא לזרוע גם בערוגות החיצונות ע' מינין כמו בערוגה הפנימית וזה מבואר כל צרכו בפניה ומה שפירשתי אליבא דר' יוחנן דקאמר כולהן בתוך ששה משום דאיהו מוקי להמתני' דבערוגה בחורבה שנינו וזה ג"כ מוכרח הוא דאלת"ה א"כ במאי פליגי ר"י ור"ל דאין לפרש דלא פליגי כ"א בדיוקא דמתני' בלחוד כמו שרמזתי בפנים דסוף סוף מאי נ"מ איכא אי דאמרת דאף לר"י מצינו לאוקמי בערוגה בין ערוגות וא"כ יכול הוא לזרוע בערוגות החיצוניות בהקנות שבהן לפי שאין זרע בהקרנות הפנימית שכנגדן וא"כ היינו דר"ל דהא אף לר"ל ע"כ שתאמר או דחוץ לששה דקאמר הינו על הקרנות של הפנימית ובערוגות החיצונות זורע באמצע הרוחות ולא בקרנות או איפכא דאם זורע ד' שני הפנימית באמצע הרוחות זורע הוא ד' שבחיצונות בהקרנות שבהן וחוץ לששה דקאמר היינו לומר שאי אתה יכול לפרש סדר זריעת חמשה מינין בערוגה שבין הערוגות אא"כ אתה זורע הארבע שבהרוחות בקרנות וזהו חוץ לששה או של הפנימית או של החיצונות ולהשמיענו בזה סברתו דס"ל אין ראש תור בערוגה כמבואר בפנים והשתא ע"כ דר"י הוא דמוקי להמתני' בערוגה בחורבה ולא שאינו יכול לזרוע אותן שברוחות כ"א באמצע ולא בהקרנות דהא ודאי ליתא דמ"ש אלא ללמדנו פירושא דמתני'

קאמר דבתוכה היינו אפי' בתוך הששה טפחים עם שיעור ההרחק כמבואר ולהשמיענו עוד דאף שהן זרועין באמצע הרוחות אף על פי כן אינו יכול לזרוע מבחוץ כלל אפי' נגד מקום הקרנות של הפנימית שהן פנוים מבלי זרע משום גזירה שמא ימלא עוד ב' הפנימית גם בהקרנות ולא יהיה הרחק כלל בין הפנימית לבין זרע שמבחוץ שהכי ברישא בערוגה באין גבולין מיירי וריש לקיש סבר דלא גזרינן מידי בהא והשתא אתברר לן האי מילתא במה דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בענין אוקימתא דהמתני' ובענין אי גזרינן שמא ימלא הקרנות דהא בהא תליא מיהו אכתי מספקא לן אליבא דר"י בדייא דראש תור בערוגה דנהי דלר"ל מוכרח הוא דסבירא ליה אין ראש תור בערוגה כדלעיל לר' יוחנן אפשר דמה דאמרינן דלדידיה ע"כ בערוגה שבחורבה הוא דמיירי המתני' ואין לזרוע כלל מבחוץ ואפי' נגד הקרנות הפנוים שבערוגה מטעמא שמא ימלא גם הקרנות היינו שיזרע גם בטפח של הקרנות ולעולם בשיעור הרחק טפח ומחצה בין מין למין וראש תור בערוגה לא ידעינן היכי ס"ל לר' יוחנן כך היה אפשר לומר לכאורה אמנם כי דייקת הא ודאי ליתא דא"כ מ"ט פריך וניתני תשעה לר"ל ולא פריך אליבא דר'. יוחנן דהא אי אמרת הכי יהיו ט' מינין כשימלא גם בקרנות ובשיעור הרחק טפח כמו שהוא לפניו בצורה זו אלא ודאי הא דאמרינן אליבא דר"י גזירה שמא ימלא הקרנות היינו מאותן הד' מינים שברוחות עם המין האמצעי תהיה מלאה הערוגה וגם הקרנות ויהיה זה ג"כ מותר לזרוע החמשה מינין בהערוגה ויהיה הבדל הניכר בין המינין ובתורת ראש תור כמו שתראה בצורה הב' להרמב"ם בפי' המשנה ושמעינן השתא דלר' יוחנן אית ליה ראש תור בערוגה וכדמשמע ג"כ מסוף הסוגיא דשמעתתא דערוגה בש"ס דילן אליבא דר' יוחנן וכפי' הא' של רש"י ז"ל שם וזה מוכרח מהאי דהכא כדאמרן ולא תקשי דהיא גופה מנא לך דנהי דזה מוכרח דאין לפרש לר' יוחנן דהא דס"ל שמא ימלא הקרנות היינו גם בזרע מין אחר בהקרנות מדלא מדייק גם אליבא דר"י ונתני תשעה מ"מ דילמא החמשה מינין דאמרת היינו דוקא שיהו הד' באמצע הרוחות של הערוגה ולא בתורת ראש תור דתשובתך בצדך דהיא גופא מהאי מילתא גופה נמי דייקינן דא"כ קשה למה באמת לא התירו ט' מינין בערוגה והרי יש שיעור הרחק טפח ומחצה בין מין למין מה תאמר בזה דהטעם הוא להרבות במקום הזרע טפי עדיף מהרבות במינין א"כ מינה דהשתא ממילא ידעינן דממלא בקרנות דאמרינן היינו שימלא מהחמשה מינין את הערוגה וגם בהקרנות וכפי הצורה הב' שזכרנו ותראה שם שיש היכר בין המינין ובתורת היתר ראש תור ומרבה מקום הזרע בתוכה שהן בין הכל כ"ז טפחים כמ"ש בפירושו שם ותראה שגם ממיני הקרנות יש נזרע בתוך ששה טפחים של הערוגה וכדברי ר' יוחנן ותבין דגם

זה דרך היתר הוא בערוגה ומיהו לכתחילה לא יזרע החמשה מינין בהערוגה כ"א כדרך הצורה הראשונה שכתב שם והבאתיה לצייר במתני' וזהו שכתב שם גבי שמא ימלא את הקרנות וכו' וזה תכלית מה שיוכל לזרוע בערוגה שהיא ו' על ו' כשיזרע בה ה' זרעונין בלבד כלומר שאף שבאמת שמותר הוא לקיים הזרעים כשיזרע את החמשה מינין כפי הצורה השניה מ"מ לכתחילה לא התירו כ"א כפי צורה הראשונה מטעמא שלא יהא נראה כערבוביא ובט' מינין ג"כ לא התירו לכתחילה מטעם הזה שאע"פ שיכול לעשות ההרחק ביניהם כפי השיעור טפח ומחצה מ"מ נראה כערבוביא בריבוי המינין בהערוגה אלא שבט' מינין יש לנו עוד טעם נוסף לזה לפי שממעט מקום הזרע שלא יהיה בה זרוע כ"א תשעה טפחים ואילו בחמשה מינין וכפי צורה הראשוה זרוע בה כ"ד טפחים כמה שכתב שם טעם הזה בסוף דבריו בצורה הששית שהבאתיה לנייר כאן להערוגה ומבלי הגבול ומיהו עיקר הטעם שלא יהא נראה כערבוביא כמ"ש לזה הטעם בחיבורו שם בהל"ט ומפני שזה הטעם מוכרח גם כן מאשר זכרנו דלא התירו לכתחילה שימלא גם הקרנות ובחמשה ואף על פי שאם עשה כן מותר הוא לקיימן ובמה שבארנו תבין היטב כל מה שכתב בפירושו שם וכן כל מה שכתב בחיבורו שם מהל"ט עד סוף הלכה י"ב שהן מוכרחין ונלמדין העיקר מסוגיא דהכא וכדר' יוחנן כפי אשר בארתי וזהו ג"כ כאוקימתא דרב וכסברתו בענין פירושא דמתני' בש"ס דילן בפ' ר"ע מלבד בענין ראש תור כמו שיתבאר לקמן. ופי' דברי הש"ס דהתם אליבא דרב עד הקושיא ולא יהא אלא ראש תור פשוט הוא לפי שיטת הרמב"ם ולמאי שבארנו וכך פירושה דרב מוקי להמתני' בערוגה שבחורבה דאי לאו הכי לא יכול לזרוע באמצע הרוחות ופריך והאיכא מקום קרנות כלומר דהא מיהת יכול הוא לזרוע מבחוץ נגד הקרנות של הערוגה שאין שם זרע ומשני דמיירי בממלא מקום הקרנות והיינו שזרע אותן כפי הצורה השניה דאף דלכתחילה אמרו שלא יזרע אלא כסדר צורה הראשונה מ"מ אם זרע מותר הוא לקיימן והדר פריך וליזרע מאבראי ולא ליזרע מגואי וכלומר דמאיזה טעם ימלא הערוגה ואף להקרנות הלא הוא כדי להרבות במקום זרע הרי יותר טוב לו לזרוע גם מבחוץ ולא יזרע בהקרנות מבפנים ואז יוכל להרבות במינין ובזרע מבחוץ ומשני גזירה שמא ימלא את הקרנות כלומר שלאחר שנתיר לו לזרוע מבחוץ להרבות במינין ובזרע יחזור וימלא גם להקרנות בפנים בהערוגה והיינו שיזרע מאותן המינין של הרוחות שלה ובאמצע כדי להרבות בזרע כמוזכר בצורה הב' שיאמר הרי יש היכר והבדל בתוכה ולא ישגיח שאין היכר והבדל ולא שיעור הרחק בין זרעים שבפנימית לבין המינין הזרועין מבחוץ נגד הקרנות ועד כאן המה דברים פשוטים וברורים לפי שיטת הרמב"ם בפי' הסוגיא

דהתם והרי הפירוש הזה נוטה לפי' רבו הנ"י מיגאש ז"ל שהביא הכ"מ ואמנם לא כסדר הזריעה שהובא שם בהצורות השניותו כן לא בצורה הא' שכתב שם י"ג טפחים ולדעת הרמב"ם הן כ"ד טפחים בעיקר צורת הערוגה יטעמו כדמוכח מהסוגיא דהכא כאשר נתבאר דלהרבות במקום הזרע טפי עדיף היכא דאפשר וכן סיום פי' הקושיות והפרוקים נשתנו במקצת מפי' רבו ז"ל וכפי אשר הוספתי להסביר הדברים ולפי שיטת הרמב"ם כמוכרח וכמבואר הכל:

אמנם העיקר מה שבאתי לבאר כאן לפי שיטתו ז"ל זה הוא ואשר יצאתי לדון בדבר החדש מה שלא הרגישו המפרשים ז"ל לא בפי' סיום הסוגיא דפריך עוד התם ולא יהא אלא ראש תור וכו' דמה יאמר בזה לפי שיטת הרמב"ם ואם דפי' הקושיא יכולין אנו לפרש כדרך פירש"י ז"ל לפי שיטתו בהסוגיא והיינו שיהיא נידון כראש תור ואף שאין כאן שיעור הרחק בין שמבפנים לבין שבחוץ מ"מ נראה הוא שהמינין שמבחוץ אינם מאותן שמבפנים וא"כ יהא נידון כראש תור ולא שהוא ראש תור ממש וזה הפי' בהקושיא הוא יותר נוח מפירוש רבינו תם בהתוספות בזה דלפי פירושו הו"ל להקשות והרי ראש תוד הוא מי לא תנן וכו' ומאי לא יהא אלא ראש תור דקאמר אבל מה נעשה בהך שינויא דמשני אין ראש תור בערוגה דהא לפי שיטת הרמב"ם לא פסק כוותיה דרב בענין ראש תור בערוגה ועיקר היתר סדר הזריעה בהערוגה הוא ע"י תורת ראש תור ואפילו את"ל דהרמב"ם לא למד כלום מהקושיא כדרכו ברוב המקומות דמפרש דהקושיא היא לפי ס"ד דהמקשה וברוב המקומות לא קמה סברא דהס"ד לפי המסקנא ונאמר דגם כאן ס"ד דהמקשה דנידון זה דומה הוא לנידון דראש תור אבל באמת אינו כן דראש תור איכא הכירא בהאלכסון ולא כן בהקושיא ולפי ס"ד דידיה משני ליה יכילנא מימר לך דרב סבר אין תורת ראש תור בערוגה ול"ק אפי' לפי הס"ד שלך אבל לקושטא דמילתא אין כאן דין דראש תור דלא דמיא כלל לראש תור דאיכא הכירא וא"כ מתורץ הוא אפי' למ"ד יש תורת ראש תור בערוגה כך היינו יכולין ליישב אליבא דשיטת הרמב"ם ופירושו בהסוגיא מיהו עדיין קושיא זו קשיא לן דלמה באמת לא יזרע מבחוץ נגד זוית הקרן שמבפנים וזהו ראש תור ממש כזה וכעין פי' התוספות בהקושיא וליזרע מאבראי ולשיטת הרמב"ם קשיא דאמאי לא יזרע כן מבחוץ ובחיבורו בהלכה י"א כתב ואסור לזרוע מבחוץ לערוגה וכו' ואפי' כנגד הקרנות וכו' וזהו נגד הקרנות ממש שלא יזרע משום גזירה וכו' כדנקטינן לפי שיטתו ופירושו ואכתי נגד זוית הקרן קשיא למה לא יזרע שאף אם ימלא ד' המינין בד' זויות הערוג' יש היתר לזרוע מבחוץ באלכסון ויהא זוית הקרן כראש תור ממש ולשיטתו יש היתר בסדר הזריעה כן אפילו בתוך הערוגה דפסק

כר' יוחנן וכמבואר לעיל ופשיטא דיכול לזרוע כן מבחוץ לערוגה וזו הקושיא צריכה היא לפנים וכדי לתרץ קושיא זו אין לנו אלא ע"י ידיעת שורש הדין לפי דרך המבואר בש"ס הזה דלעיל בפ"ב על המתני' היה ראש תור חטים וכו' גרסינן פלוגתא דר"י ור"ל דר"ל בשם חזקיה קאמר ראש תור הבא מחורבה מותר ור' יוחנן מדייק המפני' דלא שנו אלא היה ראש תור אבל ראש תור הבא מחורבה אסור וכדפרישית שם דבמקום חורבה שבצד השדה מחמיר ר"י שלא יזרע מין אחר אף אם יהיה כעין ראש תור לצדה שדה וטעמא דלא התירו אלא עם ראש תור שדה ממין זה נוגע בצד שדה ממין אחר דאין לחוש כאן ואיכא הכירא אבל בחורבה והוא מקום פנוי אצל השדה לא התירו לזרוע מעט ממין אחר ואף אם יהיה כראש תור דחיישינן שמא יזרע אח"כ גם סביב סביב אותו הראש תור מכיון דמקום פנוי הוא ולא יהא ההיכר נראה וניכר ור"ל לא חייש להא והשתא לר"ל גבי שדה מותר ראש תור אפי' הבא מחורבה וגבי ערוגה ס"ל דאין תורת ראש תור כלל דלא אמרו אלא בשדה גדולה וכדמוכרח סברא זו אליבא דר"ל ממאי שנתבאר ולר' יוחנן דין שדה וערוגה שוין הן ובשתיהן יש ראש תור ודוקא אם לא בא ראש התור מחורבה ובהכי אתיא שפיר דיני' דהרמב"ם ופירושו לפי שיטתו כאשר נתבאר והוא ז"ל פסק כר' יוחנן גם בזה כמבואר מדבריו בסוף פ"ג דדייק ליה לישנא דהמתני' דוקא אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בזרע צלע האחר וכו' כמו שבארתי לעיל במקומו ולפיכך א"א לזרוע נגד זוית קרן הערוגה בחורבה דהוי ראש תור הבא מחורבה ובזה עולין דבריו בפירושו ובחיבורו ובפי' הסוגיות הכל יפה בלי שום פקפוק זהו מה שבארתי לפניך בשמעתתא דערוגה ולא רציתי להאריך יותר מאשר ידעתי אם יבאו דברי לפני המעיין המבין יבין מעצמו דבר מתוך דבר ממה שימצא מבואר לפניו הכל בסייעתא דשמיא:

תיפתר שהגובלין ממעטין ששה. הר"ש ז"ל פי' בתחילה לפי כוונת הענין וז"ל כלו' שזרע הגבולין נכנסין לתוך הערוגה וממעטין אותה מו' על ו' טפחים וצריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דא"א שלא יפול לתוך הערוגה מזרעים שעל הגבול אלא היינו טעמא דממעט לפי שצריך להרחיק זרע הערוגה מזרע הגבול מסביב טפח ומחצה וכו' דאמרינן בירושלמי ר' יונה אמר ר"ז וכו' סומכין לגדר ואין סומכין לגבול וכו' עכ"ל. ובחנם חזר בו מפירושו שבתחילה דהכי מוכח בהדיא מהא דלקמן מן מה דא"ר יצחק ור' אימי תיפתר שהגובלין ממעטין ששה הדא אמרה אפי' פרח וכמבואר בפנים בזה אלמא דזרע הגבולין הוא ממעטין ששה קאמרי ומהא דמציין הא דלקמן בהלכה ב' סומכין לגדר וכו' נמי לאו ראיה היא שמחמת ההרחק ממעטין מעצמן מהערוגה ושאני הא דלקמן כאשר יתבאר במקומו ועיקר דיוקיה

לאו דיוקא היא דאין זה מן ההכרח לומר שממעטין הן דליקשי על זה האיך ממעטין ומדוע נכנסין דלא קאמר אלא תיפתר דמיירי בכה"ג שנכנסין מזרעין של גבול לתוך הערוגה וממעטין כמו כל תיפתר דמתפרש כמו הכא במאי עסקינן בש"ס דילן וזה א"צ לפנים ומתוך זה תבין דמ"ש התי"ט בענין זה ורצה לתרץ הקושיא וניתני ששה בהאי תירוצא קמא שהגובלין ממעטין וכו' ור"י ורבנן פליגי בסברא זו דגובלין ממעטין וכו' וכל זה הוא לדרך הר"ש במה שחזר בו ופירש דהמיעוט בא מעצמי וא"כ פליגי בזה וכבר הראיתי מהא דלקמן דאין פי' זה סובל למאי דאמרינן לקמן אלא ודאי ה"ק הב"ע כגון שהזרעין של הגבול נכנסין וכו' וא"כ לא שייך לומר דפליגי בדבר הנראה בחוש אם ממעטין או לא אף לכל השיטות וזה פשוט הוא דהאי וניתני ששה קאי בקשיא על הת"ק. ולפי שיטת הרמב"ם ודרכו מבואר הוא דא"צ להרחיק כלל לזרע הערוגה מזרע הגבול דאיכא היכרא כמו שתראה בצורה הד' בפי' המשנה ועיין לעיל בד"ה היה לה גבול ובד"ה ר"י אומר ששה מה שנתבאר מזה בס"ד:

כל טפח וטפח של גבול עשו אותו מקום בפ"ע. היינו שיכול לזרוע במקום הגבהות של הטפח והיינו נמי דפריך עלה ויהיו עשרים וחמשה וכו' אע"ג דמשך הגבול הוא כ"ח טפחים משום שדבר ידוע הוא שגבהות של הקרנות נסתמין הן מחמת צדדי הגבול והלכך אין כאן אלא כ"ד טפחים של גבהות הגבול ורוחב הגבול שלמעלה הוא שיש במשכו סביב כ"ח טפחים ועיין לעיל ד"ה היה לה גבול מה שנתבאר מענין זה:

התלם ואמת המים וכו' הר"ש כתב והא דנקט עמוקין טפח כ"ש אם אין עמוקין טפח דשרי טפי אלא לרבותא נקט הכי דאפ"ה שרי משום דאיכא מאן דאסר דאמרי' בירוש' תני בר קפרא אינו זורע אלא מין אחד עכ"ל וימשך אחריו הר"ב בפירושו וכתב דאיכא מאן דאסר דמיחזי כחבוש. הבין מתוך דברי הר"ש דהאי הוא הכ"ש שכתב דבאין עמוקין טפח שרי טפי משום דלא מיחזי כחבוש ואין כל הדברים הללו אלא לפי דרך הר"ש שסובר דהתלם רחב ששה וזורע בתוכו בשפת התלם לרתבו א' מכאן ואחד מכאן וכו' כמו שכתב שם אבל לדעת הרמב"ם אין הדבר כן אלא דתני בר קפרא טעמא דפליגי משום דליכא שיעור הרחק בין מין למין ותנא דמתני' ס"ל דהואיל ועמוק טפח הן סגי בהא דאיכא הכירא ולא דמי לזרוע בקרקע שוה ובפחות מטפח אף תנא דמתני' ס"ל דאסור דעמוק פחות מטפח לא מינכר וכן מבאר בדברי הרמב"ם להדיא שהביא לדין זה בפ"ד בהל"ד וכתב שהן עמוקים טפח וכו' אחד על שפת התלם מכאן וכו' ולא בתוכו. וטעמו משום דמשמע דלישנא דמתני' בדוקא הוא והאי דמחזי כחבוש שכתב הר"ב לא כדרך שהבין הוא ז"ל דהא לעיל בהל"א גבי הא דהתיב ר' בון בר חייא על האי דר"ז

ממתני' דפריך ונתני חמשה שנים מכאן וכו' וכדפרישית שם דלדברי ר"ז דס"ל כל טפח וטפח עשו לו מקוש בפ"ע ולענין שיכול לזרוע אף בצדדיו א"כ יכול הוא לזרוע אף בתלם ואמת המים העמוקין טפח שנים מכאן ומכאן א' על שפתו ואחד בתוכו בצד העמקות שמכאן ומכאן ואחד באמצע מלמטה ועלה משני דלית יכול דצד שכאן וצד שכאן חובש את האמצעי והלכך אינו יכול לזרוע בפנים בצד העומק כ"א על שפתן מכאן ומכאן ודוקא בדאיכא עומק טפח והא קמ"ל המתני' דעמוק טפח בעינן ואפ"ה לא מהני כ"א שיכול לזרוע על שפתן אבל לא בהצדדין של העומק הא חדא ועוד דבעיקר דינו של הר"ש שכתב שהתלם ואמת המים ברחבין ו' מיירי וזהו לשיטתו שפי' במתני' דלקמן ארך י"ט ורחב מילואו היינו רחבו כארכו ובזה ג"כ אין דעת הרמב"ם כן אלא כמילואו הוא עמקו וא"כ עיקר ההיתר בכאן מפני שהוא עמוק טפח ובהלכה דלקמן יתבאר הכל מה שרי יש אלו תלוין זה בזה והיוצא מהן עוד לדינא כמוזכר מזה לקמן ד"ה סומכין לגדר וכו', ובהלכה דלקמן ד"ה ארך ו"ט וכו' תמצא ההכרת כדעת הרמב"ם ע"ש:

הלכה ב

ושאר זרעוני גינה שאין נאכלין וכו'. הר"ש העתיק זה ולא ביאר כלום וגי' זו קשה היא דלפ"ז היינו צריכין לחלק בין זרעוני גינה שאין נאכלין דנזרעין בערוגה ובין זרעים הנאכלין דאין נזרעין בערוגה ואנן סתמא תנן כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אלא מיני ירקות בלבד הוא דנזרעין ואף אם נאמר דתנא דברייתא פליג אמתני' קשה האי אע"פ שזרען לזרע דקאמר דא"כ קילי טפי מאפונין הגמלונין וכו' ואדרבה טפי מסתברא דחמירי דהא מיהת מיני זרעים הן ולכן העיקר כגי' התוספתא שהבאתי בפנים ושאר ירקות שדה וירקות גינה אף ע"פ וכו' ותיבת אין שכתוב בתוספתא בזה ט"ס הוא:

סומכין לגדר ואין סומכין לגבול. דין זה פשוט הוא דאין לסמוך זרעים מכאן ומכאן אא"כ הפסק מקום גבוה או עמוק מפסיק בניהם וכדתנן לעיל בפ"ב בהל"ח וסומך לבור וכו' ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה וכו' ושמעינן דבהפסק הגובה בין המינין צריך שיהא הגובה עשרה דוקא וא"כ אין הגבול הייבוה טפח מפסיק בין המינין וכדמסיק לקמן ומעיקרא רצה לדחות הראיה ממתני' התלם ואמת המים וכו' וקאמר תיפתר וכו' והדר דחי להסתירה וקאמר אין כיני יעקור אותו וכו' כמבואר בפנים והשתא לפי המסקנא הא דתנן הגבול שהיה גבוה טפח ונתמעט הרי זה כשר לאו לענין שיהא הפסק בין המיני' קאמר דהא אפי' בתחלה שהי' גבוה טפח אינו מפסיק בין המינין אלא לענין הזרעים בתוך הגבול עצמו כדתנן לעיל וכדפרישית במתני' וכ"כ הרמב"ם בחיבורו בפ"ד בהל' י"ד דלענין הזרעים שנזרעו בו

קאי ולא כמ"ש בפי' המשנה בזה ואם יהיה בין כל מין ומין גבול גבוה טפח שהוא מפריש בין ב' המינין ואח"כ חסר מגבהו אותם הזרעונים עומדים בהתרתם וכו' ע"ש וחזינן דבחיבורו חזר בו וכתב לפי המסקנא דהכא וכדמוכח נמי ממתני' דפ"ב דדוקא גובה עשרה הוא דמפסיק בין ב' המינין שבהצדדין וכמו שהביא למתני' דפ"ב לעיל בפ"ג בהלט"ו. מיהו לענין הפסק מקום העומק בין ב' מינין צריך ביאור לפי דעתו ז"ל שהרי לעיל רפ"ב גבי חריץ צריך שיהא עמקו עשרה טפחים ורחב ד' וכמו שכתב בזה בפ"ג שם וא"כ לכאורה הא דאין הכא התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח זורעין לתוכה ג' זרעונין היה צריך לפרש לתוכה ממש ובשפת התלם לרחבו כפי' כר"ש שהבאתי לעיל ד"ה התלם וכו' ובהרחק טפח ורחצה בין מין למין דהא אין עומק טפח מפסיק בין מין למין כמו שאין גובה טפח של הגבול מפסיק בין המינין וכדתנינן בהדיא גבי חריץ והוא ז"ל כתב בפ"ד בהל' בדין התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח זורעין לתוכו ג' זרעונין אחד על שפת התלם מכאן וכו' וא"א לפרש דבריו לתוכו ממש שהר כתב על שפת התלם ומשמע על שפתו מבחוץ ועוד דאם דעתו ז"ל היה לומר בתוכו ממש היה צריך לבאר כמה רחבו או להזכיר שירחיק בין מין למין כשיעור ההרחק ועוד דלענין מאי הזכיר שהן עמוקין טפח דאי מיירי שהן נזרעין בתוכו ובשיעור ההרחק בין מין למין שהוא טפח ומחצה כמ"ש לקמן בדין הערוגה א"כ למה לן עמוקין טפח דבשלמא במתני' נוכל לדחוק ולומר דלאפוקי מדתנא דבר קפרא קתני כמו שפירש הר"ש באמת לפי שיטתו והבאתיו לעיל אבל הרמב"ם לא היה לו להזכיר כלל עמוקין טפח אם דעתו היה לפרש המתני' כפי' הר"ש דלעיל אלא ודאי אין ספק שאין דעתו בזה אלא שיהו נזרעין על שפת התלם מבחוץ מכאן ומכאן וא' למטה באמצע ומפרש להמתני' דעמוקין טפח בדוקא קתני וכמו שבארתי לעיל ומשום דעומק טפח הוי הפסק בין המינין ואין לומר דמ"ש בדין התלה וכו' שהן עמוקין טפח וכו' ג' מיני זרעונין היינו גרעין א' בלבד וכמו שנראה מהסוגיא דכאן לחלק בין גרעינין ובין שורות שורות דזה ודאי אינו דאף בהסוגיא לא אמרו כן אלא בדרך שקלא וטריא אבל לפי האמת והמסקנא מאין לנו לחלק בין גרעינין ובין הרבה ממין אחד ואין זה דרך הרמב"ם לחלק בהכי בכל הלכות כלאים ולא הלך גם בזה כשיטת הסוברים כן וכמבואר הכל לעיל בשמעתתא דערוגה ומעתה הדרינן להקושיא הא הוא ז"ל פסק בחריץ כדינא דמתני' דפ"ב וכן בגבול לא כתב בחיבורו שגבהות הטפח חשיב הפסק בין המינין כ"א לענין הזרעים שנזרעו בו הוא כדתנן לעיל וכנזכר ולפ"ז האיך נפרש להני תרתי דיני דהעומק בהני מתני' ולפי דעתו בחיבורו וזה לכאורה קושיא היא אמנם כי דייקת בדבריו ותרד לעומק דעתו בדינים אלו תמצא הכל

נכון מפורש בשום שכל להבין דעתו שהרי בדין התלם אין דעתו כשיטת הר"ש והחולקין דבעינן שיהא רוחב ששה וזה לפי פירושם במתני' דלקמן בדברי ר"ע אחד ששה טפחים ורחב מילואו שהן מפרשין מלואו שיהא רחבו כארכו אבל הוא ז"ל מפרש מלואו הוא עמקו כמ"ש בפירושו וכן בחיבורו בפ"ג בהלכה י"ב בדינא דמתני' דלקמן תלם א' ארכו ו"ט בלבד ורחבו כעמקו וטעמו בפירוש זה ומהיכן למד לומר כן תמצא בהלכה דלקמן בדבור הסמוך שהוא מוכרח מהסוגיא דלקמן שאין לפרש בשום פנים מלואו דקתני על הרוחב כ"א על העומק בדוקא ולפ"ז נתברר לן הכל לפי שיטתו ודעתו ז"ל דדין תלם המוזכר להפסק גבי כלאים הוא שיהא ארכו ו"ט בלבד ואין שיעור לרחבו כ"א הכל לפי עומק החפירה וכן הדין באמת המים דכלליהו התנא בחדא בבא וא"כ גבי חריץ רפ"ב דלא תנינן התם השיעור באורך החריץ אלא הכל לפי זרע המינין בהשדה ולא הוי הפסק עד שיהא בעמקו עשרה ורחבו ד' כדאשכחן בכל דין החריץ המוזכר במסכת זו וכדאמרינן בעלמא אבל בתלם שאמרו בו שיעור בהאורך וכר"ע דהלכתא כוותיה במתני' דלקמן לפיכך אם יש בעמקו טפח חשוב הוא להפסיק בין המינין שמכאן ומכאן וקמ"ל התנא עוד שגם באמצע למטה מותר לזרוע בו מין הג' ואע"פ שאיו שיעור הרחק שהוא טפח ומחלה בין מין למין דאף שרחבו כעמקו כדין התלם אשמעינן דא"צ לדקדק במין האמצעי לזרעו כפי שיעור ההרחק אלא זורעו באמצע על כל פני הרוחב בהעומק מפני שעומק הטפח ניכר והוי הפסק בין המינין בהתלם שארכו הוא ששה טפחים וכן באמת המים כדאמרן זהו דעתו של הרמב"ם ז"ל ועי' עוד בדבור דלקמן:

הלכה ג

אורך ששה טפחים ורוחב מלואו. הרמב"ם ז"ל פי' ורוחב מלואו רחבו כעמקו כדפרישית בפנים וכ"כ בחיבורו בפי"ג בהלכה י"ב וכתב הראב"ד ז"ל על זה לא מצאתי שיעור עמקו בשום מקום וכו' והר"ש ז"ל פי' רחבו ששה טפחים כארכו והנה דברי הרמב"ם מוכרחין הן מהסוגיא בלי שום טענה על דבריו דהא קאמר מה אמר ר' ישמעאל ברוחב ופשיט לה במכ"ש מדר"ע דאית ליה נמי רחבו כמלואו דהא ר' ישמעאל מחמיר טפי ואי ס"ד דמפרשינן רחבו כמלואו היינו כארכו היכי מצינן לפרושי כה"ג אליבא דר' ישמעאל הא איהו ס"ל דהאורך צריך שיהא מפולש מראש השדה ועד ראשו ואם הרוחב נמי כן היכן היא השדה ירק הרי כל השדה היא מפולשת והא ע"כ נמי לא מצית אמרת דה"ק דר' ישמעאל ס"ל נמי דרוחב התלם ששה טפחים הוא כר"ע דהיכן מצינו דקאמר רבי עקיבא בהדיא הכי אי מדקאמר כמלואו אם כן הגע עצמך דלמאי דפשיט דר' ישמעאל אית ליה נמי כמלואו היינו לסברא דידיה וא"כ אין לפרש כמלואו דר"ע אלא על עמקו ופשוט

לה שפיר דלר' ישמעאל דמחמיר ובעי אורך התלם מפולש על כל פני השדה צריך ג"כ שבכל האורך יהיה רחבו כעמקו ואם ירצה עוד בעל הדין לחלוק על הוכחה זו ויאמר דאפ"ה מצינו לפרש דפשיט לה דר' ישמעאל ס"ל דהרוחב ו"ט מק"ו מדר"ע דס"ל הכי ברחב דסתם מלואו דקאמר היינו כארכו נלך ונביא הוכחה אחרת מהסוגיא מהא דלקמן ויראה שאין להשיב עליה כלום דהא לקמן בצריכותא דעביד הש"ס בפלוגתא דר' יודה ורבנן וקאמר תנינן הכא דרבי יודה ותנינן תמן וכו' מה אם רבי יהודה דהוא מחמיר הכא וכו' וכדפרישית בפנים והשתא אי ס"ד דבין לר"ע ובין לרבי ישמעאל הרוחב התלם ו"ט הוא א"כ ר' יודה מיקל הוא הכא דקאמר דלא בעינן אלא שיהא רחב כמלא רוחב הפרסה והוא טפח כדמפרש לה רב הונא וא"כ איה החומרא דר' יודה בדינא דמתני' הניחא אי מפרשיין כמלואו היינו כעמקו שפיר משכחת לה חומרא אליבא דר' יודה וקולא אליבא דר' ישמעאל ור"ע היכא דעומק התלם פחות מטפח הוא ולר' יהודה בעינן לעולם רחב טפח וכמו שבארתי בפנים בזה והוכחה זו ודאי אין עליה חשובה דלא משבחת לה בשום פנים חומרא לר' יהודה הבא אא"כ תפרש כמלואו דר"ע היינו כעמקו ומזה נדע דג"כ אין לפרש כפי' הראב"ד שרצה לומר כמלואו היינו כמלא עול השרוני וכך פי' לרורב כמלואו דתני בתוספתא והרי לעיל בפ"ב בהלכה ו' פירשו בהסוגיא שם דהוא שתי אמות וא"כ ר' יהודה דהכא לקולא הוא והרי לך ראיה מבוארת ומוחלטת לדעת הרמב"ם ז"ל בזה וממילא מרווח לן שמעתתא בכל חילוקי דינים היוצאין מזה בדין התלם המוזכר להפסק בכלאים במיני זרעים ששיעורו אורך ששה טפחים והרחב לפי עומק החפירה ובזה יובנו כל הדיניים עם כל השייך לזה וכמה שהבאתי. בדיבור דלעיל ובריש הלכה דלעיל בס"ד:

ובלבד שלשה בתוך ששה. פירשתי בפנים כפי היראה דר' זעירא פליג על דר' יוחנן וס"ל דהרחק ג"ט בעינן ומיהו טפי ניחא לפרש איפכא דר' זעירא אינו חולק על דר' יוחנן אלא כמפרש דבריו ומשום דר' יוחין סתמא קאמר ובלבד שיהו שתי שורות החיצונות נידונות כערוגה ולעיל בפ"ב בהלכה י' פליגי אמוראי אליבא דר' יוחנן היכי ס"ל אי בהרחק טפח ומחצה סגי אי דג"ט בעינן כמבואר שם ולפיכך פי' ר"ז דה"ק ובלבד ג' זרעונין בתוך ו"ט כלומר לאפוקי מהאי מ"ד דלעיל דקאמר אליבא דר' יוחנן א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע דהיינו בהרחק ג"ט דוקא כמו שתראה שם דהא הוא דאיכא בינייהו להא דקאמר התם איתפלגון וכו' ומ"ד שלשה בתוך ו' היינו דא"צ לדקדק שיהא דוקא א' מכאן בתחלת רוחב הששה וכו' והיינו נמי דברי ר"ז דהכא ועיי"ש בד"ה חד אמר אפי' ג' לתוך ששה ויובן לך הכל וזכרתי מזה בריש שמעתתא דערוגה בחילוק השיטות בענין שיעור ההרחק

בין המינין בערוגה ובגוונא דכיוצא בה כדמיירי הכא וכן התם הוא פלוגתא דאמוראי שם והמסקנא כמ"ד דטפח ומחצה סגי כדמוכרח ממקומו וכדמוכרח מסוגיא דערוגה מהאי פלוגתא דר"י ור"ל וכבר מבואר הוא הכל שם בס"ד:

תנינן הכא דר' יודה ותנינן תמן. עי' לעיל בד"ה ארך ששה טפחים ורחב מלואו מה שנתבאר מזה ונלמד פירוש הנכון דמלואו:

תלם א' על פני כולה מהו היינו שהעמיק התלם על פני סביביתיה של הערוגה לד' רוחותיה וכו' כדכתבו שם לעיל ועלה קאמר רב אשי אין עירובו מבטל את השורה ואיתיביה רבינא לרב אשי ממתני' הנוטע שתי שורות וכו' וכמו שפירשו שם לפי סברא הנזכרת ומכלל דבריהם פירשו ג"כ למתני' דלקמן נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת כו' דבדוקא נקט קישות ודלעת ולא מין אחר כמבואר מדבריהם אבל פירושם זה אינו מוכרח כלל מהסוגיא דהתם חדא דלישנא דהפקיע תלם על פני כולה לא משמע דבסביבותיה קאמר אלא כפירש"י ז"ל שם מרוח זה לרוח שכנגדו דרך זרע האמצעי והיינו על פני כולה והקושיא ממתני' דידן משום דמשמע דערבוב שורה אחת הוי ערבוב כדקתני בסיפא ומשני שאני הכא דאיכא שראכא. שמינין הללו העלין ארוכין ומתפשטות הרבה ועוד דלפי' התוס' ע"כ דבעינן למימר דהאי מתני' נוטע אדם קישות ודלעת וכו' בדוקא מיתניא וזהו תימא לפרש כן דאם נטיית העלין לכאן ולכאן מהני גבי קשואין ודלועין אמאי לא תהני גם בפול המצרי עם הקישואין והרי גם בשארי מיני ירקות מהני נטייה לכאן ולכאן וא"צ שיעור הרחק וכדאמרי' התם לעיל אהא דשמואל והכי קיי"ל דלא פליגי רב ושמואל שם אלא באוקמתא דמתני' דערוגה דרב מוקי לה בערוגה בין החורבה ושמואל מוקי לה אף בערוגה בין הערוגות ובנוטה העלין של זו לכאן ושל זו לכאן כדפסק הרמב"ם בפ"ד בדין הערוגה כרב וכשמואל דלדינא ל"פ במידי וזהו כפירושו בהא דקאמר בנוטה שורה לכאן וכו' ורש"י פי' שם בזה לפי שיטתו דלעיל ולהרמב"ם מתפרש זה כדאמרן וכמבואר לעיל לשיטתו בדין הערוגה ולעיין פירושא דמתני' דערוגה הוה ניחא ליה טפי לפרש לפי אוקימתא דרב משום דמתני' סתמא קתני וזורע לתוכה וכו' ולא איירי כלל בהתירא דנטיית העלין וא"כ בערוגה בין החורבה שנו שמעינן מיהת דנטיית העלין לכאן ולכאן בכל מיני ירקות מהני ומתני' דלקמן דקתני קישות ודלעת לרבותא קתני דאפילו במינים הללו שהעלין שלהן ארוכין הרבה ומסתבכין ביותר אפ"ה מהני נטיית העלין לכאן ולכאן ומכ"ש בשאר המינין וכמו שביאר הרמב"ם בדין הזה בפ' הנזכר בהל' ה' שכתב מותר לנטוע שני מינין בתוך גומא אחת ואפי' קישות ודלעת והוא שיהא מין זה נוטה מעל שפת הגומא לכאן וכו' וא"כ

לא סמיך כלל אסוגיא דהכא דלא מיתפרשא אלא לפי סברת התוס' וכפירושה במתני' דלקמן והוא ז"ל מפרשה כמבואר וסמיך אסוגיא דהתם גם בענין פירושא דהאי מתני' וכמבואר הכל ממה שאמריו:

הלכה ד

רבי מנא בעי אם בנוטין לחורבה ניתני שמנה. כתבהר"ש פ' ד' לקרנות וד' לד' רוחותיה ומלבד שלפי זה דחוק הוא מה דאמר שנים מכאן וכו' דמשמע דכולן בהצדדין שבד' הרוחות קאמר אלא דקשיא טובא על פירושו דתקשי לר' מנא ולטעמיך דמה יעשה עם אותן הד' שבהרוחות שהתירו אף בנוטין למקום זרוע לדברי ר' מנא ואם הם מותרין ע"י היפוך העלין לד' הרוחות א"כ גם שבקרנות יהיו ניתרין ע"י כך דמאי שלא וישאר הקושיא וניתני שמנה אף בנוטין למקום הזרע לכך נראה דהעיקר כדפרישית בפנים דלא מיירי כאן כלל מזרע הקרנות דממלא כל הרוח בהמין שלו וכן כל הד' רוחות וא"כ א"א לזרוע מין אחר בקרנות אלא בתוך הגומא בד' רוחותיה זורע הד' מינין והופכן לד' רוחותיה והשתא בעי ר' מנא שפיר דלדידך דבנוטין לחורבה מיירי וכלומר דאת סברת דזורע אותן הד' מינין בתוך הגומא למעלה בכדי שיוכל להיפוך העלין לצד חוץ והלכך מוקמית לה בנוטין למקום חורבה א"כ קשיא ניתני שמונה דהא אכתי יכול לזרוע עוד ד' מינין בתוכה לצד מטה ויהפוך לד' רוחותיה בתוכה מבפנים ואותו שלמעלה יהפוך העלין לצד חוץ אע"כ דבגומא שבין מקום הזרוע שנו והשתא א"א לזרוע כ"א ד' מינין בד' הרוחות שבתוכה ולצד מטה ויהפוך העלין לד' רוחותיה לתוכה דאם יזרע עוד שאר מינין לצד מעלה להיכן יהפוך העלין לצד חוץ א"א דהוי ערבוב עם המינין שמבחוץ ולהפכן לצד מטה א"א דהוי ערבוב עם המינין שלמטה מהן וזה נכון וברור ודע דהרב"ם כתב לדין הזה דהתוספתא בפ"ד בהל' ה' ולא העתיק עמוקה טפח כ"א ד' מינין בתוך הגומא סתם וטעמו דמכיון דההיתר הוא בדין הזה ע"י הפיכת העלין לכאן ולכאן א"כ לא בעיני עמוקה טפח אלא לפי מקום אשר יכול מקום הזרע של המינין בתוכה ודמיא לדינא דמתני' שהביא לפני זה קישות ודלעת לתוך גומא אחת וכו' משא"כ בדין התלם ואמת המים דלעיל בהלכה ב' והוא ז"ל הביא לזה שם בהל' שלפניה וכתב עמוקין טפח כלישנא דהמתני' וכבר בארתי והוכחתי לעיל במקומו דמתני' בדוקא עמוקים טפח נקט ופשיטא לדעת הרמב"ם דע"כ דעמוקין טפח בדוקא קאמר דהא להדיא כתב וזורע על שפת התלם וכו' והיינו מבחוץ ומשום דהתם ההיתר הוא דעמקות הטפח בתלם שארכו ששה וחשוב הוא להפסק בין המינין וכן באמת המים א"כ דוקא עמוקין טפח דפחות

מטפח לא מינכר מידי ועיקר טעמא דהתם משום דאיכא הכירא הוא דהויא ועיין לעיל שם ויתבאר לך הכל:

הלכה ה

כהנא אמר דברי ר' ישמעאל פעמים ט"ז וכו'. עיין בהר"ש מה שפי' בזה ולא נאריך בו מכיון דליכא נ"מ לדינא מידי כ"א לזאת ארמז לפני המעיין שיראה במה שפירשתי שהוא מכוון לפי הענין ולפי הלשון וכוונת הסוגיא כמבואר בפנים וכמו כן כל הסוגיא ובענין פירושא דמת י' בדברי ר' ישמעאל מבואר הוא שזהו דרך הרמב"ם בפי' המשנה ותפס לזה הר"ב בפירושו:

הלכה ו

ואם הגדילה יעקר מלפניה. הר"ב פי' ואם הגדילה השורה ונכנסו הענפים בתוך ששה טפחים יעקור מלפניה כל הענפים שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה. בענין זה בקצת פי' המשנה הלך בדרך הרמב"ם בפי' המשנה אבל בחיבורו חזר בו כמו שאבאר דעתו וטעמו לקמן. ובמה שכתב הר"ב לטעם דלדלעת יחידית היא בית רובע ולשורה ו"ט משום דקילא שורה מדלעת יחידית וכו' בזה הלך בדרך הר"ש בפירושו ואין זה דרך הרמב"ם לא בפירושו ולא בחיבורו אלא טעמא ופירושא אחרינא איכא בהא כדלקמן וכן במ"ש בשם התוספתא בענין אורך השורה וכן במה שסיים ודלעת השנויה במתני' היא דלעת יונית וכו' כל זה הוא מדברי הר"ש וא"כ משמע מדבריו דבדלעת יונית נמי מחלקינן בין שורה לדלעת יחידית אבל אין זה דרך הרמב"ם וכאשר יתבאר דרכו וכפי אשר נלמד מהסוגיא והנה אבאר לך ראשון ראשון דבפי' יעקור מלפניה חזר בו בחיבורו וכתב בפ"ג בהלכה י"ג בדין זה היתה שדהו זרועה תבואה וכו' ואם נמשכו העלין של דלעת ונכנסו לתבואה ונסתבכו בה יעקור מן התבואה שלפני הדלעת וכו' וטעמו שחזר בו ממה שפי' בפירוש המשנה בזה פשוט הוא חדא דלישנא יעקר מלפניה משמע הכי שעוקר התבואה מלפני הדלעת ועוד דאי בנכנסו הענפים בתוך שיעור העבודה מיירי מאי רבותא איכא בדלעת טפי מבכל המינין שנתנו להם חכמים שיעור ההרחק ממין אחר כפי עבודתן ויניקתן או איזה הפסק ואם נכנסו ונתפשטו בתוך שיעור העבודה ודאי צריך למעטן או לנטות העלין לצד האחר כדאמרינן גבי ערוגה בין הערוגות וה"ה בכל כיוצא בזה אלא דבענין הנטייה על המין האחר או נכנסו העלין לשם בהא הוא דמחלקינן בין דלעת יונית לבין שאר המינין כדתנן בסוף פ"ב דבשאר המינין אין נטיית העלין אוסרת מין האחר שתחתיהן בדאיכא שיעור ההרחק בין המינין ובדלעת היונית אוסרת היא הנטייה את המין האחר שתחתיה כמו שהביא הוא ז"ל דין זה לקמן שם

הרחיק בין שני המינין וכו' חוץ מדלעת יונית שהיא נמשכת הרבה לפיכך אם נטתה יעקור מלפניה כמו שבארנו. ומזה יתבאר לך דמה שכתב בהלכה דלעיל ואם נמשכו העלין של דלעת וכו' הכל בדלעת יונית הוא דקאמר ואין חילוק בזה בין יחידית לבין שורה גם בשיעור העבודה בדין דמיירי הכא היתה שדהו זרועה תבואה וכו' וכן אין חילוק בין יחידית לשורה במקום שצריך הרחק בית רובע כדלקמן. ולבאר בענין אורך השורה דדעתו של הרמב"ם הוא ששה באורך וברוחב כמלא עומקו כמ"ש שם בדין דלעיל ובהל' הנזכר סתם וכתב כל המשנה ששה טפחים וסמיך אהא דלעיל משום דשורה של ירק בין היא בשדה ירק מין אחר ובין היא בשדה של חבואה חדא דינא אית להו וזה מבואר וכבר זכרתי מזה לעיל בפ"ב בהלכה י' בד"ה כהדא דחני ולא רצה לפסוק כהתוספתא נגד סתמא דמתני' וכשיטת ר"ע בדין התלם וכמו שהכרחתי דעתו מן הסוגיא בענין פירושא מילואו כעמקו לעיל בהלכה ג' ד"ה ארך ששה טפחים עיי"ש ונבאר עכשיו בענין שרצו לחלק בין דלעת יחידית לשורה בדלעת יונית כמו שזכרתי מדעת הר"ש והר"ב ולכאורה נראה שלמד הר"ש ממה שנזכר בהסוגיא קל הוא בשורה אבל אין זה מוכרח ללמוד משם לדינא דאין זה מסקנת הש"ס כ"א דרך שקלא וטריא במה דפריך ויתיביניה וכו' ודחי לה דאין זה סברת ר' יוסי כמבואר הכל בפנים בפי' הסגיא ומאין לנו לומר דהכי הוא לדינא דאין לומר מדלא משני הש"ס דבאמתלא אמרינן קל בשורה אף להחכמים אלא ש"מ דחכמים אית להו קל בשורה מהיחידית דאי מהא לא אריא דבעי לדחות דבלא"ה לא היו יכולין להשיבו כן משום דר' יוסי לא מחלק בין שורה למרובע ודבר זה מובן מהסוגיא ואין להאריך כ"א נבאר דעת הרמב"ם דהוא ז"ל לא למד מזה לחלק בין יחידית לשורה כמבואר בדבריו בהדיא במ"ש בפ"ד היתה שורה של דלעת זרועה אפי' דלעת יחידית בוא לזרוע בצדה תבואה מרחיק בית רובע שהרי נמשכו עליה והחזיקה מקום גדול הרי שאין חילוק בין יחידית לשורה וכבר ידעת דהוא ז"ל בכל מקום שכתב דלעת כוונתו על דלעת יונית כמבואר מדבריו בפ"ג בהלכה י"ג וי"ד שזכרתי לעיל וא"כ למדנו דלעולם אין חילוק בין יחידית לבין שורה ולפעמים הדין שלשניהם נותנין שיעור ההרחק ו"ט ולפעמים לשניהם בית רובע הא כיצד אם התבוא' היא זרועה כבר ומבקש ליטע בתוכה ירק ואפי' דלועין בזה נותנין העבוד' ששה טפחים ובין שורה של דלעת ובין דלעת יחידית כמו שתראה בדבריו בפ"ג שם וכן בשדות זרועות זו בצד זו הדין ההרחק הוא ששה על ששה ובין בדלעת יונית בין בשאר ירקות כמ"ש שם בפ"ג בהלכה י' אבל אם הדבר הוא בהפך שהדלעת יונית היא זרועה בתחלה ואח"כ מבקש לזרוע תבואה בצדה בהא הוא דאמרו דנותנין לה בית רובע ובין בדלעת יחודית ובין

בשורה של דלעת הדין הוא כך בשני החלוקות שזכרנו כמו שתראה בדבריו בהמקומות אשר ציינתי וכך הם דבריו בפי' המשנה בענין זה דעיקר החילוק היא בין התבואה זרוע בתחלה וכן שניהם כאחת ובין הדלעת זרועה בתחלה ואח"כ בא לזרוע התבואה בצד הדלעת ואפי' היא יחידית וטעם לחילוק הזה כתב הוא בעצמו בדבריו בפ"ד שהבאתי לעיל שהרי נמשכו עליה והחזיקה מקום גדול ור"ל לפי שכבר הדלעת שזרעה בתחילה החזיקה מקום גדול ולפיכך צריך להרחיק בית רובע משא"כ בשהתבואה זרועה בתחילה ונוטע אח"כ בתוכה שורה של דלעת או דלעת יחידית וכן כשהן נזרעין כאחת שדה תבואה אצל שדה דלעת א"צ בית רובע לפי שעדיין לא החזיקה הדלעת מקום גדול ודי בהרחק ששה על ששה בשדות ובהרחק אורך ששה ורחבו כעמקו בשורה דלעת או יחידית בתוך התבואה הזרועה זהו סברת הר"מ במז"ל ועכשיו תראה שלמד חילוק זה וסברא זו מהסוגיא זו שהרי בהדיא אמרו המקיים קלחים לזרע וכו' צריך להפנות להם בית רובע והמסקנא דלזרע דוקא אמרו כדמשני לקושית ר' בון מהאי דכסבר כמבואר הכל בפנים וא"כ דוקא במקום שהגדילה הדלעת כבר ואפי' היא יחידית כדרך שמניחין אותה להתגדל כל צרכה כשמקיימה לזרע בהא הוא דאמרו צריך להפנות לה בית רובע ואפי' יחידים קאמר וכ"ש בשורה שזרעה בתחלה ואח"כ בא לסמוך בצדה תבואה דצריך הרחק בית רובע ובזה מבואר דעתו ז"ל ומבוארת המשנה כולה כמו שפירשתי בפנים וכן בתשובת ר' יוסי לחכמים מצינו שזו חמורה וכו' ר"ל שאפי' היא דלעת יחידית כל זמן שהיא כבר זרועה צריך להרחיק התבואה בית רובע משא"כ בגפן יחידית אף אתה אל תתמה בשורה דאיירינן במתניתין והיינו שהתבואה היא כבר זרועה ואח"כ בא ליטע בתוכה השורה של דלעת דאמרת אין לעבודתה אלא ששה טפחים אלא דנחמיר בה מיהת שתהא עבודתה ד' אמות כך הן מתפרשין דברי ר' יוסי והרי הכל מבואר ומוכרח מהסוגיא ואין להאריך יותר:

את עושה דלעת מצרית כדלעת יונית. פירשתי בפנים למאי דתנינן בפ"ק דדלעת המצרית והרמוצה אינן כלאים זה בזה ודלעת יונית עם הרמוצה הוו כלאים וא"כ היה צ"ל דלאו בכל המינין שהיונית הויא כלאים גם המצרית כלאים אלא על שאר המינין קאמר ומיהו זה דוחק דלמה ליה למיתלי מצרית ביונית כלל פשיטא דכל המינין בשאינן מינן הוו כלאים לכך נראה דבדוקא קאמר הכא דאת עושה ענין זריעת כלאים להמצרית כמו היונית דמה היונית כלאים עם הרמוצה אף המצרית כלאים עם הרמוצה והיינו דהך סוגיא ס"ל כדעת ר' נחמיה בתוספתא דפליג אמתני' דפ"ק וקסבר דדלעת המצרית עם הרמוצה הוו כלאים זה בזה כדמייתי ליה הש"ס בפ"ק בהל' ב' ומוקי להמתני' דהתם

כרבי ולא כר' נחמיה ואזלא סוגיא דהכא כסוגיית הבבלי דנדרים בפ"ו דתופס התם לדעת ר' נחמיה לעיקר וקאי בתיובתא לרב אשי דהתם וכבר זכרתי מזה לעיל בפ"ק בד"ה מתני' דרבי ולא כר' נחמיה ועיי"ש:

הרי המקיים קלחים לחים לזרע וכו'. עיין לעיל ד"ה ואם הגדילה שנתבאר הכל בענין פירושא דמתני' ובענין ביאור הסוגיא בס"ד:

שתחלתו בבית כור וסופו בבית סאה. ובהר"ש הועתק בהפוך וגי' זו נראית עיקר שהרי ר"מ תלמיד מובהק של ר' ישמעאל ור"ע היה כדאמרינן בפ"ק דעירובין (דף י"ג) וא"כ מסתמא הוא ששמע ממאי דס"ל בסוף אחר שחזר בו ממאי דקאמר מעיקרא לפי שלמד בקביעות לפניו ור' יוסף בן החוטף דלא מצינו לו במקום אחר שאמר משום ר"י היא דלמד לפניו שלא בקביעות ולא שמע כ"א כמאי דהוה ס"ל מעיקרא:

סליק פרקא בסייעתא דשמיא

פרק ד

הלכה א

קרחת הכרם. והוא שבא ממטע כרם גדול. אע"ג דפשיטא הוא דהא לא משכחת לה קרחת בתוך כרם קטן שאינו אלא שתי שורות וכדאמרינן לקמן איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש ר' יוסי הא קמ"ל דאף דבמתני' לא קתני בהדיא שנשתיירו גפנים מכאן סתמא כפירושה כדמייתי מהתוספתא ותנינן וכו' דקתני בהדיא התם ונשתיירו ארבעה וחמשה גפנים בין מארבע רוחות וכו' והשתא לא שייך כלל קרחת בכרם קטן דאם נחרב שורה אחת לא נשתיירו בו גפנים מכאן ומכאן ולפיכך הרמב"ם ז"ל לא הביא כלל להא דכרם קטן אין לו קרחת דפשוט הוא כמ"ש בדין הקרחת בפ"ז בהל' י"א אם יש בקרחת שבאמצע ט"ז אמה ה"ז מרחיק מעיקרי גפנים וכו' וא"כ תו לא משכחת לה קרחת הכרם בתוך כרם קטן כ"א מחול הכרם שהוא בין כרם להגדר שפיר הוה שייך נמי בכרם קטן אלא דלא גזרו חכמים למחול הכרם גבי כרם קטן כדאמר הכא לקמן בהלכה ג' ולזה הביא הוא ז"ל שם בהל' י"ג ומיהו הא דכתב גבי קרחת כרם שחרב מאמצעו ונשאר שלם מכל סביביו וכו' צ"ל דלרבותא נקט הכי דהא אף אם חרב כל רוחב הכרם באמצע ולא נשתיירו גפנים אלא משתי רוחות זו כנגד זו ג"כ נוהג בו דין קרחת הכרם כדקתני בתוספתא דמייתי לה הכא ובזה ודאי ליכא פלוגתא וכן פירש"י ז"ל בריש עירובין כדפרישית במתני' אלא ע"כ דלרבותא דסיפא קאמר הכי דאע"פ שיש גפנים מכל סביביו מ"מ אם יש כאן ט"ז אמה לכל רוח זורע באמצע ומכ"ש בג' רוחות ובשתי רוחות זו כנגד

זו ויש ביניהן ט"ז אמה ובהא דכתב שם בהל' ז' דכרם קטן הוא הנטוע שתים כנגד שתים ואתת יוצאת זנב לפי האמת כתב כן דהרי גם זה נקרא כרם לענין שצריך להרחיק ממנו הזרעים ד"א כדתנן לקמן בפרקין אלא שנקרא כרם קטן והכא דאמרו לקמן כרם קטן ג' נגד ג' לרבותא אמרו כן דאע"פ שיש בשתי השורות ששה גפנים נקרא כרם קטן וזה פשוט ועיין עוד לקמן בהלכה ג' ד"ה ואיזהו כרם קטן:

נימר בגין ב"ה תניתה. כדפרישית דלב"ה הוא דמצית למיפשט דס"ל עבודת הכרם ד"א וא"כ לב"ש איידי דב"ה נקט הכי וכן להא דלקמן מערים דחויי קא מדחי לה דלא מצית למיפשט מהאי דערים לב"ש מידי דלעולם אימא לך דב"ש סברי עבודת הכרם ו' אמות ובמתני' מתפרשין דבריהם כמו שבארתי בפנים ומיהו לקושטא דמילתא לא אשכחן דפליגי ב"ש בהא להדיא ולכ"ע עבודת הכרם ד"א כדתנינן בפרקין דלקמן ולא נמצא חולק בזה:

לא סוף דבר גדר אלא אפי' עשה פסין וכו'. מצינן לפרש דהאי לא סוף דבר לא קאי אלא לענין שהגדר הוי הפסק בין הכרם לזרעים דבהא לא בעינן שיהא הגדר כולו במלואו אלא אפי' נפרצו בו פרצות אם אינן מרובין על העומד מותר כדתנן לקמן וא"כ ה"ה בפסין שאין ביניהן ג"ט ואפי' מחיצת הקנים הדין הוא כך כדתנינן שם אבל לענין דין מחול הכרם בהא ודאי בעינן שיהא הגדר שלם ושיהא גובהו עשרה ורחבו ארבעה וזה למדנו מדאמרינן בפ' כל גגות (דף צג) להך טעמא דפרישית במתני' דהני ד"א דלגבי גדר כיון דלא מזדרען אפקורי מפקר להו וכדפירש"י ז"ל שם דחייש לזרען כדי שלא יתקלקל הכותל וכו' והכי אמרינן בפ"ב דב"ב והיינו להא דתנינן התם מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד"א וכדמפרש התם טעמא משום דוושא ובכותל גינה חיישינן לעולם לזה כדקאמר שם (ומ"ש הפירש"י בעירובין שם לציין המתני' מרחיקין את הזרעים וכו' אגב שיטפא הוא דבזה בג"ט סגי) וכיון שכן הוא צריך שיהא כותל ממש ורחבו ד"ט משא"כ לענין הפסק בין הכרם לזרעים א"צ אלא שיהא גבהו י"ט ורחבו אפי' כל שהו הוי מחיצה להפסיק וכדתנן נמי לעיל בפ"ב גבי הפסק הגדר בין מיני הזרעים וכדדייקא לישנא דמתני' שם וכן הכא דלא קתני גבי גדר כ"א גובה עשרה טפחים וגבי חריץ שהוא דבר עמוק ואינו נראה הוא דתנינן העומק י"ט והרוחב ארבעה וכך הם דברי הרמב"ם באלו הדינים בפ"ז דכלאים דגבי מחול הכרם בהל' י"ד הצריך שיהא גבהו י"ט ורוחב ד' אבל לענין הפסק בין הכרם לזרעים שהביא שם בהלכה דלקמן לא כתב אלא גובה י"ט גבי גדר וגבי חריץ הוא שכתב העומק י"ט והרוחב ד' ע"ש שדקדק וכתב כל' המשנה ומזה תראה דמ"ש התי"ט במתני' דלקמן איזהו גדר

וכו' ורחב ד' וציין לעיל בפ"ב וסיים וכתב ולהרמב"ם בפ"ז מהל' כלאים ורחב ד' קאי נמי אגדר וכו' שלא בדקדוק הוא דהרמב"ם לא כתב בן כ"א לענין דין מחול הכרם ושלא כדברי הר"ב דדעתו אף לענין הפסק כן ודעת הרמב"ם לענין הפסק בין כרם לזרעים לא בעינן רחב ד' אלא הדין הוא כמו בהפסק לבין ב' מיני זרעים שכתב לעיל בפ"ג בהלט"ו דגובה י"ט הוא דבעינן ולא רחב ד' ובמחול הכרם דבעינן גם רחב ד' כבר בארתי מהיכן הוא דלמד לומר כן מההיא דעירובין דלעיל וכן היה נראה גם מהסוגיא דהכא דבעינן מחיצה ממש לענין דין מחול הכרם וזה מדקאמר לקמן גבי בעיא דלא איפשטא אפי' קמה וכו' ואתיא וכו' כמבואר בפנים וא"כ נקטינן לחומרא וקאמר עלה סברין מימר וכו' וכדפרישית בפנים ויתבאר עוד בדיבור דלקמן ומכל הלין שמעינן דלענין דין מחול הכרם מחיצה מעליית' בעינן שיהא גובהה י"ט ורחבה ד' ומיהו מסוגיא דהאי ש"ס משמע מהלכה דלקמן דלא בעי הגדר שיהא שלם גם בדין דמחול הכרם וע"ש ד"ה הדא אמרה ומ"ש הכ"מ בענין מחול הכרם דאפשר דהיינו מדתניא בתוספתא העושה מחיצה לכרם גבוה י' ורחב ד' בטל ד' אמות שבכרם ומפרש רבינו בטל ד"א שנתבטל ממנו דין ד"א ונותנין לו [דין] מחול ומשמע הא אם פחותה מגבוה י' ומרוחב ד' סגי בד' אמות והך תוספתא בריש פ"ד היא ובמ"כ אין פי' התוספתא כן ומעולם לא פירשה הרמב"ם כזה שהרי מסיים בסיפא דהתוספתא העושה מחיצה לגפן עמוקה עשרה (הך עמוקה ט"ס הוא וצ"ל גבוה) ורחבה ארבעה בטל ששה טפחים שבגפן ולפי' הכ"מ מה נעשה בהסיפא וכי גפן יחידית שייכא לדין דמחול אלא פי' התוספתא היה נראה דכך הוא דלענין הרחק מהכרם ומגפן יחידית מיירי ואדלעיל דהתם קאי דקתני ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מרחיקין ד"א מעיקר גפנים לגדר. ופי' שהתקינו להחמיר בגדר המפסיק בין הכרם לזרעים דמדינא מותר לסמוך הגפנים להגדר מכאן וכן הזרעים בצדו מכאן והן התקינו שאפי' כן ירחיק ד"א מעיקר גפנים ולגדר כלומר דשם יעשה הגדר ואז יסמוך הזרעי' מצד האחר להגדר או שימדוד הד' אמות של ההרחק מעיקר הגפנים לגדר (וכך מובן הפי' מדברי הרמב"ם בפי' המשנה במתני' דלקמן איזהו גדר ר"ל הגדר המפריש וכו' אבל אמרו בגמ' ר"ג וב"ד התקינו שיהו מרחיקין ד' אמות מן הגפנים לגדר ע"ש אבל בחיבורו לא פסק לדינא כהאי דר"ג ובית דינו) ועלה קאמר דאם עשה המחיצה וגדר הכרם גבוה י' ורחב ד' בטל ד"א שבכרם כלומר שמיעט מקום הד"א שמרחיקין מהכרם בהרחב ארבעה שעשה דא"צ שיהא הגדר רחב ד' ואפי' למ"ד דבגדר המפסיק סומכין מכאן ומכאן לא בעינן רחב ד' אלא דלר"ג וב"ד שהתקינו שיהו מודדין הד' אמות מעיקר הגפנים א"כ מיעטן למקום הד' אמות וכן בגפן יחידית להו' טפחים מיהו לקושטא

דמילתא כך היא דלמאי דפסק הרמב"ם בסוף פ"ז דגפן יחידית שהיתה מוקפת גדר וכו' לא יזרע בכל המחיצה ואע"פ שהרחיק ששה וכו' א"כ זהו שאמרו דביטל ו"ט וכו' וכן ברישא בכרם וזהו פי' התוספתא ולא שייך ענין זה כלל וכלל לדין דמחול הכרם אלא דמ"ש הרמב"ם בגדר מחול הכרם שצריך שיהא גבוה י' ורחב ד' מבואר הוא כדאמרן דנלמד מההיא דעירובין דמחיצה מעלייתא בעינן לענין חומרת מחול הכרם הא בפחות מכאן אין לה דין מחיצה שתאסור המחול עד י"ב אמות אלא מרחיק מהכרם ד' אמות וזורע עד המחיצה ועיין עוד בדיבור דלקמן:

סברין מימר האיסור נעשה מחיצה ליאסר. כדפרישית ודמיא להא דשנינו בתוספתא פ"ג ומייתי לה בבבלי עירובין שם יש במחיצת הכרם להקל ולהחמיר וכו' ולהחמיר כיצד היה משוך מן הכותל אחת עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאלמלא אין מחיצה מרחיק ד"א וזורע וה"נ אמרינן להאי דסברין מימר בקמה כמבואר בפנים והרמב"ם לא פסק כסברת דסברין מימר ולא הביא לזה כלל ומהאי טעמא גופה שנתבאר בדיבור דלעיל דבעינן גבי מחול הכרם דתהוי מחיצה מעלייתא כמו שזכרתי שם דמוכרח הוא מש"פ דילן ומהאי ברייתא נמי שמעינן הכי דקתני כותל ומחיצה מעלייתא וא"כ בקמה לא שייך לומר דנעשית מחיצה ליאסר דהרי אפי' בגדר גבוה י"ט ואינו רחב ד' א"צ להרחיק כ"א ד"א מהגפנים וזורע עד הגדר:

רבי יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם. כתב הר"ב ואפי' אין שם אלא שש אמות מרחיק ד"א וזורע את המותר וזהו דברי הר"ש והרא"ש כתב שמנה אמות ולא נאריך בהבנת דברים הללו וכתב התי"ט ל' הרמב"ם בפ"ז ד"א ומחצה ר"ל דאף שאין שם אלא ד"א ומחצה מרחיק הד"א וזורע את המחצה שכך כתב הרמב"ם שם בהלכה י"ד דבמקום דאין דין מחול הכרם למאי דקיי"ל דלא כר"י כגון שהיה הגדר פחות מעשרה טפחים וכו' אפי' היה בין הגפנים ובין המחיצה ד"א ומחצה זורע את חצי האמה וא"כ מינה דלר"י דאמר בין הכרם להגדר אין לו דין מחול ודייניין המקום שהוא יותר מד"א כגדר וזורע שם עד הגדר וזהו הפי' העיקר לדברי ר"י כך היה אפשר לפרש דבריו לכאורה אלא דנראה דכוורתו היה להביא ל' הרמב"ם שגם כן הוא בהכרח שיהיה ד' אמות ומחצה לר' יהודה כעין אלו הדעות לפי סברתם וזה ודאי אינו דהרמב"ם לא כתב אלא בלשון אפי' היה בין הגפנים וכו' וא"כ אם נלמד לדעת ר' יהודה ממ"ש הרמב"ם לדעת החכמים אין לפרש לדברי ר' יהודה אלא כך דהמקום הפנוי אין לו דין מחול אלא דשייך להגדר הוא מה שהוא יותר מד' אמות כדפרישית ומרחיק ד"א מהגפנים וזורע הכל לפי מה שהוא שם ומ"ש הר"ב עוד ובירושלמי מוכיח וכו' כגון דכרם של צד זה שורותיה ממזרח

למערב וכו' זהו ג"כ דרך הר"ש לפרש כן ועיין בדיבור דלקמן תמצא פי' האמתי וא"א לפרש כפירושם כאשר תראה מבואר לפניך:

הדא דתימר בשאין הכרתים מכוונים וכו'. הר"ש הביא לזה ופי' כשאין שורות של הכרמים שוות זו לזו כגון כרם שבצד זה של המחול שורותיה מן המזרח למערב ושבצד אחד מצפון לדרום וכו' ואין טעם לפי' הזה והרא"ש הובא בהג"ה שם רצה ליתן טעם דאותן הנטועין מזרח ומערב א"צ ד"א לעבודת הכרם כי הוא המוליך המחרישה והשוורים לבצור בין שורות הכרם אבל הנטועות צפון ודרום צריכות ד' אמות להפך המחרישה וזה בלתי מובן דמי מכריחו להפך המחרישה מכרם לכרם יוליך המחרישה אחר כך גם כן להכרם השני בין השורות ועוד בר מן דין דלפ"ז לא היה צריך להרחיק משום כרם שיש בין השורות ד"א מפני שיכול להוליך המחרישה והשוורים בין השורות וזה דבר שא"א לאמרו שהרי סתם כרם נטוע הוא על ארבע ארבע אמות כדמוכרח ממתני' ה' דפרק דלקמן וכן בכל המכילתין שנינו כן ובכ"מ צריך להרחיק ד' אמות כדי עבודת הכרם מהנקרא כרם וא"צ להאריך בזה. והנה זה ל' התוספתא בפ"ג מענין זה על הא דמיירי שם מכרם הנטוע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כוורת מכוון ונוף אינו מכוון ה"ז כרם נוף מכוון וכוורת אין מכוון ה"ז אינו כרם וכן הביא לזה הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהל' י' על הדין דלעיל ששנינו בפ' דלקמן כרם שנטוע בערבוביא אם יש בו לכוון שתים כנגד ג' ה"ז כרם וכו' היו העיקרים מכוונים והנוף אינו מכוון ה"ז כרם וכו' ואם כן הרי מבואר לפניך פי' המכוון דקא"ר יונה הכא דבשהכרתים והיינו העקרים של כרם זה ושל כרם שבצדו מכוונים הם אז נחשב בין הכרמים כבתוך הכרם לדון בו דין קרחת ויאסר עד ט"ז אבל בשאין הכרתים מכוונים ובהכי מיירי לר' יהודה אינו נחשב לכרם אחד דאפי' בתוך הכרם עצמו אם הוא בערבוביא צריך שיהיו העיקרים מכוונים שנוכל לכוון בו שתים כנגד שלש ומכל שכן בין הכרמים להחשיבו למקום הפנוי כבתוך הכרם אחד ולדון בו דין קרחת הכרם זהו פי' המוכרח בענין זה ואין לנו בסדר השורות כלום יהיו נטועים שני הכרמים ממזרח למערב או שניהם מצפון לדרום לא איכפת לן מידי בזה כי אם שיהו העקרים של כרם זה ושל כרם שבצדו מכוונים זה כנגד זה עד שנוכל לכוון משניהם שתים כנגד ג' מכוונים אז נידונים הן ככרם אחד לענין מקום הנחרב בתוך אמצע שניהם להיות לזה דין קרחת הכרם לר' יהודה:

מן מה דתנינן בין שני הכרמים וכו'. כדפרישית דמדר' יהודה נשמע להת"ק דאין חילוק בין הגדר מרוח אחת או שהוא מקיף את הכרם סביב וכך הם דברי הרמב"ם שם כמבואר בדבריו וכדמסיק הכא מיהו בהא דפשיט הכא דאף ברוח אחת א"צ שיהא הגדר על כל

פני אותו הרוח אלא אפי' אם אין הגדר אלא כנגד ג' גפנים יש דין מחול לכל הגפנים שבאותו הרוח ואף שאין גדר כנגדם לא פסק הרמב"ם כן שהרי אפילו אם הגדר פחות משיעורו הוא אין לו דין מחול כדכתב שם בהל' י"ד ומכ"ש שלא נדון הגפנים שלא כנגד הגדר כאותן שהן כנגד הגדר שיהא להן דין מחול ואם היה הדבר כן היה צריך לבאר זה בפירוש אלא דנראה דאין דעתו ז"ל כן וטעמו דכל פשיטות הבעיא בענין זה כדמסיק הכא מדר' זעירא לא אזלא הא אלא אם אמרינן דא"צ שיהיה הגדר שלם אלא אפי' פסין כדקאמר בהדיא עשה פסין כנגד ג' גפנים וכו' וכמו שתמצא הכל מבואר היטב בפנים וזה לשיטת האי ש"ס דס"ל דאפי' פסין שאין ביניהן ג"ט הוי כגדר גם לענין דין מחול וא"כ ממילא מוכח דלא בעי להגדר שיהא על כל פני הרוח אבל אין שיטת הש"ס דילן כן אלא דבעינן כותל גבוה י"ט ורחב ארבעה וכדמוכח מההיא דעירובין דמחיצה מעלייתא בעינן לענין דין מחול וכמו שנתבאר בהל' דלעיל בד"ה לא סוף גדר ע"ש וא"כ שמעת מינה דבעינן שיהא הגדר על כל פני אותו הרוח שהרי הא דבעינן כותל רחב ד' משום דאמרי' דד"א לגבי גדר אפקורי מפקר להו ולא מיזדרען משום דוושא וא"כ בעינן ג"כ שיהא שלם ועל כל פני הרוח ולא גדר של פסין דניתרת בעלמא באין הפרוץ מרובה וכן בעינן שיהא על כל פני הרוח דאי לאו הכי לא חייש משום דוושא בגדר שהוא נעשה בפרצות פרצות ולא בגדר שאינו אלא כנגד מקצת הגפנים וזה מבואר מהחילוק שבין הגדר בדין המחול ובין הגדר שהוא מפסיק בעלמא כמוזכר לעיל ובזה תראה שדעת הרמב"ם מבוארת בעקרי דינים הללו וכן בהא דיתבאר לקמן:

ואיזהו כרם קטן וכו'. כבר זכרתי מזה בריש פרקין והנני מבאר לך כאן עיקרן של דברים להבין דברי הרמב"ם בפ"ז כפי מה שנלמד הכל מסוגיות דהאי תלמודא. כרם קטן נקרא אם הוא נטוע שתי שורות לבד ובכל שורה ג' גפנים או יותר אבל לא פחות מג' גפנים וכן אם אינו אלא שורה אחת אינו כרם כלל כב"ה במתני' ה' לקמן וג' גפנים בכל שורה נלמד מכאן דקאמר ג' כנגד ג' אין לו דין מחול ש"מ דדין כרם מיהת יש לו שצריך להרחיק הזרע מנו ד' אמות וממילא שמעינן דפחות מג' גפנים בכל שורה אינו כרם כלל אלא כגפן יחידית דייניגן ליה וא"צ להרחיק ממנו כ"א ו"ט ונמצינו למדין דלא פחות מששה גפנים בעינן שיהא נקרא כרם ובלבד שיהו נטועין בשתי שורות ומצינו עוד דנקרא כרם אע"פ שאין בו אלא ה' גפנים וזהו כדתנן במתני' ו' בנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב משום דהגפן החמישי הזה שהוא יוצא זנב מן ב' השורות נחשב לכאן ולכאן והוי כאלו הן שלש גפנים בכל שורה ואם הוא נטוע מג' שורות ולמעלה זהו נקרא כרם גדול ובלבד שיהו בכל שורה ושורה לא פחות מג' גפנים וזהו נלמד מדקאמר הכא בהדיא הא

שלש כנגד ג' כנגד ג' יש לו מחול מפני שהוא כרם גדול ודוקא בג' גפנים בשורה או יותר ונמצינו למדין דכמו בשתי שורות של ג' והוא כרם קטן ואין לו דין מחול כך הוא אם יש בכל שורה הרבה גפנים דין אחד יש לו שכל זמן שאין בו אלא שתי שורות נקרא כרם קטן דלא קאמר הכא דיש לו מחול אלא דוקא ביש בו ג' שורות ולא תיקשי דאם כן אמאי לא קאמר סתם איזהו כרם קטן כל שאין בו אלא שתי שורות דהא ליתא דעיקר הדין בא להשמיענו דלא נקרא כרם כלל עד שיהא בו ג' גפנים בכל שורה מב' שורות ואז נקרא כרם אבל כרם קטן נקרא לענין שאין לו מחול ועוד דזיל בתר טעמא דקאמר מפני מה אין מחול לכרם קטן שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו דתוכו ח' וחוצה לו י"ב וא"כ כל שאין בו אלא שתי שורות שייך ביה האי טעמא גופיה ואפי' יש עשרה גפנים או יותר בכל שורה שאם אתה אומר יש לו מחול א"כ תוכו קיל מחוצה לו וזהו נגד הסברא כמבואר בפנים וממילא שמעינן נמי דאם יש בו ג' שורות ודאי יש לו מחול דזהו כרם גדול כדאמרן ושמעינן עוד דבכרם גדול ג"כ מצינו דאין לו מחול והיינו אם נטוע על ח' ח' אמות דהדין הוא דמותר להביא זרע בין השורות דזה אין לו דין מחול מה"ט נמי שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו וכדקאמר בהדיא לקמן בפ"ז בהל"ג ושמעינן עוד מהאי גופה דכרם שהוא נטוע על ח' אמות דאע"פ שבין השורות מותר להביא זרע בהרחק ו"ט לחוד מ"מ חוצה לו צריך להרחיק הזרע ד"א כמי בשאר כרם דאלת"ה מאי האי דקאמר לקמן בפ"ז שאין לו מחול תיפוק ליה דאינו נקרא כרם כלל שהרי סומך לו הזרע אף בחוצה לו אלא ודאי דלענין זה נשאר לו דין כרם שצריך להרחיק הזרע מחוצה לו ד"א ובזה מתבארין הן דברי הרמב"ם ממש רוב הדינין במ"ש בפ"ז. כתב בתחלת הפרק דין הרחקה מהכרם ומגפן יחידית ושאין נקרא כרם עד שיהו בו שתי שורות זה מבואר. ומ"ש שבכל שורה יהיו ג' גפנים או יותר זה נלמד מהכא וכדאמרן. וכן במה שהתיר להביא זרע כשיש בין השורות ח' אמות כבר נתבאר הוא ובהדיא איפסקא הלכתא הכא כר"מ ור"ש בסוף פרקין בזה ובמ"ש שם בהלכה ב' וג' בשתי שורות שאין ביניהן ד"א אינו כרם ובג' שורות הוו כרם דרואין את האמצעיות כאילו אינם. פשוט הוא דפסק כחכמים בזה הוי בפרק דלקמן בהלכה ב' דלא כמ"ש הכ"מ דפסק כר"ש ועיי"ש והתי"ט בפ"ה האריך בזה וא"צ אריכת דברים כלל דהא בהדיא אמרו רואין את האמצעיות כאילו אינן וזה לא שייך כ"א בכרם של ג' שורות או יותר דבשתים אין כאן אמצעיות ועוד דאם רואין את השורה השניה כאילו אינה אין כאן אלא שורה אחת ואינו כרם בפחות מב' שורות ומ"ש בהלכה ד' בכרם שהוא נטוע על ח' אמות שמותר להביא זרע בתוכו בהרחק ו"ט אבל חוצה לו אסור עד ד"א וכתב הראב"ד עלה לא מצאתי עיקר לזה בירושלמי וכו' והכ"מ הניח זה

בצ"ע וזה כבר נתבאר בדברינו דלעיל דיש לו עיקר מההיא דפ"ז דקאמר בכרם כזה שאין לו דין מחול וא"כ הגע עצמך דדין כרם יש לו לענין שצריך להרחיק מבחוץ ד"א וזה ברור וא"צ לכפול בדברים ושארי דינים הם מתבארים שם ומ"ש בהלכה ז' בדין שתים כנגד שתים וכו' וה"ז נקרא כרם קטן פשוט הוא דאף זה נקרא כרם קטן לענין שאין לו ג"כ דין מחול כמ"ש לקמן והכא אשמעינן דמיהת כרם נקרא לענין שצריך להרחיק ממנו ד"א ואח"כ בהלכה י"ב שכתב לדין מחול שם ביאר דכרם קטן אין לו דין מחול וסתם וכתב משום דכרם של שתי שירות נמי בכלל דאין נקרא כרם גדול אלא בג' שורות או יותר ובזה אזדא ליה ספיקא דהכ"מ שהביא ההוא שלש כנגד ג' כנגד שלש דהכא (ויש שם חסרון בדבריו בטעות הדפוס) וכתב ואיני יודע למה השמיטו רבינו דלא השמיטו אלא ג' שורות כרם גדול הוא וכבר ביאר למעלה דהפחות פחות שנקרא כרם הוא שיהא בו שתי שורות וכל שורה ג' ג' גפנים ולא פחות וכן אם הוא נטוע ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב דהוי כשתי שורות של ג' ג' כמו שהסברנו לעיל וכל זה נקרא כרם קטן ואין לו מחול א"כ היותר בשורות והוא שיש בו ג' שורות ולא פחות מג' ג' גפנים בכל שורה זהו כרם גדול ויש לו מחול ומזה תדע שהכל נתבאר בדבריו וכבר בארנו לעיל דבשתי שורות אין חילוק בין אם אין בו אלא ג' ג' בכל שורה ובין יש בכל שורה הרבה גפנים דאין לו מחול דזיל בתר טעמא ובזה נתבארו כל אלו הדינים השייכים לענין זה ודיני הגדר כבר נתבאר בדברינו לעיל בהלכה ב' בד"ה לא סוף דבר גדר וכו' ובשארי דיבורים שציינתי שם:

הדא אמרה עשה פסין כנגד ג' גפנים יש לו מחול. מזה כבר נתבאר לעיל בד"ה מן מה דתנינן בין שני הכרמים וכו' ובמקומות המצויינים שם דבהאי דינא דפסין נקרא גדר לענין דין דמחול פליג ש"ס דילן אדהכא כדמוכח מההיא דעירובין (דף צ"ג) וא"כ אין לנו ללמוד לדינא מהא דר' זעירא דהכא ודיוקי' דדייק מדלא נקט אלא ג' שורות של ג' ג' וכדפרישית בפנים ג"כ יש לדחות דהיא גופה קמ"ל דבעינן ג' גפנים בכל שורה ושורה שיהא לו דין כרם גדול לענין מחול ואם יש יותר לגפנים בכל שורה חד דינא אית להו וכמו בשתי שורות חד דינא אית לי' בין אם הן של שלש ובין אם הן של ד' וחמש ולמעלה הכל נקרא כרם קטן ואין לו מחול כמבואר לעיל כך הוא בג' שורות דאין חילוק בין אם הן של ג' ג' או יותר דנקרא כרם גדול ויש לו מחול ושל ג' ג' לרבותא קאמר ולעולם בעינן הגדר כנגד כל הגפנים שיש בהשורות אלא דר"ז דדייק הכי לפי סוגית דהאי ש"ס הוא דדייק דס"ל דפסין דין גדר להן כדקאמר בהלכה דלעיל לא סוף דבר גדר וכו' וכמבואר הכל לעיל ומזה תדע דגם דיני דר"ל דלקמן היה שם מקום שתים עשרה וכו' ג"כ לשיטתא דהאי ש"ס דוקא הוא דכמו דס"ל דלא בעינן גדר נגד כל הגפנים ה"ה

נמי איפכא ולקולא דלא בעינן הרחק י"ב אמות נגד כל הגפנים ולפיכך לא הביא הרמב"ם לכל זה דלא אזלא אלא לשיטתה דהכא וסוגיות הש"ס דילן פליגא כמו שבארנו לעיל דפסק כהאי דעירובין וא"כ בעינן גדר נגד כל הגפנים דאז יש לו דין מחול ואם נאמר כן לקולא מכ"ש דלא אמרינן כן כהאי דר"ל דבהרחק י"ב אמה במקום א' שני ואפי' הוא שלא כנגד כל הגפנים אלא לחומרא ועד שיהא נגד כל הגפנים במקום דנוהג דין מחול נגד כל הגפנים:

הלכה ב

ואם הפרוץ מרובה על העומד וכו'. וכתב הר"ב אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ד' וכו' וזהו דרך הר"ש שכתב כן וכתב התי"ט וטעמא ממתני' דלעיל ור"ל דכמו דלעיל בעי שיהא הגדר גבוה י"ט ורחב ד' למעלה דמקום חשוב הוא ה"נ כאן לעיין שלא יהא העומד בטל במיעוטו צריך שיהא פני העומד רחב ד' דהוי מקום חשוב ומיהו כבר בארתי לעיל דלא קיימא הכי לדינא דלענין הפסק א"צ שיהא רחב ד כ"א בגבוה י' סגי ואפי' ברחב כל שהוא ולענין שיהא בו דין מחול הכרם בהא הוא דבעינן שיהא ברחבו ארבעה בכותל שלם ומחיצה מעלייתא דוקא הוא דנוהג דין מחיל כמבואר הכל בהל"ב עיי"ש ד"ה לא סוף גדר וכו' והשייך לזה וכן הכא לא בעינן שיהא העומד רחב ד' לא לענין היתר כנגד העומד אם הפרוץ מרובה ולא לענין היתר בפרוץ כעומד למתי דקיי"ל כרב פפא ואפי' לרב הונא ברי' דרב יהושע דפליג בפרוץ כעומד לעולם לא בעינן שיהא בעומד רחב ד' וכדמוכח אהברייתא והסוגיא בסוף הלכה כמו שנתבאר לקמן וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהלכה ט"ז בדין משנתינו בהסיפא אם פרוץ מרובה על העומד לא כתב אלא שלא יזרע כנגד כל המקומות הפרוצים עד שירחיק כשיעור וא"כ כנגד העומד לעולם מותר ולא הצריך שיהא ברחבו ד' וכן מבואר מדבריו בהל' שבת בפ' ט"ז הל' ט"ז כדלא כתב גבי פרוץ כעומד למאי דקיי"ל דמוחר ולא כתב אלא ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יותר על עשר אמות וא"כ בפרצות קטנות מותר פרוץ כעומד ואע"פ שאין בהן רחב ד' וכל זה מוכרח הוא לכ"ע כדלקמן בסוף הלכה ופשוט הוא דלענין שבת לא שייך האי דינא דכנגד העומד דאם הפרוץ מרובה אין כאן מחיצה לטלטל בתוכה והר"ש שכתב כאן כנגד העומד מותר אם הוא רחב ד' אבל פחות מד"ט אף כנגד העומד אסור כדמוכח בשלהי פ"ק דעירובין גבי ג' מדות במחיצות האמת דכך הוא משמע מברייתא דגריס התם אבל לא קאי המסקנא הכי ועוד דרבא מוקי התם להאי ברייתא דלא כהלכתא אלא כרשב"ג כמו שיתבאר בסוף הלכה ועיין לקמן ד"ה נמצא' אומר לענין כלאים מה שיתבאר שם בס"ד:

מודה רשב"ל לענין שבת שאין הפאה מצלת יותר מעשר. הכי אמרינן נמי אליבא דר"ל בפ"ק דעירובין (בדף י"א ע"ב) בהאי דקאמר ורמי דר"י אדר"י וכו' דאמר ר"ל משום ר"י בר חנינא פיאה מתרת לכלאים אבל לא לשבת ור' יוחנן וכו' ומשמע נמי מסוגיא דהתם דלענין כלאים מיהת מותר ביותר מעשר לכ"ע אם הפיאה היא מלמעלן וע"ש לפי המסקנא והרמב"ם ז"ל שתק מדין צוה"פ לענין כלאים ולא זכר כלל מהיתר זה ולכאורה טעמא בעי דהא מסוגיא דהכא וכן מסוגיא דהתם משמע דמהני מיהת מלמעלן ואף דלענין מלמעלן ומן הצד פליגי הסוגיות לפי פירש"י ז"ל שם והסוברים דכוותיה כמו שיתבאר בדבור דלקמן מ"מ לא כתב כלום מצורת הפתח גבי כלאים והתם בפשיטות מייתי להאי ברייתא היו שם קנים הדוקרנים ועשה להן פאה מלמעלה אפי' ביותר מעשר מותר ותוספתא היא בפ"ד דמכילתין וחזרתי על כל הצדדין ולא מצאתי טעם לדעתו ז"ל כ"א שנאמר דסמיך אהא דקאמר הכא לקמן מאן תנא פיאה מצלת לא ר' יוחנן בן נורי אמר לי' אדהא תנא ומשמע דהכי קא"ל אין דלא מצינו לשום תנא דס"ל הכי אלא ר"י בן נורי כדקאמר בהאי עובדא דלעיל ומייתי לה נמי התם קצת בנוסחא אחרת וא"כ יחידאה היא ולא ס"ל כוותיה בעיקר היתר צורת הפתח לענין כלאים ומצינו כעין זה בהרבה מקומות שהלך הוא ז"ל בדרך הש"ס הזה במה דאינו מבואר להדיא איפכא בש"ס דילן דלא איתמר התם הלכתא כוותי' דר"י בן נורי בהדיא ועוד דמשמע התם דר' יוחנן פליג וס"ל דכמחיצת שבת דלא כך למחיצת כלאים דלא ואע"ג דבעי לשנויי לרומיא דר"י אדר"י דלעיל וקאמר לעולם מן הצד וכו' אהאי שינויא לא סמיך דדיחויא בעלמא דלעולם אימא לך אידי ואידי וכו' וכן אף להא דקאמר אי אמרת בשלמא התם על גבן וכו' וא"כ הא משמע דעל גבן ס"ל לר' יוחנן דמהני פאה בכלאים כדאמר לעיל לענין כלאים התירו לו וכו' איכא למימר דכל זה איתמר אליב' דשיטת ר"י בן נורי בברייתא והכא מסיק דיחידאה הוא בענין זה:

אין תימר מלמעלן הא כ"ש מן הצד וכו'. והתם בדף הנזכר קא"ר חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום ופירש"י ז"ל שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן וכן דעת רוב המפרשים ז"ל וא"כ ודאי פליגא אסוגיא דהכא דמן הצד עדיפא ליה. ואף לפירוש הרמב"ם ז"ל דפי' מן הצד בקרן זוית כמבואר בדבריו בהל' שבת פ' י"ז קשה להשוות הסוגיות בזה למאי דמבואר מהכא וכן להא דקאמר הכא דצורת הפתח אינו מתיר אא"כ יש גפופין תחתיו לא שמענו לזה מהש"ס דילן ובענין חלוקי דינים דצוה"פ לענין שבת לדעתו ז"ל אין כאן מקומו וכן בענין דלקמן מסוכה ואם כה יאמר ה' לחנני ולהקימני בבואי נעזרתו ובחסדיו המרובים לשם אבאר מעניינים אלו

כיד ה' הטובה עלי. ודע דהתוס' שם ד"ה אלימא בעשר וכו' מפלפלין ומקשין אמאי גבי שיירא צריך ג' חבלים יעשו צוה"פ מד' רוחות וכו' והיא הוכחת רב חגיי דהכא דביותר מעשר לא מהני ואין להאריך כאן באין מקומו:

נמצאת אומר לענין כלאים כל הפחות מג"ט וכו'. בתוספתא פ"ד נמצאת אומר ג' מדות במחיצות כל שהוא פחות מג' וכו' ומייתי לה בפ"ק דעירובין בסוגיא דפרוץ כעומד (בדף טז) והגירסא נשתנית התם דגריס ומג' ועד ד' צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו וכו'. ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור וכך היא הגי' בתוספתא ומותיב מינה לרב פפא דסבירא ליה פרוץ כעומד מותר ומשני לה מאי מלואו וכו' ורישא לרב פפא דוקא וסיפא לאו דוקא ולרב הונא ברי' דרב יהושע איפכא הוי וכו' עד דמסיק הלכחא כרב פפא והשתא מהאי ברייתא לפי הגי' דהכא מוכח בהדיא דלא בעינן בהתירא דכנגד העומד שיהא העומד רחב ד' דהא קאמר ומג' ועד ד' אם העומד רבה על הפרוץ מותר וכשהפרצה היא ג' והעומד מרובה מג' מותר הוא ואע"פ שאין בעומד מקום חשוב וכדדייק ר' יוחנן ובעי למימר דסמי מכאן האי חלוקה כדקאמר לית כאן מג' ועד ד' וכו' כמבואר בפנים ורב הוא דמקיים לה וקאמר דמ"מ מכיון שהעומד רבה על הפרוץ מותר ואף שאין כאן בעומד רחב ד' והשתא אע"ג דרב ור' יוחנן הלכה כר"י מיהו הכא מתני' מסייעא ליה לרב דהא קתני אם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור הא כנגד העומד מותר וא"כ משמע דכל היכא דהפרוץ מרובה אינו אסור אלא כנגד הפרוץ וכנגד העומד מותר ואע"פ שאין ברחבו ד' דהא סתמא קתני וכן אם העומד מרובה על הפרוץ דרישא דמתני' כל היכא דהעומד מרובה הוא מותר אף כנגד הפרוץ ואע"פ שאין בעומד רחב ד' והא דמשמע מהגי' דהתוספתא וכדמייתי לה התם דבעינן שיהא העומד רחב ד' כדאיתא שם וכדפירש"י ז"ל בשנויא דמשני מעיקרא לרב פפא מאי מלואו נכנס ויוצא והכי משמע ברייתא וכו' מהא לאו דיוקא היא חדא דכל הני שנויי למאי דבעי לשנויי מעיקרא הן כי היכי דלא תותיב לי' לרב פפא מהאי ברייתא ומתרץ לה למר הכי ולמר הכי כדאיתא אבל להמסקנא דפסיק הלכתא כרב פפא ואע"ג דאתותב מברייתא אחריתא דמייתי התם וקאמר הש"ס תיובתא והלכתא ומשני אין משום דדייקא מתני' כותיה דקתני התם ובלבד שלא יהו פרצות יותר על הבנין הא כבנין מותר וא"כ תו לא ילפינן מידי מהאי ברייתא דג' מדות דכמו דבפרוץ כעומד לא סמכינן אמאי דתני בברייתא משום דמתני' דייקא כרב פפא ואידחי ברייתא מקמי מתני' כן נימא אנן דבענין שיהא העומד רחב ד' נמי לא סמכינן אברייתא דג' מדות משום דסתמא דמתני' דהכא דייקא דלא בעינן שיהא העומד רחב ד' לא בגוונא דהעומד מרובה דמותר הכל

ולא בגוונא דהפרוץ מרובה דמיהת כנגד העומד מותר כדמוכח ממתני' וקתני סתמא דמשמע דכל היכא ובכל גווני אמרינן הכי ואף שאין בעומד רחב ד'. ועוד בר מן דין הא מוכרח הוא דלא ילפינן מידי מברייתא דג' מדות דהא מקשינן שם תו הרישא והסיפא אהדדי דרישא דקאמר פחות מג' מני רבנן הוא דאמרי פתות מג' אמרינן לבוד שלשה לא אימא סיפא כל שהוא ג' ומג' וכד ארבעה אתאן לרשב"ג דאמר פתות מד' לבוד ומתרץ אביי וקאמר מדרישא רבנן סיפא נמי רבנן ומודו דכל למישרי כנגדו אי איכא מקום ד' חשיב ואי לא לא ורבא אמר מדסיפא רשב"ג רישא נמי רשב"ג וכי קאמר לבוד הוו מילי למעלה וכו' והשתא מדלא מוקי לה רבא להברייתא כאביי דהא טפי ניחא לן לאוקמה כרבנן מדנוקי לה כרשב"ג ודלא כהלכתא ע"כ דלא ה"ל לרבא להא דאביי דבעינן מקום ד' למישרי כננדו ומשו"ה ניחא ליה טפי לאוקמי כרשב"ג ודלא כהלכתא משום דלא ס"ל כסברת אביי ושמעינן מכל הלין דרבא דהלכתא כותיה לגבי אביי לא ס"ל דבעינן שיהא העומד רחב ד' ובריתא דג' מדות בלא"ה דלא כהלכתא היא והדרינן למתני' דהכא דסתמא דייקא דבכל גווני לא בעינן שיהא העומד רחב ד' וכדאמרן ובזה נתברר לן פיסקא דהרמב"ם דסתם וכתב בדין הזה ולא הצריך שיהא בהעומד רחב ד' כמו שזכרנו מדבריו לעיל ד"ה ואם הפרוץ מרובה על העומד ע"ש:

הלכה ג

והוא שזרע כנגד האמעי. ענין ביאור כסוגיא מפורש היטב בפניה וקרוב לזה פי' הר"ש ז"ל אלא במה שהביא גי' הספר בסוף הלכה ששית איזו היא שלישית שבראשונה שניה שבשלישית (ובדבריו כתוב שלישית איזו וכו' וזה לא איכפת לן מידי דהגפן הששית שנאסרה היא השלישית שבשורה) ופי' שני' שבשלישית לפי שכשאתה מונה השורות ממזרח למערב הויא לה שניה שבשלישית. וזה קשה דא"כ נימא בראשונה נמי הכי לפי פירושו והיותר נראה דשלישית שבשניה גרסי' כמו שכתבתי בפנים ועל החלוקה שלפניה קאי דבהא הוא דאסרו ששה גפנים שבששתי העירות משא"כ בחלוקה זו דלא אסרי אלא יוצא זנב א' מכאן ולא הוו אלא חמשה גפנים וזה מבואר. והרא"ש ז"ל פי' בהמשנה בדרך רחוקה הרבה וכתב והר"ש הביא ירושלמי והפי' שפירשו אינו מובן ויש לפרשו יפה לפי מה שפירשתי והמשכיל יבין עכ"ד וכבר בארתי כל הסוגיא בפנים בביאור היטב ועל דרך היותר קרוב ובמילתא בטעמא ואין להאריך יותר בזה ונבאר מה שלמדין אנו לדינא מסוגיא זו הא דנשמע מהסוגיא דשתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב דתנן היינו ג' בשורה א' ובשורה הב' שתים והן כנגד השתים שבשלש והשלישית שבשורה הא' היא הנקרא' יוצאת זנב וזהו כפירש"י ז"ל בפ' עגלה ערופה (דף מ"ג)

והכי מוכח הסוגיא כאן וכן כל הסוגיא דהלכה דלקמן וכן הסוגיא דריש הפרק דלקמן דאי אתה יכול לפרשו יוצא זנב כ"א בדרך הזה לפי משמעות הסוגיות והרמב"ם ז"ל שכתב בפירושו במתני' דלקמן וכן בחיבורו בפ"ז בדרך אחר דיוצא זנב הוא כנגד הביניים של השתים כנגד שתים ובנוטע ג' בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שניה קרא לזה אחת בינתים ואינו כרם וזהו נגד משמעות הסוגיוא ואפשר דלא בא למענו אלא אם נטע השתים כנגד הגפנים הקצוות של השלשה ולזה הוא קורא בינתים כדכתב בפירושו שהחמישית היא בין השתים מאותן ד' גפנים אבל לא אם השתים הן נטועין כנגד השתים והחמישי' יוצאת זנב בהשדה וכך נראה מפירושו ומ"מ היה לו לבאר זה בחיבורו ביותר יעיין מזה בדיבור דלקמן. והב' מה שנראה לכאורה מהסוגיא דאין הזרע אוסר אלא כנגדה ממש דכך אמרו והוא שזרע כנגד וכו' על דעתיה דב"ה אוסר ג' כנגד ג' וכו' ומשמע דהגפנים שבהצדדין אינן נאסרין כלל ואפי' הן בתוך ד"א של הזרע והרמב"ם בפ"ו בהלכה ג' כתב בזורע חוץ לכרם וסמוך לו ה"ז מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע באורך כל הזרע ויתר ארבעה אמות חוץ לזרע וכו' והיינו גם מהצדדין מה שהוא בד"א של הזרע והראב"ד ז"ל כתב על זה אף זו אין לו שורש ויותר היה לו לומר דהוא נגד סוגיא דגמרא וכדמשמע לכאורה מהסוגיא ומה שנוכל ליישב זה לפי דעת הרמב"ם דאפשר דהוא ז"ל פי' דהא דאמרו לב"ה אוסר ג' כנגד ג' לאו לאפוקי הגפנים שבשורה הראשונה הסמוכין להזרע מן הצדדין אלא דבא לפרש דלב"ה דקאמרי מקדש שתי שורות א"כ אוסר גם הג' שבשורה השניה ולא איירי הכא בהסמוכין מהצדדין והקרובין בתוך ד"א ויש קצת סמך לפי' זה מדקאמר לב"ש דהחמישית אם היו זרעים קרובין לאחת מהן הרי אלו אסורות ומשמע דאתי' לב"ש דמקילי קאמר דס"ל לאסור להגפנים הקרובין ומכ"ש לב"ה דמחמירי טפי דנאסרו הקרובין בתוך ד"א להזרע ועוד דכמו דאמרינן דהד"א שבכרם מקדשין לכל רוח ורוח להזרע הסמוך כך הוא בהזרע שזרע בסמוך להכרם שמקדש ד"א לכל רוח ורוח זהו מה שאפשר לומר לדעתו ז"ל:

הלכה ד

ולמדין מן הכנענים. הכא דחי לה בפשיטות דאין מלמדין מהן. ומיהו בש"ס דילן בשמעתתא דערוגה בפ' ר"ע (דף פה) משמע דלמדין מהן כדדריש התם לא תסיג גבול וגו' גבול שגבלו ראשונים לא תסיג וכדמפרש התם על אמוריים והחוים שהיו בקיאים בענין זה ומזה יש לומר דפירושא דשתים כנגד שתים וא' יוצא זנב אליא בפלוגתא זו דשיטתא דהאי ש"ס סובר דאין למדין מהן והלכך בעינן טעמא אמאי מחשבינן ליה לכרם ומפרש רבי יוחנן דהיינו טעמו דאת רואה כאילו אחת נטועה כאן וכלומר כנגד

היוצא זנב שבשורה זו רואין כאילו נטועה גם בהשורה של שתים כנגד והויא לה ככרם של ג' ג' גפנים כדפרישית בפנים וא"כ ע"כ אי אתה יכול לפרש להג' היוצאת זנב אלא א"כ עומד בהשורה וכמבואר בדיבור דלעיל ולשיטת הש"ס דילן דלמדין מהן אין אין מוכרחין לפי' זה אלא רואין להגבול שנבלו הן ואם הן היו נוהגין ליטע הכרם כך זהו הנקרא כרם והן היו נוהגין כפי שכתב הרמב"ם בזה וזהו טעמו דלא סמוך אסוגיא דהכא בפירוש השתים כנגד שתים וכו' וכעין זה כתב התי"ט ששמע מפי זקן אחד שע"פ צורה של הרמב"ם בא' יוצאת זנב כן הן כל הכרמים שראה בארץ ישראל:

רבי יונה בעי וכו'. הכא לא איפשטו הני בעיי ובריש פרק דלקמן קאמר הדא פשיטא שאילתי' דר' יוסי בר זמינא בשם ר' יוחנן וכמה דפרישית שם דאהני בעיי דר' יונה קאי דר' יוסי בר זמינא דקאמר להאי טעמא בשם ר' יוחנן איהו גופי' קאמר להא דלפי הך טעמא בעי ר' יונה אם נטע שתים כנגד שתים וכו' כמבואר שם:

הלכה ה

כמה דר"ש אמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו וכו'. עיין לעיל פ"ב בהלכה ז' ד"ה אין אדם חובש דבר שאינו שלו מה שנתבאר שם במקומו בס"ד:

הלכה ו

שמונה חוץ ממקום כריתין וכו'. ממשמעות הסוגיא יראה הוא כדפרישית דהך ודכוותה וכו' דרך בעיא היא ולא בניחותא ועלה קאמר ר' אלעזר דהחמירו תוכו יותר מחוצה לו והיינו דאע"ג דצריך גם בחוצה לו להרחיק ד"א מעיקרי הגפנים דהיינו עבודת הכרם מ"מ הכא קאמר חוץ ממקום כרתין וכלומר ממקום כל הכרתין ואף דלפעמים העיקרים הסמוכין לארץ הם אינן עבים ורחבים למטה כ"כ כמו שמלמעלה מתפשטים הענפים ומתרחבים ביותר דבתוכה מודדין השמנה אמות חוץ ממקום כל הגפנים כמו שהן וד"א שמרחיק חוץ להכרם אין מודדין אלא מהעיקרין למטה סמוך לארץ ובזה הוא חמיר תוכו יותר מחוצה לו כדפרישית טעמא בפנים וכך הוא מדויק ל' הרמב"ם דבריש פ"ז כתב הבא לזרוע בצד הכרם מרחיק ממנו ד"א מעיקרי הגפנים וזורע ובהלכה ב' בדין משנתנו כתב אם היה בין שתי השורות שמנה אמות חוץ ממקום הגפנים עצמן הרי אלו כמובדלות זו מזו וכו' וזהו כמו שאמרנו ומוכרח הוא מהא דהכא דאלת"ה על מה הן מתפרשין דברי ר"א החמירו וכו' והתי"ט כתב כאן על הא דכתב הר"ב דמצטרפין להיות כרם דלעיל לענין חוצה לו והכא לענין תוכו וזהו שאמרו בירושלמי אר"א החמירו תוכה יותר מחוצה לה ודברים אלו מחוסרי הבנה הן היכן הוא האי לעיל אם במתניתין דלעיל לענין הצטרפות שורה שלו ושל חבירו הא גם שם צריך שיהא פחות משמנה אמות

ביניהן ומאי האי דקרי התם לענין חוצה לו והכא לענין תוכה הא כל מקום שיש בין השורות שמנה אמות לא הוי כרם לא לענין חוצה לו שא"צ להרחיק ממנו אלא ששה טפחים כדי עבודת גפן יחידית ולא לענין תוכה ובמתני' אם אין ביניהן קתני ותידוק מינה דאפי' בין השורות אם יש ח' אמות מותר להביא זרע לשם:

אמר ר' זעירא עד דאנא תמן קיימנתה תוכו שמונה חוצה לו ט"ז אמה. גם בכאן כתב התי"ט במשנה דלקמן דמ"ש הרמב"ם בכרם שהוא נטוע על שמונה דחוצה לו צריך להרחיק ד"א דנראה דמן הירושלמי למד כן דקאמר תוכו שמונה וכו' ומאי י"ו דקאמר אלא כלומר דין י"ו וכו' ואין צריך להאריך בסתירת פי' הדוחק הזה דאמאי תלי לה דוקא בדין קרחת הכרם אם הכוונה שאינו מרחיק אלא ד' אמות ודברי ר"ז מתפרשין כהוגן ואדברי ר"א קאי וכמבואר בפנים ודעת הרמב"ם בענין חוצה לו לא מכאן הן למדין אלא ממה דקאמר הכא בפ"ז דכרם הנטוע על שמנה אין לו מחול א"כ ש"מ דמיהת דין ברם יש לו ולענין מאי וע"כ לענין חוצה לו שצריך להרחיק ממנו ד"א וכמו שבארתי מזה לעיל בהלכה ג' וע"ש ד"ה ואיזהו כרם קטן ותמצא דברי הרמב"ם שבפ"ז היאך הן מתבארין ומהיכן הן למדין:

מה נפשך כרם גדול הוא וכו'. עיין במה שפירש הר"ש בזה והסיע זה לפירכא וקשה היא להבין ואין להאריך ולענ"ד הדברים מתפרשין על מכונם כמה שבארתי בפנים וכן בהא דר' יודן ובהאי דר' יוסי ור' יהודה בן פזי במאי דפליגי בשם ר' יוחנן ואליבא דב"ש כמבואר הכל:

הלכה כדברי שהוא מיקל בחו"ל. כבר בארתי מענין זה לעיל בר"פ כיצד מברכין ובפ"ז דפאה הרחבתי הדיבור בזה וע"ש בהלכה ו' ד"ה על דעתי' דההן תנייה וכו' ובסוף הדבור כתבתי שם (לפנינו חסר שם) ממה שהובא בפי' תלמידי הרר"י בפרק כיצד הנזכר שהקשה מההיא דקידושין רב חנן ורב ענן הוו אזלי באורחא וכו' דמ"ט לא אהדר ליה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אלא דש"מ שאין זה הכלל אמור בכל מקום אלא גבי מעשר וערלה בלבד ואני הקשיתי על זה דהא מההיא דשבת (דף קלט) משמע דהאי כללא אמרינן נמי גבי כלאים ובעלמא ובענין הקושיא שהקשה מההיא דקדושין כתבתי דלפי מה שכתבו התוס' שם בלא"ה לק"מ דלא אמרינן כל המיקל בארץ כו' אלא לענין המין שזה חושבו להיתר וזה חושבו לאיסור אבל בדבר שאין תלוי אלא בזריעה כגון ההיא דר' יאשיה לא אמרינן הלכה כמותו בחו"ל ומהכא נסתר האי כללא דהתוס' דשבת דהכא בענין סדר הזריעה וההרחקה מיירי וקאמר נמי הלכה בחו"ל כדברי שהוא מיקל בארץ ומיהו מהכא שמעינן נמי דכללא דכל המיקל גם לענין כלאים איתמר כדעת רוב

הגאונים וכן הרמב"ם ז"ל וההיא דקידושין צ"ל לפ"ז דעדיפא קאמר להו לא צהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' כלומר דאפי' הוה האי עובדא בארץ לא קיי"ל כר' יאשיה ולהורות להם פסק הלכה גם בארץ. ועוד נראה דלא הוה בעי למימר מטעמא דכל המיקל בארץ וכו' דאי הוה אמר הכי הוה מצי למימר ליה דאי הכי אכתי נשמתי' משום איסורא שהרי בא"י יש איסור לזרוע אפי' מין אחד בצד הגפנים וכמו דפסק הרמב"ם בפ"ה בהלכה ז' ומשמע דהא דאמרינן דהלכה כר' יאשיה היינו במה דפליג וזהו לענין מלקות אבל לענין איסור לא פליג ר' יאשיה דאי נימא דפליג אלא דלא קיי"ל כוותיה כ"א לענין מלקות קשיא הא עיקר טעמא דאמרינן בכל דוכתי קיי"ל כר' יאשיה הוא ממה דפסק רב נחמן בר יצחק כדמייתי לי' בפ"ג דברכות (דף כב) ובכמה מקומות נהוג עלמא כתלת סבי וכו' וא"כ בכולא מילתא נהוג כוותי' דהא קחשיב להו בהדי אינך כר' אלעי בראשית הגז וכו' דבכולא מילתייהו ס"ל כוותייהו וא"כ אמאי נימא דלא קיי"ל כר' יאשיה אף לענין איסורא אילו הוה פליג גם באיסורא אלא ודאי דזה פשוט הוא דלא פליג ר' יאשיה בלענין איסורא ולכ"ע מיהת איסורא איכא אפי' לזרוע מין אחר בצד הגפנים והכי משמע נמי לישניה דר' יאשיה דקאמר אינו חייב עד שיזרע וכו' וא"כ אף דהלכה בח"ל כדברי המיקל בא"י וזהו לענין מלקות הא מיהת איסורא איכא דלא פליגי בהא והלכך היה מוכרח להשיב להם כך לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' וכלומר בל' תמיה והכוונה דאם אפי' בא"י קיי"ל דאינו לוקה עד שיזרע ב' מינין עם החרצן במפולת יד וליכא אלא איסורא והשתא מהיכי תיתי דנחמיר בחו"ל כלל דודאי אין לנו להשוות ח"ל לא"י דכרמך כתיב ואם בא"י אין כאן אלא איסור א"כ בחו"ל אפילו איסורא ליכא כ"א דוקא במפולת יד עם ב' מינין דבהא איכא מלקות בא"י ובח"ל איסורא איכא וכמו שפסק הרמב"ם בסוף פ"ח ומכאן הוא דנלמד מדלא השיב להם אלא בלשון תמיה ובזה תמצא דברי הרמב"ם מבוארין במה שכתב בפ"ה ובסוף פ"ח ועיין עוד לקמן במקומו בפ"ח בהלכה א' מלמד שאינו חייב וכו' בביאור ענין זה בס"ד:

סליק פירקא בס"ד

פרק ה

הלכה א

כרם שחרב ונטועות כהלכתן. כתב הר"ב שאין רחוקות זו מזו ט"ז אמה ולא פחות מד"א והן הן דברי הר"ש ועיין מ"ש התי"ט בענין פחות מד"א וכבר ביארתי בפ' דלעיל בהלכה ג' בד"ה ואיזהו כרם קטן דדעת הרמב"ם פשוט הוא דפוסק כרבנן בזה ולא כר"ש וע"ש.

ובענין שלא יהו רחוקות זו מזו ט"ז אמה נראה דהר"ש רצה ללמוד כן מדברי ר' זעירא בהסוגיא שהביא אותו אבל לא קיימא המסקנא הכי דהא אידחו להו דברי ר' זעירא ועיין בדיבור דלקמן:

רבי זעירא מחוי לחברייא ט' שורין וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה עד תיבות את רואה וכו' ופירשה וכמו שבארתי ביותר בפנים. ומיהו בהא דרצה ללמוד מזה דלא יהו רחוקין זה מזה ט"ז אמה כדפי' במתני' כן וזה יראה מדברי ר"ז דאף דגפן היוצאת זנב שבהצדדין רחוק הוא ט"ז אמה מהגפנים שכנגדו בפנים כמו שתראה בהצורה הא לא הוי קשיא דהחשבון הוא עם מקום הגפנים כדמוכח זה בלאו הכי כמו שתמצא מבואר לקמן הכל בפנים וא"כ הוי מצינן למימר דט"ז אמה בלאו מקום הגפנים לא יהו רחוקין זה מזה אלא דמצדה תברא דהא לא קאי המסקנא לבסוף בפירושא דר"ז להמתני' דהש"ס מקשי עליה וטובא הוא דקשיא עד דמסיק הוי לא מצי תנייה ובאמת יש להפליא כאן ביותר על הר"ש מבמקום אחר שמתחיל להעתיק מקצת מהסוגיא ולא יותר וכאן היה לו לילך אחר המסקנא בענין פירושא דמתני' דלא קאי כדר"ז וזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהל"ת שכתב וסתם בהאי דינא כלישנא דמתני' דלענין הלכה לא קפדינן שלא יהו רחוקין זה מזה ט"ז אמה אלא כל היכא דנראו' נטועות כהלכתן אפי' מפוזרות הרבה ובלבד בבית סאה ולא יותר אסור להביא זרע בכל הכרם וטעמא דנקט עשר גפנים תמצא בסוף הענין בפנים בתר דקאמר הוי לא מצי תנייה להא דר"ז:

הדא פשיטא שאילתי' דר' יוסי בר זמינא. עיין בפ' דלעיל בהלכה ו' ד"ה ר' יונה בעי מה שנתבאר מזה:

נמצאו ששים וארבע על מ"ח וכו'. הענין הזה בסוגיא זו הוא מדברים החמורים ביותר בכל המכילתין ובארתיו ת"ל אחר העיון והטרחא ולמי שבקי קצת בחכמת התשבורת יובן לו מיד אחת לאחת את כל ונוכחת ומה שהכריחני להחליף את התיבות וזה מוכרח ומבואר להמעיין המבין. ובמסקנא הכא בפרושא דמתני' ובדינא דלא כר' זעירא וכבר זכרתי לעיל ד"ה ר"ז מחוי לחברייא וכשתעיין בפנים ויובן לך תמצא מבואר הכל בס"ד:

אמר ר' יוסי שאם היו זורעין בתוך ששה וכו'. עיין בהלכה דלקמן ד"ה הדא מסייעא להההיא דאמר ר' יוסי מה שיתבאר מזה בס"ד:

הלכה ב

הדא אמרה שהיו שש נגד שש וכו'. לפי מה שפירשתי בפנים מבואר ממילא הוא דלא הוי מצי למינקט בשלש נגד שלש לחלק בין אם היו ד' כנגד ד' דהא עיקר סברא דר' חנניה אליבא דר"ש משום דלא מסתברא ליה לומר על שורה אחת הסמוכה לחברתה

שנחשוב זה לכרם וזו לעצים וכיון שכן הוא תו לא הוי מצי למימר בג' כנגד ג' הוא דפליג ר"ש אבל בד' כנגד ד' מודה דהא גם בד' כנגד ד' על כרתך אם תאמר על אחת מהאמצעיות שהיא לעצים א"כ סמוכה היא לשורה של כרם וזה לא מסתבר ליה לר"ש והלכך לא מצי לסיימא למילתיה אלא דווקא בגוונא דאם הן חמש כנגד חמש הוא דמודה ר"ש והואיל ומוכרח הוא לבא לגוונא דחמש בסוף דבריו נקט נמי בריש דבריו דפליגי בשש נגד שש להשמיענו דכל היכא דאיכא אמצעית בין השתים פליג ר"ש וס"ל דלא אמרינן בכה"ג דשורה הסמוכה לכרם שנחשוב אותה לעצים וזה מבואר הוא ומיהו לא קמו דברי ר' חנניה בפירוש פלוגתייהו דר"ש ורבנן דר' מנא פריך עליה כמו שביארתי בפנים דדרך קושיא מתפרשין הן דברי ר' מנא דאדמוקמית פלוגתייהו בשש כנגד שש טפי מסתברא למימר איפכא לפי סברא דידך אלא ודאי לא שנא דבכל מקום דאיכא למימר דהאמצעית היא לעצים סברי רבנן דרואין אותה כאלו אינה ור"ש סבר דלא נטעי אינשי אדעתא למיעקר לעצים והרי זה כמסקנת הש"ס דילן בסוף פ' המוכר פירות דמוקי לה לפלוגתייהו בכרם בהכי וא"כ לרבנן גם בג' שורות אמרינן הכי דרואין את האמצעית לעצים והב' שורות החיצונות שיש ריוח ביניהם שיעור הראוי הוו כרם אבל אם אין כאן אלא שתי שורות והן נטועין פחות מד' אמות ביניהן ודאי לכ"ע לא הוו כרם דהא לא שייך כאן רואין וזה פשוט הוא וכבר זכרתי מזה בפ' דלעיל בהלכה ח' ד"ה אמר ר' זעירא דזהו דעת הרמב"ם ועיין עוד בפ' הנזכר בהלכה ג' ד"ה איזהו כרם קטן שם תמצא מבואר דברי הרמב"ם דפ"ז בהלכות אלו והשייכים לב' פרקים הללו:

הדא מסייעא להיא דאמר ר' יוסי אם היו זרעים בתוך ששה וכו'. הר"ש הביא לזה וגריס בהא דרב הונא מותר להדלותן על גבי זרעי' ולהאי דמסייע' לר' יוסי לא פירש כלום כ"א שציין להאי דר' יוסי דזהו דאמר לעיל והנה הי' קשה לו ז"ל גי' הספר שמותר להדלותן על גבי גפנים דמאי קמ"ל בזה לפיכך היה גורם על גבי זרעים אבל זה יותר קשה דא"כ מאי מסייע ליה לר' יוסי הא איהו ס"ל דחוץ לששה אסיר הכרם לזרוע בו זרעים ובתוך ששה פשיטא דלא דהא מקדש הוא לכ"ע. ועוד דהא בהדיא תנן לקמן בפ"ז תבואה שהיה נוטה תחת הגפן מחזיר וכו' וזהו אף בדאיכא שיעור הרחקה מיהת צריך להחזיר וא"כ היאך יפרש רב הונא שמותר להדלות הכרם על גבי זרעים לכתחלה דלא משכחת להיתר זה בשום אופן. כללא דמלתא א"א לעמוד הגי' על גבי זרעים בשום פנים ולגי' הספר שלפנינו ניחא דקמ"ל דהיכא דאיכא זרעים חוץ לששה דמותר בתיקון דכה"ג להדלות ע"ג גפנים שבצדן ולא בעי תיקון אחר. ובהכי ניחא נמי דמיהת מסייע לר' יוסי דלכתחלה אסור לזרוע אף חוץ לששה כמבואר הכל בפנים. מיהו בעיקרא דמילתא דר'

יוסי נראה דלא קמה הכי להלכתא אלא כסתמא דהש"ס דהכא בהלכה דלעיל דנותני' לה עבודתה כדי גפן יחידית וזורע את המותר וכן משמע מסוגית הש"ס דילן בסוף המוכר פירות דקאמר סתם דלרבנן היינו טעמייהו בכרם דמימר אמר מה דשפיר שפיר ודלא שפיר ליהוי לציבי וא"כ כאלו אינן דקאמרי היינו כאלו אינן לכרם לגמרי אלא לעצים בלבד ואידך הוו כרם ולא דייקינן מידי מלישנא דכאלו אינן דמדלא קתני כאלו עקורות למילף מיניה דינא דר' יוסי במקום דלא נחשב כרם דאסיר לזרוע לכתחילה אפי' חוץ לששה וכדפרישית בפנים אליבא דר' יוסי אלא דמשמע דבכל מקום דלא מיחשב כרם דינו כגפן יחידית דתוך ששה הוא דאסור אבל חוץ לששה מותר לזרוע וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז בהלכה ט' בדינא דמתני' דלעיל בהדיא כן דאם אין בו כדי לכוין ב' כנגד ב' וכו' אינו כרם ודיו להרחיק ו' טפחים מכל גפן וגפן וזורע:

מעון בר בא בשם ר' יוחנן כשם שהן חלוקין כאן וכו'. מבואר הוא דהגי' דהכא היא בטעות וחסרו דברי ר' יוסי כאן ואין לערבב דברי ר' יונה עם דברי ר' יוסי השנויין בפרק בתרא דנזיר והר"ש העתיק לגי' דהכא כמו שהיא וא"א להעמידה ולפרשה והנה כתובה היא שם על נכון כמו שהבאתי בפנים ומבוארת לעיני המעיין וכבר כתבתי בזה בנזיר שם דיש לקרב ולהשוות אוקימתא דר' יוסי דהכא בפלוגתייהו דר"ש ודרבנן לאוקימתא דמסקנא דהש"ס דילן בסוף המוכר פירות דאוקי נמי דפליגי בכעין האי גוונא דקאמר התם דר"ש אדר"ש ל"ק התם לא נטעי אינשי אדעתא ליעקר הכא זימנין דמיתרמי ליה בין השמשות ומיקרי ומנחי ליה וכו' אם כן כל שהוא דרך מקרה סבירא ליה לרבי שמעון דלא נתבטל בכך מתורת שכונת קברות. וה"ה הכא דקאמר גל נפל עליהן ורצפן דהיינו הך דדרך מקרה הוא ותולין אנו שדעתו לפנותן ולתקן ורבנן ס"ל דלא תלינן שדעתו לפנות כעין דאמרי התם דכיון דמינוול אין דעתו לפנותן ולא מיקרי קבר כיון שאין זה מקומן והיינו הך דקאמר הכא מרווחין הן ורצפן הלכך לא תלינן שעתיד לפנותן כמבואר בפנים:

הלכה ג

מן מה דתנינן מודים חכמים לראב"י וכו'. בתוספתא פ"ג גריס הכי חריץ שעובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה ר' אליעזר אומר זורעין בתוכו ג' זרעונין אחד מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע ר' אליעזר בן יעקב אומר נראין דברי ר' אליעזר בחריץ מבורץ. וניכר שהוא ט"ס וצ"ל ברישא ראב"י אומר זורעין וכו' ובסיפא אמר ר"א נראין דברי ראב"י וכו' ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כתוב נראין דברי ר' אליעזר בן יעקב וכו' והיינו חכמים דפליגי אראב"י דקאמר הכא והוא ר"א דתוספתא:

מכיון שהוא מגיע נגד שלש גפנים בטל הכרם. פשוט הוא דאם אין כאן גפנים יותר בשורה אחת ודאי הוי מפולש בכל הכרם ואפשר דקמ"ל דאפי' יש יותר גפנים מכיון שהוא מגיע לג' גפנים בלבד בטל הכרם אלא דלפ"ז טעמא בעי לכן היותר נראה כדפרישית בפנים והואיל ודבר פשוט הוא לא היה צריך הרמב"ם לבאר זה בדין דמתני' בפ"ז בהלכה כ' שפסק כראב"י ע"ש ולא כמ"ש בפי' המשנה:

צריך שיהא שם חלל ארבע וכו'. כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה כ"ב וכמו שבארתי בפנים מילתא בטעמא:

משלשה ועד ארבעה הא מתניתא. כך הוא משמע דעל הבית קאי וכדנראה ג"כ מהאי דר' אבין בשם שמואל דאסמכי' אקרא דמארבע' ולמעלה יצא מתורת בתי כלאים ואם הוא פחות משלשה ודאי כסתום הוא כדאמרינן בכל מקום פחות משלשה כסתום דמי וכן פי' הרמב"ם ז"ל דכך כתב הדין שם בהל' כ"ג גבי בית שבכרם וכדמשמע פירושו מהך דאמרן והר"ש פי' לזה אנת ונקע דמתני' ופירשו דחוק מאוד ע"ש. ואין להאריך:

הלכה ד

אימתי בזמן שהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה'. פירשתי המתני' לפי סברת התוי"ט שהמציא ופי' כן דטעמא דה' על ה' שמקדש ג"כ מ"ה גפנים משום מראית העין והשאר מבואר הוא דלאחר שעמד הוא ז"ל על כל הפירושים שיאמרו בענין זה וטרח הרבה להעמיד המתני' אינו לנו אלא כפי סברתו בזה ואין להאריך יותר במה שמבואר. מיהו מלבד מה שפירש בסוף דבריו בענין הדא מסייעא לר' זעירא וכו' וסתם מה שפירש הר"ש בזה ופי' בענין אחר ורצה להביא ראי' לסברתו מכאן והעתיק להא דקאמר לעיל בפ"ד אחר זה ודכוותה וכו' כמו שפי' שם אין הדבר כן דדברי ר"ז והבאים אחריו שם וכן דברי ר"א דמייתי הש"ס בסוף הסוגיא הן מתפרשים בענין אחר וכבר זכרתי מזה במקומו שם דלא כמו שפי' הוא ז"ל גם בהא דקאמר ר"ז תוכו שמונה חוצה לו שש עשרה אמה דאין הכוונה כן וכן ההוא ודכוותה ארבע וכו' דלעיל שם לאו בניחותא איתמר אלא בעי' היא ואין הדין כן בד' אמות שבכרם כמו שהבאתי ראיה לדברי שם וכן הכא הא דקאמר הדא מסייעא לר"ז והדא מסייעא לר"א מבואר הוא הכל בפנים פירוש האמתי ואין אנו צריכין לכפול בדברים ומבואר הוא לכל המעיין ומודה על האמת:

הלכה ה

בפועל שנו וכו'. הראב"ד ז"ל הביא לזה בהשגות בפ"ה מכלאים בהל' ט' שהביא הרמב"ם ז"ל שם הדין דהתוספתא דלקמן דאינו אסור לכל אדם אא"כ קיימן בעל הכרם אבל הרואה כלאים בכרם חבירו וקיימן לו הוא דאסור וכל האדם מותרין ועל זה כתב הראב"ד

ירושלמי בפועל שנו וכו' הא דציין כאן לזה ולא לקמן באותו הפרק בהלכה כ"א שהביא הרמב"ם שם לדינא דמתני' הרואה ירק בכרם וכו' וכאן היה לו להשיג דהא בירושלמי מוקי למתני' בפועל וכו' ואמאי סתם וכתב להדין אלא דנראה דכוונת הראב"ד הוא כך דמאוקמתא דהש"ס להמתני' קשיא על דברי הרמב"ם שסתם דבריו בדין דהתוספתא כאן דהא כי מוקמינן להמתני' דבפועל מיירי או בבעה"ב שעוסק במלאכתו ולפיכך מותר ברישא כדפרישית בפנים דמכיון שהוא טרוד לא מיקרי נתייאש מכלאים א"כ סיפא דקתני כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור ומי בפועל או בבעה"ב מיירי ומדקתני סתם אסור משמע שאסור לכל אדם ולפ"ז היה לו להרמב"ם לחלק בין פועל ובין אדם אחר דהא מהסוגיא שמעינן דאחר דקתני בתוספתא היינו אדם אחר ממש דהוא אינו אוסר אלא לעצמו בלבד אבל הפועל דינו כבעה"ב כדמוכח מהמתני' לפי אוקימתא דהש"ס דבפועל שנו וכו' זהו כוונת הראב"ד בהשגה וליישב דעת הרמב"ם נראה דזה החילוק בחילוף הנוסחאות בהתוספתא תלי' דגי' הראב"ד היא כמו שכתוב לפנינו בהתוספתא בהסיפא כמו שהבאתי בפנים אתר מ"מ שקיים וכו' והלכך פי' דהאי אחר אינו כולל גם להפועל אלא דהפועל דינו כבעה"ב עצמו ואוסר גם לכל אדם כדנראה לכאורה מאוקימתא דמוקי להמתני' כדאמרן אבל הרמב"ם סמיך על הגי' דהכא דגריס בסיפא דהתוספתא פועל שקיים וכו' וא"כ דין פועל כאדם אחר הוא ואחר הוא דקתני בהתוספתא כולל גם להפועל ומתני' לא קשיא דהרי בפועל שלוקט בכרם מיירי ובהדיא מחלק הנא לענין אם אוסר לכל אדם או לא בין פועל שראה הכלאים בשעה שאינו מתעסק במלאכת הכרם דאז כאתר דמי ובין פועל שליקט דאז כבעה"ב דמי כדפרישית בפנים להא דלקמן אבל אם ליקט הוא וכו' דא"א לפרש דעל הבעה"ב קאי דהא כבר תנינן לעיל בעל הבית שקיים וכו' וע"כ דאפועל קאי ולחלק כדמחלקינן והשתא תרתי פיסקי דהרמב"ם עולין יפה הן דבהלכה ט' לא מיירי אלא ברואה ובזה דין פועל כדין אחר והלכך סתם וכתב הרואה כלאים בכרם חבירו וכו' דגם לפועל בכרם חבירו הדין כן הוא וכשאינו מלקטו ובהל' כ"א שכתב לדינא דהמתני' ובמלקט בכרם מיירי דהא קאמר כשאגיע לו וכו' וזה פשוט הוא והלכך מי סתם דבריו גם כאן דדין פועל שליקט כבעה"ב הוא ובין לקולא דרישא ובין לחומרא דסיפא דכשלוקט בשביל הבעה"ב ומתייאש הוא ומקיים אוסר הוא ג"כ לכל אדם:

משערין בהדין ירבוזה. משום דמין הזה אינו מסובב בעלין כמו שאר מיני ירקות ואנן בשיעור היובש להתלוש משערינן לתוספת הלחות להמחובר כדפרישית במתני' בפנים והן דברי הרמב"ם והראב"ד השיג עליו בהלכה כ"א שם וכתב אפי' בחצי שעה יוכל

לדעת כיצד עוקר שתי שבלים ושוקל אותם וכו' ונראה דמדקאמר משערין בהדין ירביזה למד הרמב"ם לפירושו בהא דקאמר מה שזה פוחת וכו' כמו שהבאתי במתני' דאילו לפי' הראב"ד שבתחבולת המשקל נוכל לידע התוס' א"כ אמאי נקטי דבי ר' ינאי בהדין ירבוזה הרי לענין משקל כל מיני ירקות שוין הן אלא ודאי בשיעור היובש משערינן להלחות ומפני ששאר ירקות מסובבין בעלין הרבה הן והעלין הן מתייבשין מיד ואנן בעינן לשער בהעיקר והגזע הלכך נקטי ירבוזה לדוגמא וכדאמרן:

הלכה ו

ואם אביב ינפץ. הר"ש ז"ל פי' אביב שכבר הביא זרע אלא שלא הביא שליש ונמשך הר"ב אחריו בפירושו וכמדומה שבכל מקום נקרא זה שחת ולא אביב וכן נראה מפ' הרמב"ם ז"ל במשנה שכתב על העשבים כגון שחת וא"כ אביב הוא שנתבשל ולא לגמרי שיהא נקרא דגן ממש וכך מורה ל' המקרא כי השעורה אביב וכן ל' המשנה והגמרא בפ"ק דסנהדרין (דף יא) על ג' דברים מעברין את השנה מפני האביב וכו' וא"כ אביב ל' בישול הוא וכן בחיבורו כתב סתם ל' אביב:

בעומד או אפי' עומד וכו'. כדפרישית והמסקנא דכי אנך קיימין בעומד בשדה לבן דוקא וכן כתב הרמב"ם בפ"ה בהל' י"ז בדין זה או שהיה זורע או זורה בשדה לבן וכו' דבענין אחר אפי' ברישא קנסינן ליה דלא הוי אונס:

רבי יוחנן אמר הכל אסור. כ"פ הרמב"ם שם כר' יוחנן וחזר מפירושו שכתב שם באביב ויהנה בתבן כר' הושעיא וטעמ' דלישנא דמתני' מסייעא לי' לר' יוחנן דלא קאמר גבי דגן תדלק אלא להשמיענו דהא דאמרינן דכלאי הכרם מהנשרפין הן היינו בראוי לשריפה כדמייתי להמתני' דתמורה ועוד דהמסקנא גבי קשין ודגן דלעולם הכל אסור אם הקש נזרע באיסור כההיא דבצל וכו' והיכא בהאי תלמודא בפ' הנודר מן המבושל בהלכה ד' וכן בבבלי שם בדף י"ז וכמו שפסק הרמב"ם בזה בסוף הפרק וא"כ בכל מקום שהזריעה בתחילה באיסור הכל הוא אסור בהנאה ובעיין גידולי היתר אין מעלין האיסור זהו דוקא בערלה וכלאים אבל לא בשביעית כדמסיק בנדרים שם ועיין מזה לקמן בפ"ה דשביעית בהל' ד"ה לוף שעברה עליו שביעית ובפ"ו בהלכה ג' ד"ה ר' אבהו על לארבל במה שיתבאר שם בס"ד:

הלכה ז

טעמא דר"א שכן מקיימין וכו'. עיין בריש מכילתין מה שנרבאר מזה וכן מההיא דלקמן תמן לברכה כאן לכלאים עיין לעיל בפ' כיצד מברכין בסוף הלכה א' ד"ה והאטד מה שנתבאר מזה בס"ד:

הצלף ב"ש אומרים וכו'. הך תוספתא מייתי לה בבבלי פ' כיצד מברכין (דף לו) ומסיק התם דלענין ערלה הלכה כר"ע דסוף פ"ד דמעשרות דהאביונות הוא דאסור והקפריסין מותרות וכ"פ הרמב"ם בפ' עשירי ממ"ש ויטע רבעי ואע"ג דקאמר התם דהא דהלכה כר"ע דוקא בח"ל הוא וכן הא דמר בר רב אשי דהתם בחו"ל הוה אפ"ה בהא לא סמיך הרמב"ם אהא דאיתמר התם בהסוגיא משום דבעי שם לחלק בין מעשר האילן דמדרבנן הוא ובין ערלה דמדאורייי' והאי אזלא אליבא דמ"ד דמדאורייתא אינו נוהג מעשרות אלא בדגן תירוש ויצהר אבל דעת הרמב"ם לפסוק כמ"ד דמעשר האילן מן התורה ועיין לקמן בריש מעשרות שם בארתי דעתו וטעמו והלכך מכיון דהלכה כר"ע במעשרות דאינו נוהג אלא באביונות ה"ה בערלה ואף בא"י דהא תרווייהו מדאורייתא נינהו ומה שכתב כאן בפ"ה מכלאים בהלכה כ' בהאי דהכא זה הכלל כל המוציא עלין מעיקרו וכו' והצלף אילן לכל דבר האי לכל דבר לענין כלאים ולענין ערלה קאמר וכן לענין מעשרות דמיהת נוהג באביונות שלו וא"כ כאילן לכל דבר הוא ובפרטי דיניו במעשרות ובערלה סמיך על מה שביאר כאו"א במקומו:

סליק פירקא בס"ד

פרק ו

הלכה א

איזהו עריס. מבואר בפנים דין עריס לפי פי' הרמב"ם בחיבורו פ"ח מכלאים בהלכה ג' שהמדידה היא ד"א מהגדר ולחוץ למאי דקיי"ל כב"ה ולא כמ"ש בפי' המשנה שהוא כפי' הראב"ד בהשגות שם שהמדידה היא מן הגדר ולפנים במקום שהגפנים נטועים וטעם שחזר בו הרמב"ם מדבריו בפירושו מבואר הוא דגירסתו בהסוגיא כגי' הספר אשר היא לפנינו גבי היו שתי אמות וכו' מ"ד מעיקר הגדר מושחין אסור עד שתי אמות אחר ולא כגי' הראב"ד דגריס בהיפך וכל זה מבואר הוא ועיין עוד לקמן ד"ה מה ביניהן דמוכרחת היא הגי' שלפנינו והיא גי' הרמב"ם מיהו בענין קושיית הר"ש לפי פי' זה דא"כ הו"ל מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ואמאי לא תני לה בעדיות ותירץ הכ"מ והתי"ט הביאו דיש לומר דשאני הכא דפליג ר' יוחנן בן נורי ואמר טועין כל האומרין כן הרבה יש לדקדק על תירוץ זה וכי לא אשכחן דתני לה התם בכה"ג דהא בפ"ה דעדיות קחשיב מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אליבא דר"א דקאמר הכי גבי ד' אחין שנים מהן נשואין לשתי אחיות וכו' ר"א אומר בש"א יקיימו ובה"א יוציאו ובפ"ג דיבמות שקיל וטרי בהא ואפכינן לה התם ונהי דלענין הלכתא קיי"ל כב"ה ואליבא דר"א כמו שפסק הרמב"ם בפ"ז דיבום

משום דסתם מתני' היא כן ע"ש איך שיהיה אכתי קשיא למה לא חשיב דינא דמתני' הא הלכה כת"ק אליבא דב"ה לגבי ר' יוחנן בן נורי וכי עדיפא הך דד' אחין דג"כ פליגי בה אי ב"ה מחמירי או לא ואפ"ה קא חשיב לה והתירוץ הנכון הוא כאן דהיינו טעמא דלא תני לה בעדיות דהא אשכחן בהאי דינא דמתני' נמי מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה כדאמר לקמן בהדיא בחלוקה הראשונה תיפתר שהיו הכריתין נתונין מקצתן וכו' מ"ד מעיקר הגדר מושחין מקום שהחוט כלה אסור והשאר מותר א"כ ש"מ דלאידך מ"ד והיינו ב"ש דס"ל שאסיר במקום המותר להאי מ"ד והיינו ב"ה וכמו שבארתי בפנים דהאי חלוקה בעריס המעוקם מיתפרשא עיין לקמן ותמצא מבואר ואין לדרש בענין אחר וא"כ נהי דבעריס המכוון ב"ה מחמירי טפי בערים המעירת מיהת ב"ה מקילי טפי ואיכא למימר כי איתשיל להך מילתא איתשיל דהו"ל מקולי ב"ה ומחומרי ב"ש והלכך לא תני לה בעדיות כדאמרינן האי שינויא בפ' יום הכיפורים ובכמה וכמה דוכתי בהש"ס וזה ברור הוא:

בעריס מעוקם שנו. הר"ש פי' זה נכנס וזה יוצאי וראיתי בפי' הראב"ד בפ"ב דעדיות במתני' ג' דברים א"ר ישמעאל שמביא מקצת מהסוגיא דהכא ועל בעריס המעוקם כתב שם כלומר שהוא גם שמם שע"י עקימה תרתי מתבלען והכי איתא התם עכ"ד בזה וכוונתו ז"ל להא דאמרינן לעיל בריש פ"ד סוף הלכה א' דמייתי להא דעריס המעוקם וקאמר ע"י עקימה תרתי מיתבליון עיי"ש ותראה דענין אחר הוא ולא מתפרש אלא על תרתי אמות שהן מתבלעין מן הצד ולא נחשבין לעבודת הכרם כדבעי למימר התם אליבא דב"ש ולא מתפרש על הגפנים והפי' שפירשתי בפנים שמעוקם הוא ואמצעיתו הוא בצד הגדר אבל הצדדין יוצאין להלן חוץ להגדר מוכרח הוא בעצמו מהא דלעיל דקאמר תרתי אמות מתבלעין ומוכרח עוד מהא דהכא לקמן בדברי ר' יונה וכמו שבארתי בפנים דחלוקה ראשונה דר' יונה בעריס מעוקם מיירי והיינו דקאמר מקצתן בתוך ד'א ומקצתן תוץ לד"א וכו' ע"ש:

מהו לזרוע בין הגפנים וכו'. הכא פשיט לה ממוקשה ולעיל בפ"ג שם בעי במוקשה ופשיט לה מגפנים ויש לומר דבתרווייהו פשיטא ליה להש"ס לאיסורא ונקט הכא בהאי לישנא כלומר כי היכי דפשטיין לעיל מוקשה מגפנים וא"כ מאי תבעי לך בגפנים דודאי אסור כהאי דאמרינן לעיל דמוקשה נמי נלמד מגפניה:

מה ביניהון וכו'. מכאן קשה הוא לגי' הראב"ד בהשגות דגריס בהא דקאמר לקמן בחלוקה שנייה היו שם שתי אמות וכו' בהיפך דלמ"ד מן הגדר אינו אסור אלא אמות וכו' וא"כ מה זו שאלה מה ביניהן וכי לא ידע סתמא דהש"ס דאם המדידה לשדה מצד

הגפנים דטובא איכא בינייהו עד שבא ר' יונה וקאמר תיפתר וכו' ולאשמעינן להאי מילתא מה דמבואר מפשטא דפלוגתייהו במתני' אלא ודאי דע"כ דלא מסתבר ליה כלל להש"ס דפליגי בבא לזרוע בצד הגפנים דבהא פשיטא ליה דלכ"ע צריך להרחיק ד"א דהא כרם גמור מחשבת לי' לכ"ע אליבא דת"ק דמתני' וכי פליגי בבא לזרוע מאחורי הגדר ולא שייך כאן לומר דהגדר מפסיק הוא מכיון דשריגי הגפנים מונחין הן ע"ג הגדר והיינו דבעי מה ביניהון דאם הגפנים סמוכין לגדר הן א"כ לא שייך לומר דפליגי בדבר מיעוט כזה כדפרישית בפנים ועלה קאמר ר' יונה שפיר תיפתר וכו' כלומר דמשכחת לה דאיכא ביניהו אף בשהגפנים המוכין להגדר והיינו בערים מעוקם וכדפרישית בפנים ולישנא דמקצתן בתוך ד' ומקצתן חוץ לד' דייק הכי וא"כ בחלוקה זו ב"ש לחומרא וב"ה לקולא והדר קאמר דפליגי נמי באם היו שתי אמות וכו' והיינו בערים המכוון ובחלוקה זו ב"ש לקולא וב"ה לחומרא כמבואר הכל בפנים ומוכרח הוא מלישנא דהש"ס כי דייקת לה ובזה תמצא מבואר דמוכרח הוא גי' הרמב"ם כגי' אשר לפנינו וכפירושו בחיבורו בדין הערים ותמצא מתורצת קושית הר"ש דאמאי לא תני לה בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה כאשר זכרתי מזה לעיל ברישׁ הלכה עיי"ש:

הוון בעיין מימר מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא וכו'. מהאי דקאמר הכא מוכרח הוא כפי' הראב"ד בזה בעדיות פ"ב שפי' להאי דגינה מוקפת ערים שמבפנים היא מוקפת כמו שהבאתי לפירושו בפנים וכ"כ בהשגות שם בהל' ז' שכתב הרמב"ם דין דגנה ולפי שיטתו בערים דלעיל וחזר בו מדבריו שבפי' המשנה בעדיות שפי' כפי' הראב"ד ומהא דקאמר הכא אין אותן הכרתין ממעטין ארבע וכו' תיפתר וכו' מוכרח הוא כפי' הראב"ד וכפירוש הרמב"ם במשנה מיהו אנן חזינן שבחיבורו חזר בו בעיקרא דדינא דערים כמו שבארנו לעיל דמוכרח הוא מהסברא ומוכחא להדיא ריש הסוגיא דהכא כן וא"כ לשיטתו הלך גם באלו הדינים דעדיות דר' ישמעאל ולא סמיך אהאי דקאמר הכא בסוף הסוגיא וטעמו דהא דקאמר הכא דשלשתן אמרו דבר אחד אידחי לבסוף דלאו דוקא הוא אלא מסתברא וכו' ואם שזה מטעם אחר הוא כמבואר בפנים מ"מ חזינן מיהת דהש"ס לא מסיק הכי דשלשתן אמרו דבר אחד בדוקא והלכך לא סמיך נמי אהא דנמשך מזה בהא דקאמר הוון בעיי מימר וכו' ולפיכך נמי אף דהלכתא במתני' דידן כת"ק אליבא דב"ה ולא כר' יוחנן בן נורי פסק כר' ישמעאל דעדיות בדין דגנה שלפי שיטתו אינן סותרין זא"ז ודינא דר' ישמעאל לא אתיא כריב"ן וזה מבואר הוא ובדינא דר' יוסי דמתניתין דלקמן הבאתי בפנים לפי' הראב"ד בעדיות שם במקצת בזה דלא פירש כהר"ש במה שרצה הכ"מ שם בהלכה ט' ויתבאר עוד מזה במקומו בס"ד:

הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. עיין לעיל סוף פרק ד' מה שנתבאר מענין זה בס"ד:

הלכה ב

הרי זה אוסר ארבע אמות בשדה. כתב הר"ב ודוקא לכתחילה הוא דאסור לזרוע אבל אינו מקדש אלא ששה טפחים מידי דהוה אמותר פסקי ערים דלקמן בפ"ז והן דברי הר"ש אבל אין כן דעת הרמב"ם שלא הביא בחיבורו כ"א להני דחשיב במתני' דפ"ז אלו אוסרין ולא מקדשין מותר חורבן הכרם וכו' ולאלו ביאר כל או"א במקומו ולא יותר וכן הוא בדין דלא דמיא לפסקי עריס לכל הפירושים שנאמרו בו דהכא חשיב עריס ממש אם עומד בארן ובוצר את כולו ובערים ממש אוסר ומקדש לדעתו ז"ל כמו שכתב להדיא בריש פ"ז בדין עריס בהלכה ב' וצריך להרחיק מן הערים ד"א ואחר כך יזרע כדרך שמרחיק מן הכרם אלמא כדין כרם גמור הוא ומקדש בתוך ד"א וזהו גם כן שלא כדעת הר"ש ונמשך אחריו הר"ב שכתב בפ"ז גבי פסקי עריס דלרבותא קתני וכ"ש בעריס אחד וזהו כדעת ר"ל דלקמן בסוף הלכה ה' אבל הרמב"ם פסק כר' יוחנן דהלכתא כוותיה דקאמר התם עריס עצמו אסור ומקדש וכן משמע מלישנא דמתני' בדין עריס דמדריגה דכאן דקתני ה"ז אוסר ולא קתני לא יביא זרע לשם כדנקט בכל הני דאוסרין ולא מקדשין דוק ותשכח וכך מוכח נמי מלישנא דמתני' דלקמן במקצת אפיפיריות דקתני לא יביא זרע אל תחת המותר ואם הביא לא קידש ואם הלך החדש אסור אלמא דלישנא דאסור סתמא אסור ומקדש הוא ואפילו מה שנזרע כבר צריך הוא לעקור הזרע וכדר' יוחנן ג"כ בזה כדאמר בהדיא בפ' דלקמן בהלכה ג' ע"ש ד"ה בינתיים מהו וכו' ותמצא שכן הוא ומוכרח כדפרישית שם וה"ה בדינא דמתני' נמי כן:

הגומם את כרמו פחות מטפח. הך מילתא דראב"י מייתי לה לקמן סוף פ"ק דשביעית וגריס התם דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ וכלומר דחכמים פליגי וס"ל דאם גומם אותו עד הארץ לגמרי אז הוא חייב בערלה מה שיתגדל אח"כ כאילו נטעו מחדש אבל כל זמן שנשאר אפילו פחות מטפח פטור דלא חיישי למראית העין והאי גירסא אתייא כר' יוסי בר' בון דהכא דתרתי קמייתי נמי כב"ש אתייא ובבבלי פ' משוח מלחמה (דף מג ע"ב) גריס ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה והיינו הך כדפירש"י ז"ל שם שהיא שפל קומה ולא תגביה לעולם עד טפח והכא נמי שאינו מניח את הגפנים עד שיגביהו טפח וכן חשיב התם לכל מילי דראב"י כדחשיב הכא וכולהו הלכתא נינהו למאי דמסיק התם דאף ב"ה מודו דמת בר"ה תופס ד"א לטומאה כדדייק שם ממתני' דאהלות מדקתני חצר הקבר ד"ט לב"ה העומד בתוכה טהור משום דמסיימא מחיצתא אבל בעלמא תפיס והא ודאי פליגא אדר' מנא ואדר' יוסי בר' בון דגרסי הכא דמשום

ב"ש קאמר לה ומיהו בהני תרתי קמייתי יש לחלק אליבא דר' יוסי בר' בון כדמחלק התם גבי ילדה פחותה מטפח דהני מילי בשתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב אבל כוליה כרמא קלא אית ליה וא"כ הכא בכוליה כרם מיירי והלכך מוקי לה כב"ש ודלא כהלכתא וכן בכרי דלקט שכחה ופאה קאמר התם לא אמרן אלא בשדה אבל בעיר קלא אית ליה למילתיה ואם כן איכא למימר דהכא בעיר מיירי ומוקי לה כב"ש מלבד בהדא אחריתא דקאמר בהדיא ברה"ר וד"ה מודים בהא כדלעיל:

מה גבוה שורה גבוה מדריגה. כדפרישי' דבעיא היא אם שורה במקום גבוהה עשרה בעינן או במדרגה עשרה קאמר ואף שהשורה בשיפוע היא נטועה והמסקנא דמדריגה עשאה היא דקאמר ומדטרח הש"ס ושקיל וטרי אליבא דר"א ולהעמיד הדין דכל המדרגה במקום בפני עצמו הוא לעיין צירוף למד הרמב"ם ז"ל דדברי ר"א להלכה הן כמו שפסק בפ"ז בהלכה ו' ובמדריגה גבוהה עשרה טפחים עיי"ש:

איל‍ן אמר בשהיה שם חור וכו'. משמע מהכא דבנחה בחור נמי ניחא ובבבלי פרק הזורק (דף ק) לא משני לה אלא לשינויא דר' יוחנן בדבילה שמינה שנינו ובחור ולמעלה מעשרה פלוגתא דר"מ ורבנן היא שם ולרבנן פטור ויש לפרש כאן בחור ארבעה והואיל בתוך עשרה היא כ"ע מודים בה וכדמשמע מהאי תלמודא בפ"ק שם ועוד יש לחלק בין למעלה מי' ובין למטה מי' כדאיירי הכא ועיין בתוספות דפ"ק שם (דף ז) ד"ה והלכה ונחה ואין להאריך כאן:

שתי גגות זו ע"ג זו. כהאי תוספתא פסק הרמב"ם בפ"ו בהלכה ה' וכמסקנא דהכא דלמטה מג"ט לעיקרי הגפנים דוקא בהסיפא:

הלכה ג

משלשה ועד ארבעה היא מתניתא. מפשטא דהאי שמעתתא משמע דאהא דתנינן ואם הביא לא קידש קאי כדפרישית בפנים דאלו לכתחילה סתמא קתני לא יביא זרע אל תחת המותר משמע דבכל מקום של תחת מותר האפיפירות אסור לזרוע לכתחילה ומיהו אף דמפרשינן דאדיעבד קאי קשה מאי האי דקאמר להאי שיעורא משלשה וכו' דודאי אין לפרש על ההרחקה מעיקר הגפן המודלה שהרי אף לגפן יחידית צריך הרחקה ו"ט ואפי' תימא כר"ע דפסק רב לעיל הלכתא כוותיה דס"ל עבודת גפן יחידית ג"ט מאי עד ארבעה דנקט לכך נראה דהאי סוגיא מיתפרשא אתחת העלין והשריגין של אותו מקצת האפיפירות שהדלה עליה דלקמן בסוף פרקין פלוגתא היא גבי פרח היוצא אם תחת העלין אוסר ומקדש או לא וה"ה כאן בענין האפיפירו' וקאמר חזקיה הכא דג"ט הראשונים ממקום התפשטות העלין על האפיפירות ודאי כסתום הוא דעד ג"ט כלבוד

דמי ולכ"ע אוסר ומקדש אלא שצריך שיהא משלים מג' ועד ארבעה ומארבעה ולמעלה נחת הוא לה התנא דמתני' לדינא דקתני והאי עד היכן וכו' אלכתחילה הוא דמיתפרשא כדפרישית בפנים והשתא למסקנא דסוף פרקין דקא"ר יוסי דכל שתחת העלין אסור ומקדש אין למדין אנו כלל מסוגיא דהכא אלא דלכתחילה לא יביא זרע תחת כל המותר שמא ימשכו העלין והשריגין על הזרעים ומה שהוא תחת העלין והשריגין אסור ומקדש ועיקר הרבותא דמתני' דאף במקום שלא באו העלין והשריגין לכתחילה לא יביא זרע לשם כדאמרן וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בדין זה כמבואר בדבריו בפ"ו בהלכה י"א וי"ב ונלמד ממסקנא דסוף פרקין:

הלכה ד

אלו הן פיסקי עריס וכו'. מלישנא דמתני' משמע שהי' כאן עריס מהרבה גפנים ואמצעי הוא שחרב והיינו שנפסקה גפן האמצעית וכדמפרש בגמ' בהדיא שנטע אחת עשרה גפנים וכו' כדפרישית במתני' וזהו פי' הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"ח בהלכה ה' וכך הוא משמעות פשטה דהמתני' והסוגיא ולהרמב"ם ז"ל דרך אחרת בפירושא דמתני' כמ"ש שה וטרחתי הרבה כדרכי בכל מקום לחפש ולעיין בכל היכולת כדי להעמיד דבריו בחיבורו וכאן לא מצאתי סמך לדבריו ובתוספתא פ"ד ה בא הדין ממש כלישנא דמתני' וכפירוש הש"ס סוף דבר קשה מאוד להבין דרכו בדין הזה כמו שהשיג הראב"ד עליו ואם שקושיא הא' במה שכתב זה מן הטעות הראשון שאין איסור העריס מצד כותל השני כמו שהשיג עליו לעיל שם זו לאו קושיא היא שכבר בארתי בריש פרקין והכרחתי דגי' שלפנינו בריש הסוגיא בהלכה א' בענין זה והיא גי' הרמב"ם עיקרית היא מכמה ראיות והוכחות כאשר ימצא המעיין שם וכן קושיא הב' שהקשה הראב"ד דמה שכתב הוא לא נקרא פסקי עריס אלא שני עריסים הם ג"כ אינה קושיא כל כך די"ל שהרמב"ם היה מפרש דהיינו מה שאמרו בגמ' יש כאן עריס ויש כאן פסקי עריס ואף שפי' הזה היה קצת דחוק אכן מה שהקשה דזה לא נקרא עריס שחרב באמצעו וכו' וקושיא זו היא העיקרית ובהשקפה ראשונה היא נראית דא"א לכוין זה לפי דרך הרמב"ם ולא עוד אלא שהוא בעצמו העתיק כן עריס שחרב מאמצעו וכו' וזה קשה מאוד להבין לפי מה שסיים שם והייתי רוצה להסב כוונת דבריו אל כוונה אחרת ממה שהבין הראב"ד לדעתו כאן וזה דמ"ש וחמש גפנים בצד הגדר האחר מכנגדן וכו' לאו שאלו ה' גפנים לצד דרום הגדר ואלו חמשה גפנים לצד צפון הגדר קאמר אלא דכל הגפנים היו בתחלה בצד אחד מהגדר וכשחרבה הגפן האמצעית נשתיירו בו ה' גפנים בצד הגדר מכאן למזרח וחמש גפנים בצד גדר האחר מכנגדן היינו לצד מערב וזהו מכנגדן דקאמר ולפ"ז הן כולן מצד

אחד בהאורך הגדר והיינו ממש כדקאמר בגמ' וכפי הנראה לכל הבא לפרש להמתני' ולהסוגיא ומ"ש ה"ז מרחיק מכל שורה ו"ט וכו' היינו אם בא לזרוע במקום שחרב בין אלו החמש גפנים לבין האחרים שכנגדן בצד זה וקורא לכל החמש גפנים שורה אחת לפי שנחלקו עכשיו לשתים ומ"מ לאו ב' שורות ממש הן לענין שיהו נחשבות כרם דזה ודאי אינו דב' שורות זו כנגד זו בעינן לענין שיהא נקרא כרם וזה פשוט וכן הדין אם בא לזרוע כנגד הגפנים דמרחיק ו"ט בלבד וכן מצד הגדר מכיון שחרבה האמצעית ויש כאן שיעור ח' אמות ועוד בין אלו ה' גפנים לבין אלו ה' גפנים שכנגדן ובצד אחד כדאמרן בטל דין עריס ולא נקרא כ"א פסקי עריס ובשמונה אמות מצומצמות לא יביא זרע לשם וג"כ כדאמרן ואם הביא לא קידש כדין פסקי עריס במתני' בפרק דלקמן ומ"ש ואם אין שם גדר וכו' פשוט הוא כדאמרינן הכא בהסוגיא שאם חרב הגדר וכו' ואם חזר ובנה וכו' וכמבואר בפנים ובזה יובנו דבריו בדין הזה הך נלע"ד ומוטב הוא לכוין דבריו כמו שאמרנו מלהניח דבריו כמקשה בלי שום טעם ובלתי סמך מאיזה מקום לפי הבנת הראב"ד בדבריו:

עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. הר"ש פי' שהיו חמש גפנים נטועות בצד הגדר ואין מחזיקות כל הגדר אלא ג' בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשתי זויות הכותל עומדות נותנין לו עבודתו ששה טפחים וכו' ואחריו נמשך הר"ב בפירושו. וקשה מאוד על הפי' הזה דהרי זה עריס ממש הוא שכל החמש גפנים מיהת עומדות בצד הכותל הן ומה בכך שאין גפנים באמצע הכותל והיכן שמענו זה שיהיו הגפנים מסודרין בתחילת נטיעתן בהרחק שוה זה מזה ואנן סתמא תנן בריש פרקין איזהו עריס הנוטע חמש גפנים בצד הגדר וכו' וא"כ עבודתו ארבע אמות ודוקא בחרבה גפן האמצעית אמרינן בהלכה דלעיל דזהו נקרא פסקי עריס ולא עריס אבל אין שום רמז לדין עריס שהנטיעה בתחילתו תהיה מסודרת בהרחק השוה והראב"ד בהשגה בפ"ח בהלכה ט' שכתב הרמב"ם לדין המשנה וכפי שהבאתי פירושו בפנים וכתב על זה איני מסכים עמו בפי' המשנה ופי' הראב"ד הוא בעדיות פ"ב שהוא בענין אחר מפי' הר"ש שכתב שם כגון שהיתה אחת מן הגפנים נטועה עם הקרן והשאר יוצאות חוץ לקרן נותנין לו עבודתו וזורע את המותר לפי שאין נחשב לעריס הואיל ואין כלם וכו' ולפירושו וכלה דקאמר היינו שכלה העריס שאין כולו כנגד הכותל או וכלה אכותל קאי והיינו הך וכמו שהבאתי דבריו לעיל בהלכה א' וע"ש ד"ה הוון בעי מימר ולפי' זה מתורצת הקושיא דלעיל אבל אכתי קשה דמאי קמ"ל פשיטא דלאו עריס הוא אם אין שם כ"א גפן אחת נטועה עם הקרן ודוחק לומר דמשום דר' יוסי קתני

לה ועוד דמאי האי דקאמר בגמ' בצריכותא אליבא דר' יוסי תמן ע"י שהוא מגופף מד' רוחותיו הכא ע"י שאינו מגופף מד' רוחותיו וכו' משמע דמיהת מגופף הוא אלא שאינו מד' רוחותיו כמו בגת ובנקע ולפירושו אין כאן מגופף כלל. סוף דבר אחרי רואי אין לפרש דין זה כ"א כפי' הרמב"ם כפי אשר ביאר שם והבאתי בפנים דהשתא ניחא הכל דהרבותא היא שאע"פ שהזרע בין הכתלים הוא אין חוששין מאחר שהוא במקום שכלה העריס ומרחיק ו"ט מעיקרי הגפנים וזורע במקום הכלה וניחא נמי בהא דיאמר בגמרא הכא ע"י שאינו מגופף מד' רוחותיו דאין כאן מגופף כ"א בשתי הרוחות והשאר מבואר הכל בפנים:

עריס עצמו מהו וכו'. וכבר כתבתי לעיל בהלכה ב' גבי דין עריס היוצא מן המדרגה דדעת הרמב"ם שאוסר ומקדש אם עומד בארץ ובוצרו דהוי כעריס ממש שדינו דאוסר ומקודש כר' יוחנן דהכא וזה שלא כדעת הר"ש ונמשך אחריו הר"ב וע"ש בד"ה ה"ז אוסר ד"א בשדה. והוא שיהא בקרן זוית ארבעה טפחים כדי מקום. הראב"ד בעדיות שם פי' דאדברי. ר' יוסי קאי כי אז נמשך כל העריס אחר הכותל שבתחילת העריס וכפי פירושו להמתני' שהבאתי בדיבור דלעיל ויש לפרש דארישא קאי ולפי' הרמב"ם להמתני' וכמבואר בפנים אלא מדסתם דבריו בזה ולא הצריך שיהא בקרן זוית ד"ט נראה דג"כ פירש להא דאדברי ר' יוסי קאי וכפי פירושו שהגפנים הנטועים בזוית בין הכתלים יהיו במקום ד"ט אליבא דר' יוסי ולפיכך לא הביא לזה:

תמן אמר את רואה כאלו שפוד של מתכת תחוב בו. מסתימ' דברי הרמב"ם ז"ל בדין הזה שהביא למשנתיו בפ"ו בהל' י"ד משמע שפסק כדאמרי תמן דאפי' הקנים ארוכין הרבה כל שאינו אלא לפי שחט עליהן לפוסקן מותר לזרוע תחתיהן וא"נ יש לפרש דהא דקאמר ר' יוחנן עד מקום שהוא לקמן ל' השחתה הוא ואעריס קאי וכלומר אם הוא ניכר שבשביל כך אינו פוסק הקנים כדי שלא יתקלקל העריס ועד מקום שנוכל לתלות כן ולאפוקי אם הן ארוכין הרבה דאז אפילו יפסוק ויקצוץ מהו לא יתקלקלו האפיפירות שהעריס בהן ולפי זה היינו דכתב שם וחס עליהן לפוסקן כדי שלא ישחית האפיפירות ור"ל עד המקום שנוכל לתלות שאינו פוסקן בשביל כך ופסק כר' יוחנן:

אפילו תחת העלין אסור ומקדש. וכ"פ הרמב"ם בפ"ו בהל' י"א דאע"פ שהזרע רחוק מעיקר הגפן כמה אמות כל שהוא תחת השריגין והעלין היוצאין מן הגפן ה"ז קידש וטעמו דלא פסק כר' יוסי בן חנינא משום דלישנא דמתני' מסייעא ליה לר' יוסי דקתני הפרח וכו' כנגדו אסור והעלין ג"כ בכלל הפרח הן ועיין לעיל בהלכה ג' בד"ה משלשה ועד ארבעה מה שבארתי מענין זה בס"ד:

סליק פרקא בס"ד

פרק ז

הלכה א

המבריך את הגפן בארץ. בענין זה צריך לדעת כי יש שתי מיני הברכה הא' שמטמין את הגפן עצמו בארץ ומוציא את ראשה מצד השני וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה והיא טמונה בארץ ובחיבורו בפ"ו בהלכה ז' כתב סתם המבריך את הגפן בארץ וכו' מפני שסתם הברכה כך היא ובהכי אייתי המתני' כדמסיק בגמ' ומפני שיש עוד מין הברכה שנוטל זמורה אחת מן הגפן ומטמינה בארץ ומוציא ראשה מצד השני כדפרש"י ז"ל בפ"ק דר"ה ובכמה דוכתי אלא דלא אייתי כאן בענין הברכה כזו דא"ה היה צריך להרחיק ו"ט מכל רוח כדפריך בגמרא וניתני ששה ומסיק ר' ירמיה דהכא לאו טעמא משום עבודה היא אלא משום זרעים ע"ג הגפן בלחוד וכמבואר הכל בפנים וכדמסיק בסוף הסוגיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' ועל כרחך דארישא דמתני' אדין הברכה קאי דהא מייתי עלה ראיה מדתנינן במתני' שאחר זו המבריך ג' גפנים וכו' ואי אסיפא קאי אדין ארכובה וכו' מאי ראיה מהמבריך דמתני' דבתרה ועוד דאי אסיפא קאי מאי האי דקאמר אבל אם היה הראשון נראה נותן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן והרי על כרחך דאי אסיפא קאי א"כ האי וששה טפחים לכאן על הרחק מן הארכובה הוא דקאמר ואם אין המדידה אלא מעיקר הראשון הואיל והוא נראה אמאי צריך ליתן ו"ט מן הארכובה הלא היא בטילה להעיקר הראשון ומתוך כל זה שנתבאר ומבואר הסוגיא שבארתי בפנים ומוכרח הוא כמבואר להמעיין יתבאר לך שמה שפי' הר"ש ואחריו נמשך הר"ב ברישא דמתני' דעוברת ההברכה חוץ לששה טפחים וכו' ודאי הדין כן אם לא היה מבריך אלא זמורה מן הגפן והגפן בעצמו עומד במקומו דפשיטא דהיה צריך להרחיק ו"ט מכל רוח כדין גפן יחידית אלא דלא אייתי הכא בהברכה דבכה"ג כ"א במבריך הגפן עצמו בארץ כמוכרח כל זה ממסקנת הסוגיא וכן במה שפ' בסיפא דמתני' בארכובה והני מילי כשאין העיקר הראשון נראה וכו' והן דברי הר"ש שרצה לפרש דהא דקאמר בסוף הסוגיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' אסיפא קאי וכבר אמרנו דא"א לפרש כן והרמב"ם בפי' המשנה פי' ג"כ לדין דסיפא דהמתני' בענין זה אבל בחיבורו חזר בו שכתב בדין דהברכה בפ"ו המבריך וכו' בד"א בשאין עיקר הגפן נראה וכו' וזה מהטעם שראה שאין לפרש כל זה כ"א אדין דהברכה כמבואר ובדין דארכובה בפ"ח בהל' י' כתב כפשטה דהמתני' בזה שאין מודדין אלא מסוף הארכובה לא מעיקר הגפן

הראשון ולא חילק כלום כדמוכרח כל זה לפי מה שבארנו ונמשך לנו עוד מזה לפי' האמתי גם במתני' דלקמן המבריך ג' גפנים וכו' כמו שיתבאר לפנינו בס"ד:

תמן תנינן מרחיקין את הזרעים וכו'. למדנו מסוגיא זו מדמקשה בפשיטו' מכלאים לדין הרחקת הנזקין ש"מ דכל היכא דלא פירש לנו התנא בהדיא לשיעור הרחקה גבי נזקין דשיעורו הוא כמו יניקת כלאים וכגון בהאי מתני' דשנינו לקמן התם בפ' לא יחפור מרחיקין את המשרה מן הירק וכו' דאינו מפורש בה כמה היא הרחקה והרמב"ן ז"ל בחידושיו כתב תמהני בה למה לא פירש כמה מרחיקין אותן ולא שנו בכולהו מתני' הרחקה סתם חוץ מזאת ולא מצאתי לא בתוספתא ולא בירושלמי כמה היא וכו' ופלפל שם ורצה ללמוד הרחקת כרישין מן הבצלים מדין כלאים ביניקתן ודין משרה מן הירק ד"א כמו נברכת הכובסין וחרדל מן הדבורים חמשים אמה עד שבסוף דבריו כתב די"ל שכולן דחשיב שם משרה וכרישין וחרדל שיעור הרחקתן חמשים אמה וכו' וסיים שם ואין זה מוחוור עכ"ל וכבר כתבתי בזה בחיבורי על סדר נזיקין אשר כעת נדפס הוא התהלה לאל ית' ב"ה כי הפליא חסדו עמדי ואמרתי שם דמה שהפליג הוא ז"ל בהרחקתן ורצה ללמוד מהתוספתא אשר הביא בלא"ה אינה ראיה דשם ושנית לענין הרחקה מן העיר וכו' עיי"ש ובארתי לדעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"י מהל' שכנים בהלכה ה' דכל אלו הדינים השנוים שם במשנה הנזכרת שיעור הרחקתן ג"ט ונלאו כל המפרשים לידע מקור מוצא שיעור הזה ולדעתי הוא דמכאן למד דהא שמעינן מיהת מהאי סוגיא דסתם הרחקה היא ג"ט דאע"ג דמסיק הכא דאין השרשים מהלכין מן הצד וטעמא אחרינא איכא בכותל משום עפר תיחוח מ"מ שיעור יניקה למדנו מכאן דג"ט הויא למקום דשייך ביה ומדמדמה נזקין לכלאים ש"מ דכל היכא דשייך שיעור יניקה בנזקין וכגון כל הני דחשיב במתני' שם דהטעם הוא דזה מפסיד את זה א"כ הרחקתן בשיעור ג"ט הוא דהויא ובהכי חשבינן גירא דיליה דכ"ע מודים בה כמבואר שם וולמד סתום מן המפורש ממתני' דר"פ לא יחפור לכל דיני הרחקת נזקין שלא פירש לנו התנא בהדיא דבתוך ג"ט חשיב גירא דיליה וזהו טעמו של הרמב"ם ועי"ש:

ותני עלה בד"א לענין הכרם אבל לענין עבודה וכו'. משמע דהאי מתני' דלקמן על כרחך דמיירי שהבריך את הגפנים בעצמם ולענין הכרם דקתני היינו שיצטרפו עם הגפנים אחרות להיות שיעור כרם כדפרישית בפנים דאם יש ביניהן כשיעור השנוי שם והן ג' גפנים בדוקא אז הוא דמצטרפין ואע"פ שהבריכן הואיל ועיקריהן נראין כאלו לא הבריכן והשתא שפיר נמי הא דמסיים בברייתא אבל לענין עבודה נותן ו"ט וכו' וכלומר דלא תימא מכיון שהבריכן בארץ בטל מהן דין גפן יחידית וא"צ להרחיק כלל הזרע מהן אפי'

אם אין ביניהם שיעור שאמרו לפיכך קאמר דאפ"ה הואיל ועיקריהן נראין לא בטל מהן דין גפן יחידית ולענין עבודה צריך לעולם להרחיק מהן ו"ט ואי מפרשינן דהכא מיירי בהברכת הזמורות מהגפנים והגפנים בעצמן הן נשארות עומדות לענין הכרם דקתני היינו שיעשה מהן עצמן כרם לפי שכל גפן נעשה ב' גפנים אחת היא הגפן הנשארת עומדת והשניה היא מבריכת הזמורה היוצא ממנה גפן אחרת וכמו שפירשו כמה גדולי מפרשים להמתני' דלקמן כן אבל קשיא טובא על הפי' הזה דמלבד דממתני' דלקמן גופה יש להקשות עליהם כמו שיתבאר בדיבור דלקמן קשיא נמי מהאי ברייתא דמאי איצטריך לאשמעינן לכולה בד"א וכו' אבל לענין עבודה וכו' פשיטא ופשיטא שצריך להרחיק מהן כדי עבודת גפן יחידית לעולם שהרי הגפנים בעצמן נשארו עומדות על הארץ ועד כאן לא שנינו שיעור הרחקת עבודת גפן יחידית דאצטריך לאשמעינן כאן בדין דמיירי בהברכה אלא ודאי בהבריך אח הגפנים בעצמו מיירי וכרם היא לענין הצטרפות עם הגפנים העומדות אם יש ביניהן כשיעור השנוי ואם לאו דאינן מצטרפות לכרם אבל לענין עבודה אפילו בן צריך להרחיק מהן ואע"פ שהן מוברכות בארץ הואיל ועיקריהן נראין כדפרישנא והשתא טובא קמ"ל בין ברישא בין בסיפא ועיין עוד בדיבור דלקמן ותמצא עוד הוכחות לפירוש הזה והוא פי' הרמב"ם ז"ל בדין המבריך ג' גפנים ואין לזוז הימנו:

הלכה ב

המבריך ג' גפנים ועקריהן נראין. הפי' שהבאתי בפנים הוא פי' הרמב"ם ז"ל בהמשנה וכן בחיבורו בפ"ו בהלכה ט' דההצטרפות הוא עם שאר הגפנים העומדות להיות נחשב כרם והראב"ד ז"ל כתב בהשגה שם לא פירש לו רבו כהוגן כי מצטרפות שאמרו חכמים אפי אין שם יותר הן מצטרפות להיות כרם שהן נידונות כשש גפנים שהעיקר כגפן אחת וראש הבריכה היוצא ממנה כגפן אחרת וכן פי' בר"ש ז"ל ואחריו נמשך הרב ולפי' הזה היה צ"ל דשלשה לאו דוקא קתני כמ"ש הר"ש דהא בהברכה שתים מן השלש סגי דאיכא שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב והוי כרם והרשב"ם ז"ל שפי' ג"כ כפירושם בפ"ה דב"ב (דף פ"ג) וכתב דאינו יכול למצוא חמש גפנים בפחות משלש דשתי גפנים מוברכות לא הוו אלא ד' לפום ריהטא כתב כן דאין אנו צריכין כ"א שתים מוברכות והגפן השלישית הנשארת עומדת היא היוצאת זנב ולא נאריך בזה דאי משום הא דקתני שלש אפשר לדחות דלשון קצרה קאמר כמ"ש הרא"ש ז"ל שהעתיק ג"כ פי' הר"ש אבל מה נעשה במה דקשיא טובא על פי' הזה חדא דמאי הא דקתני ואם לאו אינן מצטרפות אטו הנוטע חמש גפנים בתחלה לא צריך ג"כ שיהיה ביניהן לא פחות מד"א ולא יותר על

שמונה כמו ששנינו כמה פעמים בפרקים הקודמים ומאי קמ"ל להא הכא בדין דהברכה וקושיא זו הרגיש הרא"ש ז"ל והנית בקושיא וז"ל ולאנידענא למה הוצרך לשנות ואם לאו אינן מצטרפות פשיטא וכי עדיפי ממטע ה' גפנים בתחלה עכ"ל והו"ל למידק עוד דגה ברישא מאי קמ"ל וכי לא שנינו הנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב דהוי כרם ולמה הוצרך לשנות כל הדין הזה בהברכה דמאי שנא ולא בשיעורא ולא בדין כמה גפנים כרם הוא לא הו"ל למיתני אחר ששנינו זה בפרקים הקודמים ועוד מאי דקשיא לן טפי מכל הדקדוקים שיזכרו זאת היא דאם אנחנו מפרשים להמתני' דבהברכת זמורה איירי הכא והגפנים בעצמן נשארו עומדות כדמוכרח לפי פירושה א"כ מאי האי דתני עלה בברייתא והובאה בסוף הלכה דלעיל בד"א לענין הכרם אבל לענין עבודה נותן ו"ט לכאן וכו' וכי איצטריך לאשמעינן הכא דעבודת גפן יחידית ו"ט וכי עד כאן לא שמענו זה ואם לפירושם כל ההיא ברייתא בחנם היא נשנית ולא הרישא ולא הסיפא צריכא הכא וכבר כתבתי זה בדבור דלעיל דמכל הלין שמעינן דעל כרחך האי מתניתין לא איירי אלא בהברכת הגפנים עצמו ולא בהברכת הזמורות והשתא טובא קמ"ל במתני' ואם לאו וכו' והיינו על עקריהם ראין ועל פחות מג' גפנים מיתפרשא כדפרישית בפנים וטובא קמ"ל גם בברייתא דאף שהגפנים בעצמן מוברכין הן בארץ אפ"ה מצטרפות עם שאר הגפנים העומדות להיות כרם הואיל ועיקריהם נראין ובסיפא לענין עבודה נמי קמ"ל דלא אמרינן דבטל מהן דין גפן יתידות מכיון שהן מוברכות בארץ אלא הואיל ועיקר הם נראין צריך להרחיק מהן כדי עבודה ומעתה אין לזוז מפי' הרמב"ם ז"ל:

אמר ר' אלעזר דר"מ הוא. מדברי ר' אלעזר משמע דכמו דפליגי רבנן עליה דר"מ בצמר גפן ה"נ פליגי בגפן שיבשה והיינו דלרבנן אפי' לכתחילה מותר לזרוע בצידיהן והכי קאמר בהדיא לעיל בפ"ב בהלכה ד' דגריס התם מהו לזרוע בצד גפנים יבשות נשמעינה מן הדא גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת וא"ר דר"מ היא דר"מ אמר אפי' גפן הצמר אסור ואינו מקדש הדא אמרה שמותר לזרוע בצד גפנים יבשות כלומר לרבנן דפליגי על ר"מ ומותר אפי' לכתחילה. ולעיל שם הקשיתי דלפ"ז תרתי פסקי דהרמב"ם סתרן אהדדי דבפ"ה בהלכה ט"ז פסק דגפן שיבשה אסור לכתחלה לזרוע בצדה ובהלכה י"ט פסק בצמר גפן דלא כר"מ ולכאורה קושיא היא לדברי ר' אלעזר דהכא אמנם כי דייקינן שפיר ניחא דהא טפי איכא למידק בהסוגיא גופה בהא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' דהא כמאן אתיא אי לר"מ אליבא דר"א ואוקימתיה קשיא מהיכי תיתי לחלת בין סיתוא לקייטא דמהדר אחר טעמא וכדמשני אית אתרין וכו' הא עיקר טעמא דר"מ ע"כ משום מראית העין הוא וזה מוכרח מדמשוה ר"א דין גפן שיבשה לבין צמר גפן משום

דהאילן דומה לגפן ואית ביה משום מראית העין דמאן דחזי סבור דזורע בצד הגפן וה"ה בגפן שיבשה ולפ"ז אפילו הגפן יבשה לגמרי אית בה משום מראית העין דמי גרע מגפן הצמר ולדידיה דמיין אהדדי וא"כ מ"ש בסיפא ומ"ש בקייטא הרי אף שיבשה לגמרי ע"כ הוא דאסור לכתחילה לר"מ ואי כרבנן פשיטא דקשיא דהא אליבא דר"א פשטינן לעיל דאפילו לכתחילה מותר לזרוע בגד גפנים יבשות וא"כ לדידהו לא גזרינן משום מראית העין ומכיון שיבשה לגמרי לא חיישינן למידי והשתא מאי האי דקאמר ניחא בסיתוא וכו' ואי תפרש דלהתירא קאמר ולרבנן קשיא אדרבה בסיתוא איכא סברא טפי לאסור דשמא לא יבשה לגמרי אלא מחמת הקור נראית כיבשה ובקיץ כשיבשה מסתמא יבשה לגמרי כללא דמילתא כל היכי דתפרש אין מקום כלל להעמיד הא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' לפי אוקימתא דר"א דמוקי לדין גפן שיבשה אליבא דר"מ דוקא ולרבנן מותר אפילו לכתחילה דלפ"ז לא מיתוקמא האי מילתא לא לענין איסורא אליבא דר"מ ולא לענין התירא אליבא דרבנן אם לא שנאמר דהאי ניחא בסיתוא וכו' סתמא דהש"ס קאמר לה ופליגא אאוקימתא דר"א דלא מדמינן גפן שיבשה לצמר גפן דהתם ליכא איסורא אלא מפני מראית העין ורבנן פליגי אדר"מ דלית להו הכא משום מראית העין אבל גפן שיבשה דקתני במתני' לאו שיבשה לגמרי אלא נראית כיבשה והשתא שפיר הוא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' ואאיסורא דלכתחלה קאי וכדפרישית בפנים וזהו בפי' הרמב"ם ז"ל בפירושו ובחיבורו שם וכן פי' הראב"ד ז"ל שם בהשגה ע"ש ותבין דעיקר השגתו הוא כדמסיים שם מכל זה שמעינן שאם יבשה לגמרי אינו אסור כלל והכוונה דלפ"ז היה לו להרמב"ם לבאר זה בהדיא ולומר אבל אם יבשה לגמרי אינו אוסר ולדעת הרמב"ם יש לומר דהיינו נמי שרמז בדבריו שיבשו העלין שלה ונפלו כדרך שתתיבש הגפן בימי הקור וכלומר שלא יבשו כ"א העלין כמו שדרך הוא כן בימי הקור וכך לפעמים אירע אף בימי הקיץ והיינו הא דהכא וממילא אם יבשה לגמרי ודאי אינו אוסר כלל ולהכי דייק בלישני' שיבשו העלין וכו' וכן לא קאמר כגון בימי הקור אלא כדרך וכו' א"כ כוונתו אף בימי הקיץ כדרך וכו' ולאפוקי אם יבשה לגמרי וזה ברור ועיין בתי"ט שרצה להסב לדברי הרמב"ם בחיבורו ולומר שחזר בו מפירושו בהמשנה ושפירש להא דהכא כפ' הר"ת והרואה יראה שדוחק גדול לפרש דבריו בחיבורו לפי פי' הזה בהסוגיא ולדעתי פשוט הוא ומוכרח מכל מה שבארנו דבהא פליגי ר"א וסתמא דהש"ס אליבא דרבנן ולר"א הוא דאיכא טעמא לר"מ משום מראית עין ולרבנן ליכא ולפיכך משום דין גפן שיבשה לצמר גפן לר"מ אבל סתמא דהש"ס לא ס"ל כלל כר"א אליבא דרבנן כדאמרן ופסק הרמב"ם כסתמא דהש"ס דלרבנן נמי אסיר לכתחילה בגפן שיבשה ולא לגמרי ובצמר

גפן טעמא אחרינא איכא אליביה דפיסקא דהרמב"ם דלא פירש לצמר גפן דההחשש הוא משום האילן דדמי לגפן דהא ליתא דלמראית עין דכולי האי לא חיישינן תדע דהא גפן שיבשה לגמרי טפי מראית עין מיהת איכא מאילן דצמר הגפן אלא דלא חיישינן כלל להאילן כי אם הצמר בעצמו ממיני ירקות הוא והוי כלאים עם הגפן ממש ואוסיף עוד לומר דהרואה בהסוגיא דלעיל בפ"ב יראה דגריס התם דר"מ אמר אפי' גפן הצמר אסור וכו' ולא כנוסחת המשנה צמר גפן וא"כ י"ל דר' אלעזר הוא דשנה כך גפן הצמר ופירש הטעם לר"מ משום מראית העין אזרעים בצדו קאי משום דדמי האילן לגפן וזה מוכרח הוא עכ"פ דהא מדמי גפן שיבשה לגפן הצמר ולרבנן לדידיה בתרווייהו ליכא איסורא כלל וכן הוא האמת בגפן שיבשה לגמרי ובגפן הצמר לענין לזרוע בצדו דהא מיני ירקות חשבינן ליה ומותר לזרוע ירקות בצדו דלא אשכחן דכה"ג ליהוו כלאים אלא דצמר גפן עם הגפן אסור משום כלאים בכרם וסתמא דהש"ס אזלא לפי נוסחת המשנה שלפנינו צמר גפן ולר"מ איכא למימר דס"ל דלאו מין ירק הוא ואוסר ואינו מקדש בכרם ורבנן פליגי עליה דס"ל דהוי מין ירק ובזה נתברר לנו הכל טעמו ופירושו דכל חד למאי דאית ליה ונתברר פסקא דהרמב"ם ז"ל:

לאויר עשרה היא מתניתא. כדפרישי' דבמעביר עציץ נקוב נמי הדין כן במתני' אליבא דר"א בר' צדוק ולהך מ"ד אוסר ואינו מקדש ועיין לקמן בסוף פרקין ד"ה לאויר עשרה היא מתני' מה שיתבאר מזה בס"ד:

מותר פיסקי עריס. כתב הר"ש וה"ה עריס עצמו ופסקי עריס דנקט לרבותא דאף שיש עריס מכאן ומכאן אינו מקדש המותר ואחריו נמשך הר"ב וזה אחד מהני מילי דתמיהי שכתב ופסק בסדר הזה שהרי זה דעת ר"ל בפ' דלעיל בסוף הל"ה אבל ר' יוחנן דהלכתא כותיה קאמר התה דעריס עצמו אסור ומקדש וכך הוא דעת הרמב"ם שפסק כר' יוחנן כמו שמבואר במקומו בפ' דלעיל ועיין במה שציינתי שם:

בינתים מהו ר' יוחנן אמר אסור ומקדש. מוכרח הוא דאדין מותר אפיפירות קאי ואמתני' דפרק דלעיל דאידי בהאי דינא ואסיפא אם הלך עליו החדש כמבואר הכל בפנים במאי דפליגי ר"י ור"ל ופירושא דהאי מתני' לתרוייהו לכל חד כדאית ליה ולר"י אסור אפי' הזרע שנזרע כבר מקודם שהלך עליו החדש והיינו בינתיים כדפרישית והלכה כר' יוחנן ולפיכך פסק הרמב"ם בפ"ו בהל' י"ג בדין זה שהצריך לנוקור הזרע עיי"ש ועיין עוד במה שנתבאר מזה בכ' דלעיל בהל"ב ד"ה ה"ז אוסר ד"א בשדה:

הדא אמרה כרם גדול שנטעו על שמונה שמונה אין לו מחול. משמע להדיא כאן דמיהת דין כרם יש לו דאל"כ מאי אין לו מחול דקאמר הא לא הוה ליה כרם כלל אלא ודאי דדין

כרם יש לו ולענין מאי הא בין השורות מותר לזרוע אפי' לכתחילה כדאיפסק הלכתא כר"מ ור"ש לעיל בסוף פ"ד וע"כ דלענין חוצה לו דמיהת משורה החיצונה צריך להרחיק ד"א ולענין זה הוא נקרא כרם ומכאן הוא דלמד הרמב"ם לומר כן כדפסק בפ"ז בהל' ד' והראב"ד כתב על זה שלא מצא עוקר בירושלמי והרי העיקר מכאן הוא דנלמד וכבר כתבתי מזה לעיל בפ"ד בהל' ג' ד"ה ואיזהו כרם קטן וע"ש ותמצא מבואר כל הפרק הנזכר דהרמב"ם במה שצריך ביאור והתוספתא שהביא הכ"מ לא כך פירושה ותמצא פירושה האמיתית בפ"ד בהלכה ב' סוף ד"ה לא סוף דבר גדר וכו' ובדיבורים השייכים לכך כמו שציינתי שם ותראה הכל מבואר הוא בס"ד:

אמר ר' יוסי אין לוקין אלא על עיקר הכרם. למאי דקיי"ל כר' יאשיה דאין לוקין משום כלאי הכרם אלא בזורע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן שני מיני ירקות או מין ירק ומין תבואה ענם החרצן וכדפסק הרמב"ם ז"ל בריש פ' חמישי א"כ דברי ר' יוסי נכללין הן בזה ואף דפשטות דבריו מתפרשין על המקום ולאפוקי בזורע בד"א של העבודה וכה"ג וכדפרישית בפנים ועיין מפלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן לקמן בריש פ"ח ומה שיתבאר מענין זה בס"ד:

הלכה ג

רבי יוסי ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. הרמב"ם בפי' המשנה פסק הלכה כת"ק ובחיבורו בפ"ה הלכה ח' חזר בו ופסק הלכה כר' יוסי. וטעמו בפירושו משום דבבבלי פ' הערל (דף פ"ג) משמע דפלוגתא דרב ושמואל היא דשמואל אמר הלכה כר' יוסי בקידוש ורב הונא אמר רב אין הלכה כר' יוסי וא"כ היה סובר דהלכה כרב באיסורי והלכך פסק כהת"ק ואע"ג דהתם פלוגתא דאמוראי היא אליבא דרב אי הלכה קאמר או אין הלכה כר' יוסי ולא אסיק לה מידי מ"מ לא יהא אלא ספיקא דאיסורא דאורייתא ולחומרא ולבסוף חזר בו ועיקר טעמו דבחיבורו משום דמסקינן בפ"ב דחולין (דף מא) דהא דאמרינן דאוסר דבר שאינו שלו הני מילי עכו"ם אבל ישראל לחבירו לצעוריה הוא דמכוון אלמא דכל בכה"ג שאין האיסור מעורב בהיתר אין ישראל אוסר דבר שאינו שלו ותו לא קשיא מכל איסורים שבתורה ועיין בדיבור דלקמן ובד"ה חד בר נש חוי סלעי' לר' אלעזר. כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'. התי"ט פירש מדלא כתב כלאים בכרמך וכתב כרמך כלאים שלא סמך כלאים לכרמך וכו' וזה תמוה דמ"ש סמיכות הכתוב שלפנינו או אם היה כתוב כלאים בכרמך ועוד דאנן לא דייקינן דליכתוב רחמנא אפי' אות יתירא והעיקר כמה דפרישית בפנים דדייק מדמקדים הלאו ולא כתב כי היכי דכתיב בכלאים דהרבעה ודזריעה וכמו שבארתי ולכאורה נראה דהאי ברייתא

דספרי כת"ק דמתני' היא דאתיא ור"א ור"י פליגי אי כר"מ דדמאי אתיא או אפי' כחכמים דהתם וכדפירישית בפנים ולפ"ז היה צריך לפרש דברי ר"א בדרך קושיא דהא לעיל בפ"ה דדמאי בהלכה ט' פליגי רבי יודה ור"ש אדר"מ וס"ל דיש קנין לעכו"ם וא"כ קשיא דר"ש אדר"ש דהכא או דנפרש הברייתא אליבא דר"ש דסתם ספרי הוא ור"ש היא דהאי כרם אחר לא קאי אעכו"ם כ"א אישראל חבירו וקאמר לי' ר' יוחנן דלא היא דאפי' תפרש אעכו"ם ככ"ע אתיא ותיפתר בעכו"ם שזרע כרמו וכו' והנה בעיקר הדין אי אין קנין לעכו"ם או יש קנין לא נאריך בכאן בשכבר מבואר בדברי דלעיל כמה פעמים ועיין בדמאי שם ד"ה מתני' דר"מ וכו' ובמקומות שציינתי שם ותמצא מבואר כל הצורך ועם היוצא מזה לכמה דינים המסתעפים מזה והנה מפוזרים בכמה מקומות בהש"ס דהתם ודהכא וכאן נבאר בהענין אשר לפנינו דלבתר דאוקי ר' יוחנן להאי ברייתא דספרי בעכו"ם שזרע כרמו כלאים וכו' וזה מוסכם הוא דבכה"ג אם חזר ולקחה ממנו הישראל דפשיטא דצריך לעקור הכלאים שהן עכשיו ברשותו ואף לתרומות ומעשרות הדין כן דשל ישראל הוא כמבואר שם והשתא הדרינן לפלוגתא דמתני' דידן דהאי ברייתא כר' יוסי נמי אתיא דישראל לחברו ודאי אינו אוסר והכא דמרבה קרא אף בשל אחרים היינו בעכו"ם שזרע כרמו וכו' והא קמ"ל דהשתא חל איסורא אדידיה אע"פ שהוא לא זרע להכלאים וזכינו דהאי ברייתא ככ"ע אתיא ומר מפרש לה לחבירו ישראל ומר מפרש לה דאתא לרבות לכרם עכו"ם וכדאמרן:

כמה דתימר תמן דבר שיש ב רוח חיים וכו'. כבר בארתי לזה במקומו בפ"ב דע"ז בהל"ג ד"ה ותשמע מינה שחט בה סימן אחד דהאי אתיא כי הא דכי אתא עולא אר"י דהתם בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ד) אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה וכו' אבל המסקנא היא כדמסקינן בפרק ב' דחולין וזכרתי לעיל דבכהאי גוונא דוקא עכו"ם אוסר דבר שאינו שלו אבל ישראל לחבירו לצעוריה הוא דמכוון וכן הוא בד"א דהמסכך וכו' ודמיא ממש לדינא דהתם דאין האיסור נראה וכן לא מעורב ממש בההיתר ולא דמיא לשאר איסורין שבתורה במקום דנראה האיסור או מעורב בההיתר וזהו עיקר החילוק שביניהן גם שם בארתי דדעת הרמב"ם כמסקנא דחולין וכי היכי דלא תיקשי דבריו שבהל' ע"ז ושבהל' שחיטה אהדדי וע"ש:

חד בר נש חוי סלעיה לר"א. האי עובדא בנוסחא אחריתא היא בבבלי פ' הגוזל (דף ק') ריש לקיש אחוי לי' דינרא לר"א וכו' ולענין פסקיה דר"ל חדא היא דהתם נמי פסיק ליה כר"מ דדאין דינא דגרמי וסבירא לן כוותיה והנה בדינא דגרמי וגרמא הארכתי בפ"ו דשבועות בהל"ו ד"ה המקרע שטרות חבירו ושם הבאתי לפלפל מכל המקומות בהש"ס

מענין זה והבאתי דעת הרמב"ן ז"ל והמוסכם משאר גדולי אחרונים דדעת הריצב"א בתוס' דלא יחפור היא העיקר דאין דינא דגרמי אלא מדרבנן ומקנסא דר"מ ובזה שוין סוגיא דהכא וסוגית הש"ס הבבלי אהדדי וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל דדינא דגרמי מתורת קנסא היא גם בארתי שם לדעת הרמב"ם מהו החילוק לדידיה בין גרמי ובין גרמא ושלא חקרו האחרונים כל הצורך לדעת הרמב"ם כמו שהראיתי שם באצבע מה שהשמיטו לפיסקי דיניו באיזה מקומות ומחמת כן רצו לומר דהרמב"ם לא מחלק בין גרמי לגרמא אבל אינו כן ולא נאריך בכאן במה שכבר מבואר ועיי"ש מיהו במה שצריך לנו להענין והדין שלפנינו ונלמד משם זה הוא דלכאורה הוה קשה למאי דמסיק בהגוזל שם דטעמא דס"ל כוותיה דר"מ בדינא דגרמי משום האי סתמא דברייתא דתניא מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור וכו' נתייאש ולא גדרה ה"ז קידש וחייב באחריותו וכן הובאה בריש ב"ב והרמב"ם נשמר מזה ולא כתב הך דינא בשל חבירו כ"א בשלו כמ"ש בפ"ז בהל' י"ז ע"ש ואף אם נאמר דלא פסק כהך ברייתא משום דאזלא כת"ק ומתניתין והיינו ר"מ בענין שאדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ קשה בענין דינא דגרמי דהא מכאן למדו לפיסקא דר"מ וא"כ ש"מ דאדם אוסר דבר שאינו שלו ועיין בתוס' שם ולא נאריך בזה והעיקר הוא ליישב לדעת הרמב"ם דהוא ז"ל היה מפרש דסוגיא דהגוזל אתיא כהני דס"ל דדינא דגרמי מדינא הוא ולא מתורת קנסא אבל הוא ז"ל הכריע כשיטת הסוברים דמתורת קנסא בלחוד הוא כדמוכרח מכמה מקומות בש"ס דהתם כמו שמבואר בשבועות שם וכדאמר הכא מקנסא דר"מ היא וא"כ תו לא קשיא מידי דלעולם בעלמא פסקינן דינא דגרמי מתורת קנסא ושאני בכלאים דכרמך כתיב והאי ברייתא דספרי מיתוקמא כאוקימתא דר' יוחנן דלעיל וכמו שמבואר לעיל ד"ה כתיב וכו' וזהו העיקר לדעת הרמב"ם ז"ל:

האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר. בפ"ק דמנחות (דף טו) פריך כה"ג על הא דקאמר התם מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ומשום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ופריך אי דס"ד דאמרינן ק"ו כה"ג כדאמר התם לעיל מה תודה המפגל וכו' לימא הכא נמי כן ומה האוסר אינו נאסר הבא לאסור ולא אסר אינו דין שלא יתאסר ומשני הכי השתא התם קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי האי דעביד איסורא קנסיהו רבנן האי דלא עביד איסורא לא קנסוהו רבנן ומשמע דבאיסורי דאורייתא כגון קנבוס ולוף או מיני תבואה שהן ג"כ מדאורייתא בכלאי הכרם ה"נ דאסור כמו שדקדקו התוס' שם ומחמת זה רצו לומר דהמסכך גפנו על תבואתו של חבירו דמתני' לאו בסתם תובואה של ה'

מינין איירי וכו' ע"ש ולדעת הרמב"ם דסתם דבריו בפ"ה בהל"ח בדין זה וא"כ בכל מיני תבואה מיירי ולכאורה הא משמע מהתם דדוקא במידי דרבנן אמרינן לחלק דשלו הוא אוסר ושל חבירו אינו נאסר אבל במידי דאורייתא לא אמרינן הכי דאלת"ה קשיא האי ק"ו ומה האוסר וכו'. אמנם כי מעיינת לק"מ דהתם קאמר לה הכי אליבא דר"א דבעי מיניה דרב השוחט את התודה לאכול כזית ממנה ומלחמה למחר מהו וכו' וא"ל רב אף בזו הלחם מפוגל והתודה אינה מפוגלת והקשה לו ר"א ולימא ק"ו ומה תודה המפגל אין מתפגל הבא לפגל וכו' ועלה מקשי הש"ס או רב גופיה ומי אמרינן ק"ו כה"ג והתניא מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו וכו' ואמאי לימא ק"ו ומה האוסר וכו' הכי השתא וכו' וא"כ הכל אליבא דר"א אמרינן הכי דאיהו מחלק בין מידי דרבנן ובין מידי דאורייתא דבדאורייתא אסור דאלת"ה פרכינן האי ק"ו והיינו בדקאמר ר"א גופי' הכא אבל לר' יוחנן דפליג הכא אדר"א לא ס"ל כלל האי ק"ו דלא פרכינן הכי אלא את של חבירו אינו אוסר משום דאינו אוסר דבר שאינו שלו דגלי התורה כרמך וכדלעיל ואת שלו הוא דאוסר לעולם ופסק ברמב"ם כר' יוחין דהכא. כיני מתניתא מותר לקוצרו אפילו במועד. כדפרישית ובמתני' פירשתי בגוונא שיש חשש שלא יוסיפו במאתים במועד וזהו כפי' הב' של הר"ב אבל העיקר הוא דאף דליכא האי חששא התירו וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם בדין זה בפ"ה בהלכה י"ב וכדמוכח מדקאמר כיני מתני' מותר לקוצרו וכו' כמבואר בפנים:

הלכה ד

חד אמר שליש לשכר. ופסק הרמב"ם שם כהאי מ"ד משום דסתמא דלישנא דמתניתין משמע הכי דלאידך מ"ד הו"ל למיתני עד שליש בשויו:

אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע. והיינו מדבריהם דהחמירו באיסור כלאים כך העלו התוס' בפ' לולב הגזול (דף ל) והן דברי הר"ש כאן וכך נראה מדברי הרמב"ם שפסק שם בהל' י' כהאי דהכא וכתב ואם לא נשתקעו הבעלים אע"פ שנתייאשו אינו מקדש אלא מד"ס ומשום דיאוש מועיל כאן לאסור מיהת מדבריהם ומיהו שמעינן דזהו מוסכם לדעתו ז"ל דאין יאוש לקרקע בדבר תורה ולפיכך בדין ערלה לקמך בפ"י ממ"ש ונטע רבעי בהלכה ה' סתם וכתב הגזלן שנטע חייב בערלה וכסומא דמתניתין דפ"ק דערלה ולא כתב דמיירי ביאוש כדנראה לכאורה מאוקימתא דהש"ס בערלה ומה שסיימו עוד התוס' שם וזהו ג"כ מדברי הר"ש וכתבו במס' ערלה פ"ק קתני בירושלמי וכו' בר"ה פטור בגזל קרקע וכו' וכולא מילתא תמוה וכו' עיי"ש ויש לתמוה הרבה על תמיהתם דזה ברור הוא דהאי דקאמר התם בגזל קרקע לא קאי כלל אהא דלעיל בר"ה פטור אלא

דהאי בר"ה פטור סיומא דמילתא דלעיל דהתם היא והאי בגזל קרקע דאבתרה מילתא באנפי נפשה ולפרושי להגזלן שנטע דבמתני' קאי כמו שתמצא בביאורי שם וזהו הדרך האמת בלי שוה ספק וע"ש בערלה ובביאור גופא דדינא דהגזלן שנטע אבאר בהגיעי לשם ברחמי ובס"ד:

הלכה ה

אית תניי תני משתשריש. כ"פ הרמב"ם שם בהל' י"ג ומשום דקאמר מ"ד משתשריש מסייעא לר' יוחנן כדפרישית בפנים דגי' הדפוס טעות דמוכח הוא וכמו שפסק ג"כ בהא דלעיל בפ"ה כר' יוחנן כמו שבארתי לזה במקומו וע"ש ד"ה ר"י אמר הכל אסור. כיני מתני' אינן מתקדשות. כדפרישית דכלומר אבל אסור הוא לכתחילה וכ"כ הרמב"ם שם בזה אע"פ שזה אסור אינן מתקדשות והר"ש פי' כלומר כיון דגמרו כל צרכן דשוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשין אחרים כגון סיכך ע"ג תבואה דחד נגמר כל צרכו וחד לא נגמר שהנגמר אוסר אותו שלא נגמר וכו' והאריך לפלפל שם אכל פשטות השמועה לא משמע כדבריו אלא כדעת הרמב"ם וכמבואר:

הלכה ו

התורה רבתה בטהרת זרעים. הכי קאמר נמי בבבלי סוף פרק המצניע אליבא דר"ש אבל לרבנן איכא בינייהו כל הני דחשיב להו הכא ואיכא למידק מ"ט לא חשיב נמי תרומה דעציץ נקיב תרומתו מדאורייתא היא כדתנן בסוף פ"ה דדמאי ואלו תרומת עציץ שאינו נקוב אינה אלא מדרבנן כדתנינן התם וכן אמר הכא לקמיה ואפשר דהאי מימרא ס"ל כגי' התוספתא דדמאי כמו שאבאר לקמן דאף תרומת עציץ נקוב אינה כמו תרומת הארץ ולפ"ז מפרש דהא דקאמר שם תרם מהארץ על עציץ נקוב בדוקא קתני אם תרם וכו' או מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה ודוקא בדיעבד אבל לכתחילה לא יתרום ממנו על הארץ הלכך לא קחשיב לה בהדי אינך דדינן כזרעים שבארץ ממש לענין כלאים ולענין שבת ושאינו מכשיר את הזרעים אבל לא קאי המסקנא הכי ועיין עוד בדיבור דלקמן:

תני עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה. ובתוספתא סוף פ"ה דדמאי גריס עציץ נקוב חייב במעשרות ותרומתו אינה מדמע' ואין חייבין עליה חומש ולפי גי' זו תרומת עציץ נקוב ג"כ אינה מן התורה וא"כ מתני' דהתם דקתני תרם מהארץ על עציץ נקוב וכו' בדוקא קתני כמ"ש בדיבור דלעיל ולכאורה פשטא דסוגיא דדמאי בפ"ה מסייעא להך תוספתא דגריס התם על ההיא מתני' ר' בון בר חייא בשם ר' זעירא עציץ נקוב עשו אותו ספק והתנינן עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם מספק ולפי גי' התוספתא מתפרשא הסוגיא כפשטה דר' בון אעציץ נקוב קאי דעשו אותו ספק ולא ודאי

ולפיכך קתני במתני' לשון דיעבד ופריך והתנינן עציץ נקוב מקדש בכרם ואם הוא ספק אמאי מקדש ומשני מספק הוא דמקדש משום חומרא דכלאי הכרם וכל זה הוא לפי גי' התוספתא ומיהו קשה על גי' זו דאם עציץ נקוב ספק הוא אמאי התולש ממנו בשבת חייב חטאת לרבנן וכר"ש נמי לא מצינו לאוקמי דהא ר"ש זה וזה אוסרין ולא מקדשין קאמר לכך נראה דגי' התוספתא משבשתא היא וגי' דהכא היא עקרית דבכל מקום מחשבינן לעציץ נקוב כארץ ובעציץ שאינו נקוב קאמר דמעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת וכו' וכך היא שנויה הברייתא לקמן בפ"ב דחלה בהלכה ב' ומתפרשא מתני' דדמאי כדפרישית שם דברישא דקתני לישנא דדיעבד משום סיפא נקט לה משאינו נקוב וכו' והך דר' בון בר חייא נמי אעציץ שאינו נקוב קאי כמו שפירשתי שם ושנויא דמספק כדפרישית בל' הב' שם וכן הרמב"ם ז"ל כתב בפירושו שם דעציץ נקוב חייב במעשרות מן התורה וכן בחיבורו בפ"ה מהלכות תרומות כתב בהלט"ו דעציץ נקוב הרי הוא כארץ וכו' ואינם מתפרשים דבריו שם אלא שהחיוב הוא מן התורה וכדמוכח מדינא דשבת כדאמרן וכן בדינא דמתני' כתב בפ"ה מכלאים בהלכה כ"ג אסור לעבור בעציץ נקוב שזרוע בו ירק בתוך הכרם ואם הניחו תחת הגפן ונשתהא שם בארץ כדי להוסיף אחד ממאתים ה"ז קידש. וקידש סתם דקאמר ודאי מן התורה הוא דבמקום שאינו אלא מדבריהם ביאר בהדיא כמו שכתב שם לעיל בהל"י בדין האנס והבאתי למעלה בד"ה אע"פ וכו' וזה פשוט הוא ומ"ש בדין עציץ נקוב ואם הניחו תחת הגפן יתבאר לקמן בד"ה לאויר עשרה היא מתניתא:

רבי יונה בעי כן דלעת כתלוש הוא לסכך בה. הרמב"ם לא זכר מזה בהדיא כ"א כרב בפ"ה מהלכות סוכה בהל"ב כדינא דמתני' דהתם הדלה עליה גפנים וכיוצא בהן עד שנעשו סוכה פסולה שהרי לא נעקרו ומיהו משמע דגם זה בכלל שלא נעקרו הוא דמיהת מחובר בתוך העציץ הוא אף על פי שאינו נקוב וכיון דבעיא דלא איפשיטא היא נקטינן לחומרא:

לאויר עשרה היא מתניתא. למאי דפרישית מבואר הוא דלא פליגי שמואל ור"י בדין הקידוש דלכ"ע אינו מתקדש אלא דוקא בהניחו תחת הגפן כדקתני בהדיא בתוספתא והבאתיה בפנים בריש הלכה ולא פליגי אלא באוקימתא ובפירוש דהסיפא דהמתני' דשמואל לישנא דהמעביר בכרם דייק ליה ומוקי למתני' דהא דקתני אסור היינו אסור ומקדש כגון שהניחו תחת הגפן ומתני' קמ"ל דלא בעינן שיהא מונח תחת גפן אחת עד שיוסיף במאתים אלא אפי' העבירו מגפן לגפן ובלבד שבכל פעם יניחו תחת הגפן ואם בין הכל שהה עד שהוסיף במאתים אסור ומקדש וכדקאמר בהדיא תחת כל גפן וגפן

ואם לא הניחו כלל אלא שהעבירו דרך העברה בלבד מודה שמואל דאסור ואינו מקדש אלא דלישנא דבכרם משמע ליה שהעבירו בכל הכרם ולפיכך מוקי ומפרש לה כדאמרן ור' יוחנן לא דייק ליה הא אלא דלישנא דאסור הוא דדייק ליה מדלא קתני קידש ש"מ דלא איירי במתני' בשהניחו כלל אלא המעביר דוקא קתני ולאויר עשרה הוא דאיירי במתני' והלכך אסור הוא דקתני אבל אם הניחו תחת הגפן עד שהוסיף במאתים לד"ה קידש דלא פליגי אתוספתא והאי תוספתא פירושא דמתני' היא דמה שלא פי' לנו התנא במתני' פ' לנו בברייתא וה"נ אמרי' לעיל בהל"ב גבי זרע ע"ג גפן דכל היכא דבאויר עשרה הוא אסור ואינו מקדש והרי דברי הרמב"ם מבוארין הן כמו שהבאתי דבריו לעיל בסוף ד"ה תני וכו' ומשום זה לא ידעתי מה היה רוצה התי"ט בענין זה ורצה להסב לדבר אחר ובפלוגתא דר"י ור"א דלקמן וחילק בין זרעים ובין גפנים וההיא פלוגתא לא שייכא כלל לענין זה דהתם בעציץ שאינו נקוב מיירי ואדרבה משם מיהת מוכח דבעינן עכ"פ תחת הגפן לענין קידוש וזהו שרמז הרמב"ם בפי' המשנה וזכרו אותו בגמ' וכו' ועיקר הדין ילמד מהתוספתא כמבואר ודברי הרמב"ם עולין יפה בלי פקפוק והשאר מבואר הכל בפנים ובענין הק"ו דלקמן האוסר אינו נאסר וכו' עיין לעיל בהלכה ד' מה שנתבאר שם בס"ד:

סליק פירקא בס"ד:

פרק ח

הלכה א

כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים וכו'. בדין היה להשמיענו בכלאי בהמה שהן מותרין באכילה דהא כלאי זרעים לא ידעינן שמותרין באכילה אלא מדילפינן מכלאי בהמה כדאמרי' בפ' כל הבשר (דף קטו) כלאי זרעים ליתסרו דהא תעבתי לך הוא וקאמר משום דאיתקש לכלאי בהמה דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך היוצא ממנה מותרת אף שדך היוצא ממנה מותר וכלאי בהמה גופייהו מנא לן מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי וא"כ היה צריך לשנות להמלמד קודם ששנה הלמד אלא משום דבכלאי בהמה נכלל ג"כ כלאי בהמה טמאה הלכך תני דבר הכולל לשניהם וביתורא דלקיימן קמ"ל דכמו דכלאי בהמה טהורה מיתר לקיים לסחורה דהא מותרין באכילה ולא אסרה התורה לסחורה אלא בדבר האסור לאכילה מן התורה ועומדת לאכילה כך כלאי בהמה טמאה מותר לקיים לסחורה ואף במינים שדרכם שלהם לאוכלן וכדפרישית בפנים דהא הוא דקמ"ל ביתורא דלקמן והתי"ט עביד

צריכותא בענין אחר וע"ש וע' בסוף פ' מרובה מה שכתבתי בענין איסור סחורה שמוסכם הוא שאסור מן התורה באיסורי אכילה ועומדות לאכילה כדמוכח שם:

הכל מודים באיסור שהוא אסיר וכו'. הכי משמע נמי בבבלי פ' אלו הן הלוקין (דף כא ע"ב) דלא פליגי רבנן אדר"ע אלא במקיים לחוד בלא מעשה אבל המחפה וכן המנכש בכלאים לוקה לד"ה וכ"פ הרמב"ם בריש הלכות כלאים ועיין לקמן ד"ה בתר כל אלין קילוסייא מה שיתבאר מענין זה בס"ד:

ונאמר להלן פן תוקש בו. כך העתיק הר"ש ועל האי ג"ש פשיטא קשה כדמקשי בבבלי קידושין (דף נו ע"ב) דחזקיה יליף מפן תוקדש פן תוקד אש ורב אשי אמר פן יהיה קדש ופריך אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף כלאי הכרם כן ואנן תנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת אלא מחוורתא כדחזקיה ולמאי דיליף הכא מע"ז א"כ מה ע"ז תופסת את דמיה לעולם והכל אסור בהנאה וה"נ בן אלא מחוורתא כדר' חנינא לקמיה וכדחזקיה:

מלמד שאינו חייב עד שיזרע ב' מינין בכרם דברי ר' יאשיה. הכא לא קאמר בהדיא במפולת יד ובבבלי פ"ג דברכות (דף כב) ובכמה דוכתי בש"ס אמרינן דקי"ל כר' יאשיה ועד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכדפירש"י ז"ל בקידושיו (דף לט) דמפולת יד נפקא ליה מדכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שתהיה זריעת הכרם עצמה בכלאים והא דבעי ג' מינים בכלאי הכרם פירשו התוס' שם ד"ה לא קיי"ל כר' יאשיה משום דמשמע ליה דקרא ה"ק כרמך לא תזרע כלאים דבעינן שיהו כלאים קודם שיבואו בכרם אבל גבי כלאי זרעים דכתיב שדך וגוף הקרקע קרוי שדך מתחייב בב' מינין כשזורען בקרקע וכתבו שם דאף ר' יאשיה מודה בכלאי זרעים דמתחייב בשני מינין וכו' וכן מוכח בירושלמי דקאמר התם על דעתיה דר' יאשיה וכו' וזה הכל מבואר ואף אם נפרש להתרייה וקאמר היינו שאם התרו בו משום זה או משום זה כדמשמע לישנא דקאמר שאם התרו בו משום שדך לוקה וכו' וכדפרישית בפנים מ"מ ממילא שמעת מינה דמתחייב בכלאי זרעים בב' מינין דאף דלא התרו בו משום הכרם אלא משום שדך לוקה וכשהתרו בו משום שתיהן לוקה שתים ודע דלפי הדיוק דפירש"י ז"ל דמפולת יד נפקא לן מלישנא דקרא לא תזרע א"כ גם בכלאי זרעים בעינן שיזרע הב' מינין במפולת יד דאז הוא דלוקה אע"פ שאסר לזורען גם בזה אחר זה וזה פשוט ואף דלא הוזכר בהדיא בש"ס בכל מקום במפולת יד כ"א במקום שהזכיר כלאי הכרם מ"מ לענין זה שוין הן וכדכתב הרמב"ם בריש הלכות כלאים הזורע שני מיני זרעים כאחד בא"י לוקה שנאמר שדך לא תזרע כלאים ובכלאי הכרם דפסק כדקי"ל כר' יאשיה במ"ש בריש פ"ה והיינו

נמי לענין מלקות אבל לענין איסור פסק שם בהדיא דאף במין א' אסור כדכתב שם בהלכה ז' אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה ה"ז קידש ונאסרו שניהן בהנאה הירק או התבואה והגפנים. ובדפוסים חדשים כתוב או הגפנים וטעות דמוכח הוא וכ"כ הר"ן מביאו הכ"מ שם דדעת הרמב"ם לענין איסור אפי' בחד מינא סגי אלא דמ"ש לענין איסור הפירות לאו דוקא דאף איסור זריעה לכתחילה בא"י הוא דאיכא ומ"ש הכ"מ בזה איני רואה מנין לו לומר כן בדברי רבינו זהו תמוה דהא בהדיא כתב כן דאם היה רוצה לפרש ברישׁ דבריו ירקות או תבואה דקאמר היינו שני מיני ירקות או תבואה מה נאמר בסוף דבריו דכתב או ליטע גפן בצד הירק ואין להאריך בזה. ובמה שהקשה הר"ן מהאי עובדא בקידושין שם רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוה להההוא גברא דקזרע חיטי ושערי בי גופני וכו' לא צהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' (וגי' הר"ן היתה חיטי ביני גופני) ומדלא אסר ליה הפירות ש"מ דאיו נאסרים אלא בשני מינין וע"ז תירץ הכ"מ בתירוץ הב' דהתם בח"ל הוה ודברי רבינו כאן בא"י האמת הוא כן אבל לענין הקושיא אכתי לא הועיל דהא הרמב"ם פסק בהדיא בסוף פ"ח שאע"פ שבחו"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה ולא אסרו בחו"ל אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד מ"מ אם זרע הירק בצד הכרם בחו"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בחו"ל וא"כ הקושיא במקומה עומדת לפי גי' הר"ן דמ"ט לא אסר ליה החיטין באכילה והכ"מ הביא שם דברי הרא"ש ומפלפל עליו באריכות ועיי"ש ואומר אני דודאי קושית הר"ן בלא"ה אינה קושיא דהתם אהדר ליה על הא דקאמר ניתי מר ונשמתיה כלומר עכשיו כבר חל עליו ומבעי ליה לשמתיה על שעת הזריעה ואהא קאמר ליה לא צהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' והכא בחו"ל דאפי' לכתחילה מותרת הזריעה עכ"פ ואין לנו למחות בידו מלזרוע ומה שדקדקו בענין שלא הודיע לו שאסור באכילה וכתב הכ"מ בפ"ח בזה דאפשר שזרעם כדי למוכרם לעכו"ם וכו' עיי"ש ואין צורך לכל זה דדעת הרמב"ם מבואר הוא בדין זה שפירש להא דאמר ליה לוי לשמואל אריוך ספק לי ואנא איכול כדאמרו בקידושין שם ולדעתו אערלה וכלאי הכרם קאי וכדפרש בפי' המשנה להמתני' דסוף מסכת ערלה דתנינן ספק ערלה וכו' כרם נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וכתב שם ואמרם ובלבד שלא ילקוט ביד ענינו שזה האוכל לא ילקט הוא בעצמו ויאכל אבל ילקט לו זולתו זהו דבריו בפירושו לפי משמעות לישנא דמתני' אבל בחיבורו חזר בו וכתב בפ"י מהל' מ"א בהלכה י"א כלשון הזה ספק ערלה בא"י אסור וכו' ובחו"ל אפי' ראה הענבים

יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מהכרם לוקח מהן והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו ובהלכה י"ב כתב כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל וא"כ מ"ש בהלכה י"א ובח"ל אפי' ראה הענבים וכו' או ירק יוצא מהכרם וכו' פשוט הוא דבודאי איירי וכמשמעות לישנא דמתני' כרם נטוע ירק וכו' ואבאר לך טעמו דחזר בו בחיבורו ממה שפי' בהמשנה בענין יורד ולוקח וכו' דכלאי הכרם ומתוך כך יתבאר לך האי עובדא דרב חנן ורב ענן ותבין דממילא אזדא לה הקושיא מ"ט לא הודיע לזה שפירותיו אסורין באכילה דלעיל בקידושין שם גרסי' על סיפא דהאי מתניתין דערלה דתנינן החדש אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה והכלאים מד"ס מאי הלכה א"ר יהודה אמר שמואל הילכתא מדינה. ופירש"י הנהיגוהו הם עליהם בחו"ל עולא א"ר יוחנן הלכה למשה מסיני ואקשי ליה עולא לרב יהודה מרישא דמתני' ספק ערלה וכו' דלדידך דערלה בחו"ל אינו אלא מהלכות מדינה א"כ מ"ט החמירו בספק ערלה יותר מספק כלאי הכרם וניתני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט ומשני הא א"ל שמואל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט מר בריה דרבינא מתני ליה לקולא זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקט ביד א"ל לוי לשמואל אריוך ספק לי ואנא איכול ופירש"י לקט שלא בפני שיהיה ספק אצלי ואנא איכול ואערלה קאי ונבאר טעמו ז"ל דדקדק לכתוב דאערלה קאי ואע"ג דלמר בריה דרבינא דמתני לקולא שניהן שוין מ"מ לשמואלגופיה קיל ליה ערלה בח"ל דאינה אלא ממנהג מדינה בלבד יותר מכלאי הכרם בחו"ל שהן מד"ס שגזרו עליהן וא"כ מסתמא כשאמר ליה לוי לשמואל לפי שיטתו אמר ליה והרמב"ם בפי' המשנה סמך עצמו על מר בריה דרבינא דמתני לקולא ואם כן בכלאי כרם מיהת יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט האוכל בעצמו ומילתיה דלוי לשמואל יש לפרש לפי זה דאתרויהו אמר ליה כן דהא שמואל נמי אמר תני או זה וזה יורד ולוקט זהו טעמו בפירושו ובחיבורו שחזר בו משום דהלכה כר' יוחנן לגבי שמואל בענין הפי' דערלה הנ"מ הוא וכדאמרנן נמי שם לקמן דכך נאמרה הלכה דספיקה מותר ודאה אסור וכדפסק שם בהלכה י' ולפיכך בחר לו להכריע כהך לישנא דשמואל דתני זה וזה יורד ולוקח דלא מקילינן כולי האי בערלה דהא מיהת ודאי הל"מ היא ומר בריה דרבינא איכא למימר דכשמואל ס"ל דערלה הלכתא מדינה היא והלכך מתני לקולא והלכך פסק בשניהם דאף בודאי כמ"ש שראה הענבים יוצאות מכרם ערלה וכו' מ"מ בשאינו רואה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק מהכרם מותר דהשתא כספק הוה אבל אם הכרם בעצמו הוא ספק כלאים או ספק ערלה בזה ודאי מותר בח"ל לכתחילה כמ"ש בכלכה י"ב דכך נאמרה הלכה גם בערלה דספיקה מותר

בחו"ל ובזה מבוארין דבריו שכתב בהלכת מ"א ואין צריך לאריכות דברים של הכ"מ גם שם וממילא מבוארין דבריו גם בסוף פ"ח מהל' כלאים שאנו פוסקין בו שכתב ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בחו"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה והוא שיראה אותו לוקט ומוכר לוקט ומוכר משום שלא אסרו באכילה בח"ל אלא כשרואה אותו לוקט מן הכרם אבל אם אינו רואה אותו לוקט בספק מחשבינן ליה וזהו שסיים אבל ספיקו מותר כמו שבארנו בהלכות מ"א ר"ל בזה לכלול שתי עניני הספיקות דכל זמן שאין אנו רואין אותו לוקט כספק הויא ואף שאנו יודעין שיש שם בודאי כלאי הכרם דכך שנינו בשתיהן בערלה ובכלאי הכרם יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וכן אם הכרם הוא בעצמו ספק כלאים דפשיטא דמותר כמ"ש בהלכת מ"א שם בהלכה י"ב ואחר שנתבאר לנו דברי הרמב"ם ודעתו וטעמו בחיבורו וראה להוסיף עוד לטעמא דמילתא דמפני מה התירו כשאינו רואה אותו לוקט ובערלה אין אנו צריכין לחזר אחר הטעם דכך נאמרה הל"מ דבחוץ לארץ ודאה אסור וספיקה מותר וקיבלו כך שזהו ג"כ ספיקא מיקריא אלא דבכלאי הכרם יש לומר דהיינו טעמא דהא עיקר הדין דאסרו הזרע באכילה לכאורה קשה הוא דק"ו מכלאי זרעים שאסור מן התורה בא"י ואפ"ה כשעבר וזרע מותר באכילה אף לזה שעבר וזרע כמ"ש הרמב"ם בפ"א ובארנו לעיל הטעם ומהיכן הוא נלמד כלאי הכרם שהן בח"ל מדרבנן בעלמא ודוקא במפולת יד ושלא במפולת יד מותר אף בזריעה לכתחילה לכ"ש שבדין הוא שיהא מותר באכילה וזה לא עבר כלל בזריעה דכה"ג אלא הטעם שראו חכמים להחמיר בכלאי הכרם אף בח"ל הואיל דחמירי דאסירי אף בהנאה בא"י דמה"ט אסרו לזרוע במפולת יד אף בחו"ל כדאמרינן שם כלאי הכרם דבארץ אסורין בהנאה בח"ל נמי גזרו בהו רבנן והיינו בזריעת ב' מינין עם החרצן במפולת יד כמבואר לעיל והילכך נמי אם זריע בצד הכרם בח"ל דהזריעה היא שמותרת אף לכתחילה משום דלא הזהירה התורה אפי' בא"י אלא בכה"ג ולענין מלקות כדלעיל ואף שאסור לזרוע בא"י גם בלא מפולת יד מ"מ לא רצו להחמיר בזרעים בח"ל דשעת הזריעה נופלת היא אם היא כך או כך אבל באכילה החמירו' לאסור אף בח"ל ואף שלא נזרע במפולת יד מ"מ שעת אכילה אינה ניכרת אם היא מזרע שנזרע כך או כך וכיון שכן הוא לא ראו להחמיר אף באכילה אלא כשרואה שהוא לוקט מן זה כרם דכולא מילתא היא אינה אלא מפני מראית העין כך נ"ל ואגב פירשתי הטעם להאי דינא ואם שאין זה מהצורך להענין שאינו עוסקין בו. הדרינן למאי דאתינן עלה בענין הקושיא שהקשה הר"ן לדעת הרמב"ם מ"ט לא הודיעו לו שהוא אסיר באכילה באותן הפירות וכן דקדק הרא"ש בזה ומתחילה נאמר דמה שפירשו הר"ש והר"ב אחריו להאי מתני' דספק

ערלה דמיירי בנכרי שיש לו נטיעות של ערלה וכו' לא כן דעת הרמב"ם לא בפירושו ולא בחיבורו אלא אף בשל ישראל מיתפרשא כמבואר מדבריו ולפ"ז היינו יכולין לתרץ הקושיא הנזכרת אף להמסקנא דדינא דבשתיהן יורד וליקח ובלבד שלא יראנו לוקט וא"כ למה יאמרו לו לאסור הפירות הלא יש תקנה למכרן אפי' לישראל שאינו רואה לקיטתן ובכגון זה התירו חכמים דכספיקא משוינן לה כמבואר אלא שהקו האמת מורה לנו הדרך אשר נלך בה דמעיקרא לק"מ דהא האי עובדא ברב חנן ורב ענן הוא דהוה ואמרינן לעיל דשמואל א"ל לרב עין תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט וכד שמיע ליה לרב ענן להאי מילתא משמיאל רביה נקט ליה למיתני לקולא כהאי דמר בריה דרבינא ומשום דקיבל נמי משמואל רביה דמאי הלכה דקאמר בערלה הלכתא מדינה והלכך הוי מתני לקולא כדלעיל וכשאמר לו רב חנן ניתי מר ונשמתיה והשיב לו בעיקר הדין לא צהריתו וכו' ותו לא הוה למימר ליה מידי דאמאי היה לו לומר לזה דהפירות מזריעה זו אסורין באכילה ואיהו גופיה ס"ל בפשיטות להתירא דזה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וא"כ יכול הוא ללקוט וליתן לאחרים לאכול ומהיכי תיתי יאמר לו איזה צד איסור לשיטתו דס"ל כשמואל וכמר בריה דרבינא וזה ברור ואמת נכון הדבר דאין אנו למדין שום דבר עוד ממילתיה דרב ענן כ"א במאי דאמר בהמוסכם לכ"ע לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' ותו לא מידי בזה ובענין מה שאנו למדין לדינא ממאי דאהדר ליה לא קיי"ל כר' יאשיה ולא אהדר ליה דכל המיקל בא"י הלכה כמותו בח"ל וכקושית הרר"י בברכות פ"ו והבאתי לעיל במקומו ובפ"ק דפאה ובפ"ז דפאה ולעיל סוף פ"ד דמכילתין העיקר הוא כמה שתרצתי בתירוץ הב' בסוף פ"ד דלעיל ובארתי עוד דלמדין אנו מדאהדר ליה בל' תמיה דש"מ תרתי חדא דבא"י איכא איסורא אפי' במין אחד בצד הגפנים וכגי' הר"ן חיטי ביני גופני וכך היתה גי' הרמב"ם השנית דבח"ל מותר לזרוע אף לכתחילה בכלאי הכרם במין אחד או בב' מינים בצד הגפנים ובלבד שלא יזרע עם החרצן במפולת יד וע"ש ובמקומות המצויינים ותמצא מבואר הכל עם היוצא מזה לשארי מקומות וביאור לתרץ קושיות מאיזה ענינים ושם תראה דברים נאותים לכל השיטות כפי מה שהוצאתי אחר העיון ומצאתי הכל בס"ד:

עיקר כרמך כלאים לא תזרע. יש לפרש נמי דבמפולת יד קאמר דהקפידה התורה שלא יהא העיקר מכרמך והוא החרצן כלאים בשעת זריעה ובכה"ג הוא דלוקה אם זרעו עם הכלאים של שני מינין כאחד ועיין לעיל בפ"ק דפאה בהלכה ד' ד"ה תני זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת מה שנתבאר מענין זה בס"ד:

בתר כל אלין קלוסיא יכול אנא פתר לה כר"ע. כה"ג אמר נמי בבבלי פ' אלו הן הלוקין (דף כא ע"ב) דא"ל ר"ל לר"י אי לאו דקילסך גברא רבה הוה אמינא מתני' מני ר"ע היא. ומשמע דלר"ע לוקה במקיים ואפי' אינו עושה מעשה ולא כדמדחי ליה הכא ויש לפרש נמי להא דהכא דהכי קמדחי ליה ר' יוחנן כלום אמר ר"ע וכו' ועוד דאפי' את"ל דר"ע לוקה ס"ל הא תנינן שביעית אית לך מימר שביעית וכו' והיינו דר' יוחנן לשיטתיה דהכא כדקאמר לקמן הוא דמהדר ליה ס"ל דאין לוקין על חרישה בשביעית ואי לאו דשמיע ליה דר"ע ס"ל הכי לא הוה פליג אדר"ע דהלכה כר"ע מחבירו והא דלא מהדר ליה התם כך משום דלשיטת הבבלי איפכא הואי דר' יוחנן הוא דס"ל לוקין על החרישה בשביעית כדגריס בריש מו"ק (דף ג' ע"ב) לפלוגתייהו דר"א ור"י איפכא וכן משמע מהתם דר"ע ס"ל דלוקין על החרישה וכדכתבו התוס' שם ד"ה שהרי כבר נאמר וכו' ובמה דכתבו התוס' בפרק ג' דפסחים (דף מ"ז ע"ב) ד"ה ושביעית דלמ"ד בפ"ק דמו"ק חורש בשביעית אינו לוקה מוקי הך דהכא בחורש ומחפה דמחפה חייב משום זורע למאי דאמרן אתי שפיר הני תרתי סוגיות דהכא לשיטתא דר"י דס"ל אינו לוקה על החרישה בשביעית א"כ היינו דקא מהדר ליה אית לך מימר שביעית דר"ע וע"כ דמוקמינן במחפה וא"כ ה"ה בכלאים וסוגיא דהתם ס"ל אליבא דר' יוחנן דלוקה על החרישה כדאמרן אלא במה שפירשו דמחפה משום זורע לא משמע הכי מהסוגיא ובהדיא קאמר לעיל דמתחייב משום מקיים כלאים ע"י מעשה וכך הוא דעת הרמב"ם וכך הוא מפרש להסוגיא דהתם וכבר כתבתי ובארתי מזה בחיבורי על סדר נזיקין בסוף מסכת מכות עיי"ש בד"ה יש חורש תלם אחד ושם בארתי ג"כ מפני מה השמיט הרמב"ם למתני' דיש חורש כמו שתראה שם ומה דלא פסק הרמב"ם כר"ע וכר' יוחנן דהתם בענין חרישה בשביעית מבואר הוא משום דמסיק במ"ק שם דר"ג ובית דינו כר' ישמעאל ס"ל ואיהו פסק כר"ג ובית דינו ובחיבורי הנזכר במסכת סנהדריו פ"ז בהלכה ה' תמצא מבואר הכל מה דשייך לכל הסוגיא וע"ש מ"ש בהשמטות מענין זה בס"ד:

הלכה ב

בהמה עם בהמה וכו'. למאי שהסברתי בפנים מבואר הוא מה שנראה ככפל הלשון במתני' ולפי דרך הרמב"ם בפי' המשנה וכן בחיבורו ורישא דמתני' אדלעיל קאי ואהרבעה דבזה לכ"ע כל מין ושאינו מינו אסורין מן התורה ואף בשניהן טמאין או טהורין וסיפא דמתני' טמאה עם טהורה וכו' בכלאים דהנהגה איירי וזה דעת הרמב"ם וגם בחיבורו בפ"ט בהל' ח' דדוקא מין א' טמא וא' טהור אסורין בהנהגה מן התורה ומד"ס אף בשניהן טמאין או טהורין ומהתוספתא ראיה לדבריו והביאה הסמ"ג בלאוין

רפ"ב הביאו הכ"מ שם דתני התם בפ"ה לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שהן מנהיגין זא"ז ואם עשה בו ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ויש עוד ראיה לדבריו ז"ל מברייתא דספרי פ' תצא לא תחרוש בשור וחמור אין לי אלא שור וחמור מנין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור וחמור ת"ל לא תחרוש מ"מ ופי' כיוצא בשור וחמור שמין א' טמא ומין א' טהור כשור וחמור וטעם לזה בארתי בסוף פ"ה דב"ק דכך נתבאר מהתוספתא שם לר"ע דלענין כלאים דהרבעה ילפינן בהמתך בהמתך משבת וא"כ מרבה אני כל בהמתך ואף בשניהם טמאים או טהורים אבל לענין כלאים דהנהגה ילפינן שור שור משבת דאף שאר בהמה וחיה ועוף במשמע ובלבד שיהא א' מין טהור וא' מין טמא כשור וחמור ובארתי שם דגם הסוגיא דש"ס דילן התם מתפרשא הכי לפי המסקנא והברייתא דמייתי שם אתיא כר"ע דהתוספתא וע"ש ועיין עוד לקמן ד"ה הלכה כדברי התלמיד מה שיתבאר מענין קושית הרא"ש על זה מה שישבתי בס"ד:

יכול לא יהא מעמיד זכרים וכו'. וכך הוא מסקנת הבבלי ב"מ (דף צא) דמותר להכניס מין ושאינו מינו לדיר וכו' ובכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכ"פ הרמב"ם שם:

אין למדין מן המלכות. ובתוספתא בפ"ה הגירסא על הראיה מוהרכבתם וגו' שהשיב אין למדין מן התקוע כלומר שתקע עצמו בדבר הלכה שלא ברצון החכמים ועל זה אמרו לו הרי הוא אומר ויעש דוד הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו וגו' וא"כ מותר ולא כדדחי לה הכא בריה מששת ימי בראשית היתה:

המנהיג קולו בכלאים לוקה. הכי פסק ר' יוחנן בפ' השוכר את הפועלים (דף צא) וכבר כתבתי מזה בפ"ז דסנהדרין דמוכח ממסקנא דהתם דר' יוחנן חזר בו מענין דקאמר דעקימת שפתיו הוי מעשה והרמב"ם דפסק כאן בפ"ט שם דהמנהיג בקול לוקה טעמיה דהכי דריש בספרי מרבוי הכתוב יחדיו לרבות מכל מקום וה"ה להמנהיג בקול וזהו דסיים הרמב"ם ואפי' בקול שנאמר יחדיו מ"מ כלומר דשאני הכא דמיחדיו דרשינן לרבות כל שהנהיגן אם הם קשורין יחדיו:

הבחינה המשיכה קרא לה וכו'. מבואר הוא בפרק קמא דקידושין:

וירכב אותו במרכבת המשנה. לפי פירושא דהש"ס משמע שכך היו נוהגין במרכבה כפולה משתי עגלות כדמפרש לקרא וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה ובחיבורו בפ"ט הל' ט' סתם דבריו בדין זה וכתב עגלה שהיו מושכין אותה כלאים היושב בעגלה לוקה וכו' ולא הביא דין דהשלישית וממתני' משמע דבעגלה השלישית ליכא אלא איסורא ואינו לוקה ואם כדברי הכ"מ שכתב לא הוצרך לכתוב שמאחר שכתב שהיושב בעגלה לוקה וכו' ממילא משמע דאפי' לישב בעגלה שלישית אסור ולפ"ז הוה קשה דהא

מדפלגינהו במתני' לתרי בבי ש"מ שהשלישי' ליתא אלא באיסורא ומשום דלא דמיא ליושב בראשונה ששם ודאי ישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך ממשא"כ ליושב בשלישית שהיא רחוקה והיה לו לבאר דבשלישית אסור ואינו לוקה דע"כ כך הוא לפי פירושו אלא דלאו היינו טעמא שהשמיט לזה כ"א דרכו של הרמב"ם לכתוב בחיבורו אף דברים שאינם נוהגים אבל עתיד להיות נוהגים כמו כל סדר קדשים וטהרות ולא תמצא בחיבורו דבר שהיה נוהג לפי שעה ואינו נוהג עכשיו ולא להבא וכבר זכרתי מזה בפ' גט פשוט דמה"ט נמי לא הביא גט מקושר בחיבורו שלא היה אלא לפי שעה וה"ט נמי דהשמיט כאן להשלישית ולא פי' בהדיא גם להשניה שזה המנהג היה בשנים קדמוניות ולא נראה ולא נמצא המנהג כזה ומפני כך לא כתב אלא דין דיושב בהעגלה לבד:

הלכה ג

ר' יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה וכו'. בב"י סי' רצ"ז הביא לזה וע"ש במה שפירש וא"צ לדחוק כלל כ"א פשוט הוא דהא דקאמר בין על דעתיה דרב וכו' דברי סתמא דהש"ס הן ולמידחי להא דר' יונה וכן קשור בשערו כדפרישית וכמבואר הכל בפנים והרמב"ם ז"ל לא הביא דין דאין קושרין וכו' בהדיא מפני שהוא בכלל דבריו במ"ש שם בהל"ז כל העושה מלאכה וכו' או המושך בהם עגלה או אבן כאחד או הנהיגו כאחד וכו' וא"כ כל שהנהיגם כשקשורין זה בזה וכן אם מסייעין זא"ז בכלל דבריו הם: **הלכה כדברי התלמיד**. וכך הובא לקמן פ' במה בהמה ומשמע דאדר' יהודה דמתני' קאי מדקאמר בתרה דברי חכמים כו' וכך אמר בש"ס דילן בכתובות (דף קיא) הלכה כרבי יהודה בפרדות וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ו' וכתב הילודים מן הכלאים אם היו אמותיהם מין אחד מותר להרכיבן זה על זה ואם היו שני מינין אסור להרכיבן זה על זה ואם הרכיב לוקה וכן אם הרכיב זה היולד אפי' על מין אמו לוקה וכו' ותמה הרא"ש ז"ל בהלכות קטנות על זה הביאו הכ"מ דדבריו סותרין אהדדי דמדקאמר אם היו אמותיהן משני מינין לוקה אלמא פשיטא ליה דאין חוששין לזרע האב והדר קאמר אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה אלמא פשיטא ליה דחוששין לזרע האב ואם היה מזכיר בשניהם אסור או לוקה מכת מרדות הוה ניחא עכ"ל הרא"ש ועפ"ז רצה הכ"מ בסוף דבריו להגיה וכתב ויותר נכון היה לגרוס בשניהם אינו לוקה והגהה זו קשה היא דאם דעתו היה דספק הוא ולפיכך בשניהם אינו לוקה א"כ מאי אפילו דקאמר הכא דאם הוה מזכיר האיסור בלבד שפיר הוה האי לישנא דאפי' וכדאמר בפ' אותו ואת בנו (דף ע"ט) דמיבעיא ליה אי מיפשט ליה לר' יהודה דאין חוששין לזרע האב או ספוקי מספקא ליה למאי נ"מ למישרי פרי עם האם דאי אמרת מיפשט פשיטא ליה פרי עם האם שרי ואי

אמרת ספוקי מספקא ליה פרי עם האם אסור ומסיק התה דספוקי מספקא ליה וא"כ אם היה דעת הרמב"ם להשמיענו כאן האיסור וכפי המסקנא ניחא הוה האי אפי' דאף עם אמו אסור דשמא חוששין לזרע האב אבל מכיון דלא הזכיר אלא דין מלקות ואם דאינו לוקה קאמר מה שייך כאן אפי' פשיטא דאינו לוקה אם הרכיב עלמין אמו דמטעמא דשמא חוששין לזרע האב ניחא הוא דחוששין לאיסורא ומהיכי תיתי שיהא לוקה ולומר על זה לשון אפילו לכך יראה דהגי' שלפנינו היא עקרית ובתחלה נישב דבריו בכאן ואח"כ ניישב דעתו שלא יהיה כסותר דברי עצמו שפסק בפ' י"ב מהל' שחיטה גבי אותו ואת בנו דנוהג בזכרים מספק כמסקנת הש"ס שם דספוקי מספקא לי' לר' יהודה וכאן משמע דפסק כסתמא דמתני' דפשיטא ליה דזרע האם הוא העיקר ואין חוששין לזרע האב כלל. ופי' דבריו כאן כך הם אחר שנדקדק בלשונו דכתב וכן אם הרכיב זה הנולד וכו' דמאי השמיענו בזה ולא סגי דקאמר וכן אם הרכיב אפי' וכו' אלא דתוכן הדבר מתבאר הוא למאי דגרסי' בתוספתא ברישׁ פ"ה בענין דין זה סוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו וזה ודאי הוא דתנא דהתוספתא אליבא דחכמים דר' יהודה קתני דס"ל חוששין לזרע האב ומיהו קמ"ל ברישׁא דאף דאמו סוס וזה הנולד מין חמור הוא אפ"ה מותר עם אמו וכהאי דתנן בפ"ק דבכורות פרה שילדה כמין חמור מותר באכילה וכו' דלענין אכילה הולכין אחר אמו ושאני לענין בכורה דגלה לנו הכתוב פטר חמור ב"פ עד שהנולד חמור והיולד חמור ואשמעינן התנא דהתוספתא דלענין כלאים לאכילה מדמינן לה ולא לבכורה והשתא נמי מתפרשין דברי הרמב"ם כן למאי דס"ל כמ"ד דאין חוששין לזרע האב כ"א בתר האם אזלינן כדמשמע מדבריו הכא לפי גי' הספר אשר לפנינו וא"כ אם סוס ילדה כמין חמור ודאי מותר עם אמו אבל אם זו האם הסוס נולדה מן האם החמור וא"כ היא חמורה ועכשיו זה הפרד הנולד ממנה מין אמו הוא סוס אבל באמת הוא חמור שהרי אמו נולדה מן החמור ולפיכך אסור עם מין אמו והיינו עם פרד הנולד מן הסוס ממש אע"ג דסוס מין אמו הוא אסיר והיינו דקאמר וכן וכו' ומדויק זה הנולד דקאמר כלומר עכשיו הפרד זה הנולד מן הסוס והאם הלזו היא משני מינין שאמה היתה חמור אפי' להרכיב נול מין אמו והוא פרד מן האם הסוס ממש לוקה דאמו של זה סוס ואמו של זה חמור וא"פ שאמו כמין סוס היא מ"מ היא נולדה מהאם החמור וכן להיפך וכדאמרן. איברא דלפ"ז הוה קשיא דהא איהו פסק בהלכות שחיטה שם באותו ואת בנו דנוהג בנקבות ואם נודע בודאי שזה הוא אביו אין שוחטין שניהן ביום אחד ואם שחט אינו לוקה שהדבר ספק אם נוהג בזכרים או אינו נוהג וא"כ מה שנפסק בכתובות הלכה כר"י בפרדות היינו לפי המסקנא

דחולין שם דר' יהודה ספוקי מספקא ליה אם חוששין לזרע האב או לא ומ"ט פסק הכא דחוששין לזרע האם בלבד כמו שזכרנו מזה לעיל אמנם כי דייקת בגופא דדינא בכאן לדעתו ז"ל ממילא מתיישב זה דהא אמרינן התם בענין הסימנין דפרדות דאביי קאמר עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא וא"ר פפא רברבן אודניה וזוטר' גנובתיה בר חמרא וכו' וזהו כדאמר נמי הכא ואלו הן הסימנין וכו' ר' מנא מפקד וכו' וכדר' אבא דהתם דא"ל לשמעיה אי מעיילת לי כודנייחא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא והקשה הרא"ש ז"ל מזה על דעת הרמב"ם שכתב בענין כלאים דהנהגה שאינו לוקה מן התורה אלא דוקא בב' מינין שא' מהן טמא וא' מהן טהור והא מפשיטות סוגיות הש"ס מוכחא דמן התורה היא דהויא דהא פשיט מיניה דס"ל סימנין דאורייתא וקושיא זו כתובה בתשובה בכלל ב' סי' ט"ז שנשאל להרשב"א ז"ל בענין זה וזכרתיה לעיל בפ"ח דברכות בהלכה ד' ד"ה ואלו הן הסימנין וכתבתי שם ליישב קושיא זו דדעת הרמב"ם היה לפרש דה"ק מדסמיך על הסימנין למישרי כלאים דהנהגה אע"פ שאינה אלא מד"ס בשניהן טמאין או טהורין מ"מ שמעינן דס"ל סימנין דאורייתא דאלת"ה היכי סמכינן על הסימנין אפי' בהנהגה הא איכא למיחש דאתי למיסמך נמי בכלאים דהרבעה ובהרבעה לכ"ע מדאורייתא היא אף בשניהן טמאין או טהורין וזהו כדאמרינן בפ' יוה"כ (דף פג) גבי הא דמאכילין אותו הקל הקל טבל ונבלה וכו' דבמעשר דגן דטבל דאורייתא הוא הכל מודים דאי שרי' ליה בעציץ שאינו נקוב דלא הוה אלא מדרבנן אתי למישרי ולמיכל בעציץ שהוא נקוב דהוי מדאוריתא וכן בכיוצא בזה בכמה דוכתי בש"ס דאי שרינן לה במידי דרבנן אתי למיסמך עלה נמי במידי דאורייתא אלא ש"מ דסימנין דאורייתא ומובהקין הן וסמכינן עלייהו אף במידי שהוא מדאורייתא וזהו מדוייק בדבריו דכאן שכתב שם לפיכך הרוצה להרכיב פרד על פרדה או למשוך בשתי פרדות בודק בסימנים אזנים וזנב וקול אם דומין זה לזה בידוע שממין אחד הן ומותרין הרי שסומכין עליהם אף בהרבעה כמו שסומכין במשיכה וזה נלמד מדברי ר' אבא מדשרי לכתחילה לסמוך על אלו הסימנין בהמשכה א"כ ש"מ דלא חייש דילמא אתי למיסמך נמי בהרבעה משום דס"ל דסימנין דאורייתא ושפיר סמכינן עלייהו אף בהרבעה דאורייתא ולפענ"ד ישוב זה נכון הוא לדעת הרמב"ם בענין זה והשתא נוכל לומר דיש ליישב גם בענין הקושיא הנזכרת לעיל ממה שאנו למדין לדעתו בדברי ר' אבא דאהא דקאמר אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב פירש"י ז"ל דאי חוששין הוו כלאים בני החמורה ובני הסוסיא דכולן שוין שבכולם יש ב' צדדין ור"ל דאף דכאן אמותיהן של שניהן שוין הן וא"כ אם אמותיהן סוסיא הוא דהוה כניכר

מן הסימנין אביהן של שניהן חמור הוא ואי איפכא איפכא מ"מ אי דחוששין הא איכא מיהת ב' צדדין בשתיקן מחמור ומסוס ולפ"ז נוכל לומר דר' אבא לא פליג אהאי מסקנא דלעיל אליבא דר' יהודה דספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא דהרי מה דדייק הש"ס לר' אבא לא אתיא אלא אליבא דר' יהודה דאי לרבנן פשיטא דמותרין הן כדקאמר התם לעיל דהאי בר סוסיא וחמרא והאי בר חמרא וסוסיא כולה חדא מינא נינהו ומהיכי תיתי דנחמיר לרבנן היכא דידעינן בודאי דאמותיהן שוות הן אלא ודאי דה"ק דלר' יהודה דהלכתא כותיה דזרע האם הוא העיקר כ"א במקום דאיכא לספוקי כגון שא"א להעמיד על הסימנין וכעין דאמר שם באלמת וגידמת או במינין אחרים דלאו פרדות הן כגון בבא מן העז ומן הרחל לענין כלאים דהרבעה או לענין אותו ואת בנו בהא אמרינן ספוקי מספקא לן דילמא חוששין ולענין איסורא אבל היכא דאיכא סימנין הניכרין בהא ס"ל לר' אבא אליבא דר' יהודה דאין חוששין כלל וטעמא דמילתא דבמקום דאין כאן סימנין הניכרין אף שידעינן בודאי שאלו אמן הן שילדו אותן בפנינו אפ"ה איכא למיחש דילמא אתי למישרי או למיסמך באותו ואת בנו היכא דאינו ידוע בודאי מאמו ואביו הוא ידוע בודאי שאין שם זכר אלא אחד בלבד ובכה"ג נמי הוא דאמרו ספק נוהג בזכרים או אינו נוהג אבל בידוע לנו מהסימנין שנוכל לעמוד עליהן מי היא האם בזה הוא דקאמר ר' אבא דאין חוששין לזרע האב כלל דליכא למיחש למידי דכשלא יהיו נכרין הסימנין נאסור מספק וכן באותו ואת בנו דלא שייכא סימנין דהאי לא שייכא אלא בפרדות לענין כלאים ג"כ הדין כן דאפי' ידוע לנו האם חוששין גם להאב הודאי דילמא אתי למישרי עם האב אף דלא ידיע ליה האם דהא ליכא סימנין למיקם עלייהו זהו הנראה לחלק לפי דעת הרמב"ם באותו ואת בנו וכאן בפרדות ולפי הגירסא בספרים שלפנינו ואם נאמר להגיה כהגהת הכ"מ צריך למחוק גם תיבת אפי' או להוסיף תיבת אסור ולגרוס אפי' על מין אמו אסור ואינו לוקה כמוזכר לעיל:

מודים חכמים לר' יהודה בסוס בן סוס בן חמור. האי מילתא לא מיתפרשא אלא כמו שבארתי בפנים וכעין התוספתא שהבאתי בדבור דלעיל וקמ"ל דלדין אכילה מדמינן לה ולא לדין בכורה דגזירת הכתוב הוא כמבואר לעיל:

הלכה ד

והנחש הרי הוא כחיה. והכי אמרינן בבבלי פ"ז דסנהדרין (ד' נט) ובכל חיה הרומשת על הארץ לאתויי נחש הוא דאתא ועי' בתוס' פ"ק שם (דף י"ז) ובמה שבארתי מענין זה בפ"ד דסנהדרין בהלכה א' בס"ד:

שור הבר מין הבהמה. מה שכתב התי"ט כאן בהא דכתב הרמב"ם בפי' המשנה דנ"מ לענין חלבו משום דלענין כלאים לא נ"מ דכל ב' מינין אפי' אם שניהם מין בהמה וכו' אסורין זה עם זה לפום ריהטא כתב כן ואשתמיטתיה להא דכתב הרמב"ם בחיבורו בפ"ט מהלכות כלאים בהלכה ה' דשור עם שור הבר אינם כלאים זה בזה וא"כ נ"מ לענין כלאים גופיה עם השור וכדקאמר הכא בהדיא וא"כ בלא"ה צריך לומר דחדא ותרתי מתלת נקט ובענין שור ושור בר דפסק דלא כהתוספתא והובאה בפ"ק ובסוף פ"ה דב"ק משום דהכא קאמר דההיא כר' יוסי היא וכן משמע ממסקנת הבבלי דפ"ה דב"ק דאווז הישוב עם אווז הבר הוא דהוו כלאים זה בזה כדקאמר נמי הכא וכדמפרש אביי התם טעמא זה ביציו מבחוץ וכו' וא"כ בשאר המינים השוים מין ישוב ומין מדברי אינם כלאים זה בזה ועיין לעיל בפ"ק ממה שנתבאר מענין מין הים עם מין היבשה בס"ד:
סליק פרקא בס"ד:

פרק ט

הלכה א

אינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. המסקנא בריש יבמות אליבא דתנא דבי ר' ישמעאל דכל מקום שנאמר בתורה בגדים סתם של צמר ופשתים הן וצמר ופשתים דכתב רחמנא גבי שעטנז לאפנויי הוא דאתא למישרי כלאים בציצית ועיין בריש מכילתין מה שבארתי מענין זה בס"ד:

לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך. אע"ג דאי לא הוה כתב לא יעלה ה"א לבישה דנפישא הנייתה הוא דאסור כדאמרינן בריש יבמות (דף ד) איכא למימר דהכא דייק מדכתיב עליך דהוה מצי למיכתב לא תעלה כמו הכתוב דלא תלבש ומדכתיב עליך ש"מ לריבויא הוא דאתא וכדקאמר ר"י דמרבה אני שאם היה בגד גדול וכו' והכי איתא בתוספתא בפ"ה בגד שיש בראשו אחד כלאים לא יתכסה בצד השני אע"פ שהכלאים מונח בארץ. והרא"ש ז"ל בהלכות כלאי בגדים בפסקיו בפ"ח דנדה הביא זה בשם האי תלמודא וכ"כ הטור סי' ש"א. והרמב"ם ז"ל לא הביא לזה בפירוש משום דסמיך עצמו על הגדולה מזו שאמרו בתוספתא שם והביאה בפ"ט בהלכה ט' העושה בגד כולו צמר גמלים או צמר ארנבים או קנבוס וארג בו חוט של צמר בצד זה וחוט של פשתן מצד זה ה"ז אסור משום כלאים. וא"כ מכ"פ בדין הנזכר שאסור שהכלאים שבצד השני סמוכין הם זה לזה והרא"ש ז"ל הביא שם להתוספתא וגי' אחרת היתה לו שכתב בשם התוספתא אבל העושה חלוק שכולו צמר גמלים וכו' וארג בו חוט א' של צמר וחוט אחד של פשתן אסור

פי' ששני חוטין של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם חוט של צמר בצד אחד וחוט של פשתן בצד אחר מותר עכ"ל ועיין בב"י סי' רצ"ט והנה גי' הרמב"ם כגי' התוספתא אשר לפנינו ואילו הי' גי' זו לפני הרא"ש בודאי לא היה חולק על התוספתא:

הייתי אומר אפי' פשתן של ים וכו'. ובהעתקת הר"ש כתוב שלם וכן הביא הרא"ם שם פשתן שלם ופשתן קנבוס ופי' מיני פשתן שכך הן נקראין ובהדיא גריס כהאי תלמודא ריש פ' במה מדליקין ולא בירוקה שעל פני המים כיתן דמיי וניכר שהגי' שהיתה לפניהם משובשת ביותר היתה ומזה תדין למקום אחר:

את דריש שש משש שש מפארי פארי מפארי. הא דלא דריש בפשיטות כתיב ואת מכנסי הבד וכתיב הכא ומכנסי פשתים אלמא בד פשתן הוא משום דבעי למילף נמי דבבגדי כהונה כלאים איכא דהיינו באבנט וא"כ אתה צריך לדרוש בתחילה שש דאבנט משש דמכנסים והשתא אי הוה מסיק בקרא דמכנסים בלחוד דכתיב ומכנסי פשתים אכתי הוי מצינו למידק דילמא שאני מכנסים דכתיב בהו שש ובד ומנלן דשש לחודיה פשתן הוא הלכך מסיק שש מפארי וכו' וא"כ ע"כ דשש בלחוד נמי פשתן הוא דהא ילפינן נמי פארי מפארי וכתיב בהו פשתים ובפ"ק דזבחים (דף י"ח ע"ב) דפריך נמי אימא בד עמרא וכו' רבינא אמר מהכא פארי פשתים וגו' ומכנסי פשתים ויליף בפשיטות מסיפיה דקרא כדפירש"י ז"ל משום דהתם לא בעי למילף כ"א לפירושא דבד בלחוד והלכך ל"צ לאסוקי כל הני וממילא ידעינן השתא דכל היכא דכתיב שש פשתן הוא ולהכי מייתי התם נמי רישיה דקרא פארי פשתים יהיו על ראשם וא"כ שש דמגבעות פשתן הוא והיינו הך כדהכא:

מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל וכו'. בת"כ פ' מצורע דריש ושני יכול פיקס (מין צבע) ת"ל תולעת אי תולעת. יכול אחד מן הצבעים ת"ל ושני הא כיצד זו זהורית טובה יוחנן בן דהבאיי אומר ושני תולעת שני שבתולעת ונראה דצריך לגרוס ת"ל שני התולעת ופי' זה מתבאר למאי דדריש בספרי פ' חוקת ותולעת שני ששינתו תולעת ולא ששינתו דבר אחר והשתא ברייתא דת"כ ג"כ מתפרש בענין זה ות"ק ויוחנן בן דהבאיי ל"פ אלא דת"ק דריש דאי משני לחוד הוה אמינא אפי' חוט השני שנצבע בדבר אחר ואי מתולעת הו"א דלאו דוקא ה"ה לאחד מן הצבעים והוא אדום כתולעת אלא משום דדרך לצבעו בתולעת נקט ותולעת ת"ל שני התולעת כלומר דלהכי כתב בקרא דבתריה התולעת דוקא מהשני שהתולעת צבעו וזהו תכלית האודם וזו היא זהורית טובה ויוחנן בן דהבאיי קאמר דל"צ אלא ממשמעות שני תולעת ילפינן שני שבתולעת כלומר שהתולעת היא ששינתו ולא דבר אחר וכדרשת הספרי ודברי הרמב"ם ז"ל בענין

זה בך הם שאצל בגדי כהונה כתב בפ"ח דהלכות כלי המקדש בהלכה י"ג ותכלת האמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוע כעצם השמים שהוא פתוך מן הכותל הארגמן הוא הצמר הצבוע אדום ותולעת השני הוא הצמר הצבוע בתולעת. וא"כ התולעת לאו היינו חלזון המוזכר בפ' התכלת שצבעו דומה לרקיע וזהו מראה התכלת אלא תולעת אחרת וכמבואר בדבריו בפ"ג מהל' פרה אדומה בהלכה ב' שכתב ואח"כ נוטל עץ ארז וכו' וצער צבוע בתולעת וכו' ואומר לעומדים שם עץ ארז זה וכו' שני תולעת זה וכו' ג' פעמים על כל דבר וכל כך למה לפי שמיני ארזים שבעה הן וכו' והצבוע אדום יש שצובעין אותו בפואה ויש שצובעין אותו בלכא ויש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר לגרעיני החרובים והן כמו האוג ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהו לפיכך מודיע לכל ומגלה להן שאילו הן המינים האמורים בתורה וא"כ התולעת הוא מצא באותן גרגרים האדומים ביותר והוא צבע הכרמ"ז שכתב כאן בפי' המשנה ומבואר מכל מה שאמרנו דלא סמיך אהא דהכא בפי' שני תולעת אלא אברייתא דת"כ ודספרי דדוקא ששינתו התולעת ולא דבר אחר:

כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן. הרא"ש ז"ל מביא לזה בהל' כלאי בגדים שם וכן הטור בסי' רצ"ט פלפלו האחרונים בענין ביטול איסור לכתחילה עיין עליהם אבל כלל הדברים כך הם דכל זמן שלא נאסר מחמת הכלאים כגון הכא שטרפן להצמר ופשתן ועדיין לא עשה כלום ואין כאן איסור כלאים לכ"ע דאף לדעת הרמב"ם עד ששע אותן מיהת בעינן והלכך לא שייך כאן ביטול איסור לכתחילה ובודאי אם כבר עשה בהן איזה צד אי ור כגון ששע אותן או כיוצא בזה הרי הוא בכלל שאמרו אין מבטלין איסור לכתחילה ולכל חד וחד לפי שיטתו להרמב"ם אף אם שען בלבד דאסורין מן התורה ואין מבטלין איסור דאורייתא לכתחילה ולשארי הפוסקים לאחר שיעשה מהן חוטין דאז אף בדיעבד לא מהני ביטול ברוב באיסור כלאים כדכתב שם הרא"ש דלא שייך ביטול ברוב אלא באיסור שנתערב בהיתר אבל בהיתר שנתערב בהיתר וע"י תערובות זה נאסר לא שייך ביטול ברוב דהכל נעשה כגוף אחד של איסור ולא דמיא לבשר בחלב דבנתינת טעם תליא מילתא דדרך בישול אסרה תורה ולפיכך מהני ביה ביטול ברוב ודין דהכא ג"כ הוא לדעת הרמב"ם ואם שלא ביארו בפירוש נכלל בדבריו הוא במ"ש בפ"י בהל"ו והל"ז שכל זמן שלא נעשה איזה צד איסור בהן מותר לערב לכתחילה כדי שיתבטל המיעוט ברוב ועיין לקמן בהל"ז מה שיתבאר שם בס"ד:

רב אמר כל שהוא אסור מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. מילתיה דרב איתמר בבבלי פ' במה אשה (דף סג) ובכמה מקומות בש"ס והכא איפרך מילתיה ואמרו

לית ליה קיום אבל התם כל מקום דפריך עליה ממתני' או מברייתא קאמר תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ור"א ור"ש אוסרין והסכימו הפוסקים להלכה כרב דאזלא שיטתיה כרבים והאי מתניתין דחולין תירצו התוס' שם דאתיא כב"ע דטעמא דבחצר מותר שהרואה אומר לנקר חצירו הוא צריך וכן הרמב"ם ז"ל פסק בפ' י"ט מהל' שבת כרב ופסק ג"כ כהאי מתני' דחולין והני תוספתות דע"ז משני לה התם (דף יב) אימא מפני שהוא נראה כמשתחוה לע"ז וכו' ולכל הני שאר תוספתות דמייתי הכא צ"ל דתנאי היא כדמשני בשבת וס"ל כת"ק דהתם:

הדא דתימר בריקן וכו'. הא דמחלק בין נתון ע"ג המסטווה ובין נתון ע"ג מיטה ע"כ צ"ל דהטעם מפני שכשנתון ע"ג המיטה לעולם כרכין הן ואפי' הן ריקנים דמחמת שמונח ע"ג המטה שהיא רכה בלבדים שיש בה אף הן נחשבו רכין והלכך אפי' ריקנין אסור שמא תכרך נימא על בשרו והרמב"ם ז"ל כתב בדין כרים וכסתות בפ"י בהלי"ג סתם דכשהן קשין מותר לישב ולהסב עליהן והשיג עליו הראב"ד ז"ל דהא בירושלמי אמרו הדא דתימר ברקים וכו' וכתב הכ"מ דרבינו השמיטו מפני שמאחר שכתב דלא שרי אלא בקשים דוקא ממילא משמע שלא התירו אלא ברקים דאילו מלאים הו"ל רכים ובעיקר קושית הראב"ד לא תירץ כלום דמפני מה לא ביאר החילוק אף גבי רקים דכשהן נתונים ע"ג המטה שאסור כדקאמר הכא בהדיא ולפי מה שאמרנו ניחא דזהו נכלל בכוונת דברי הרמב"ם שכתב אבל בקשים שאינן נכרכין כגון כרים וכסתות מותר וכלומר אם הם בענין שאינן נכרכין כגון שאינן נתונין ע"ג המטה דאלו נתונים ע"ג המטה לעולם נכרכין הן ואפי' ריקנין כדמוכח מדמחלק בין נתון ע"ג האסטווה וכו' והלכך לא היה צריך הרמב"ם להאריך בזה:

הרי שהיה מהלך בשוק ונמצא לבוש כלאים וכו'. למאי דפרישית בפנים הוה אתי שפיר כמסקנת הבבלי בפ"ג דברכות דאין כבוד הבריות דוחה ל"ת שבתורה כ"א לדבר שהיא מדבריהם ול"ת דקאמר לאו דלא תסור הוא חוץ מאבידה דפעמים שהוא בהעלמה וכן בטומאת מת מצוה דגלי בהו קרא ולא ילפינן מינייהו כדקאמר התם דאיסורא מממונא לא ילפינן ולהמסקנא דמשני גבי מת מצוה שב ואל תעשה שאני ועיין פירש"י שם והתוס' העלו דמלאו דנזיר וכן מכהן לא ילפינן דנזיר ישנו בשאלה וכהן לאו שאינו שוה בכל הוא ולפ"ז איכא למימר דאף על גב דאמרי' הכא לעיל בפ"ג דברכות בהל"א דההיא דר"ז מיתוקמא אפי' בטומאה שהיא מד"ת מותר הכהן להטמא מפני כבוד הרבים וכתבתי שם דמסקנת הבבלי לאו הכי היא וזהו לפי פי' רש"י שם דטעמא דלאו דטומאה לא נכתבה כלל על מת מצוה כשם שלא נכתבה על הקרובים וא"כ לא מצינו לפרש להא

דהכא דלעיל בברכות בכעין זה דהא קאמר התם בהדיא שכבוד הרבים דוחה לטומאה שהיא מד"ת אבל לפי' התוס' ניחא דודאי לאו דטומאה סתם ניתנה ומת מצוה דוחה אותה ולא גמרינן מינה כדקאמר טעמא דלאו שאינו שוה בכל הוא ואזלא שיטתא דהכא בכלאים כמסקנא דהבבלי דהתם ונקטינן דמשום כבוד הבריות לא דחינן בעלמא אלא לאו דלא תסור:

כאן בבגדי זהב כאו בבגדי לבן. משמע מהכא בהדיא דלא הותרו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אלא דוקא בבגדי לבן של כה"ג ביה"כ שלא היה בהן כלאים והיינו נמי דקאמר בבבלי פ"ז דיומא (דף סט) דבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן והיינו כעין בגדי לבן של כה"ג ביוה"כ אבל בשל כהן הדיוט לא ניתנו ליהנות אלא באלו שאינן כלאים אבל באבנט אסור בהעלאה ובלבישה מפני הכלאים שבאבנט וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בסוף הל' כלאים וכן בפ"ח מהל' כלי המקדש בהלכה י"א וכדמוכח מהכא דבגדי זהב של כ"ג אסור וא"כ ה"ה באבנט של כהן הדיוט דטעם א' להן שיש בהן כלאים וכדקתני הכא בהדיא אין עראי לכלאים במקדש אלא דבהצעה תחתיהן הוא דהתירו מפני שבגדי כהונה קשין הן והצעה אינה אלא מדרבנן כדכתבו התוס' שם בשם רבינו תם וזה נמי מוכרח מדהכא דהא בגדי זהב נמי קשין הן ולא התירו בהעלאה לפי שהיא מד"ת וממילא אזדא לה ג"כ השגת הראב"ד שם שהקשה ממאי דקמייתי להברייתא ביומא שם דבמקדש אפי' שלא בשעת עבודה מותר דהתם כעין בגדי לבן של כה"ג ביוה"כ מיירי כדאמרן וזה מוכרח גם מהתוספתא דה"ג להאי ברייתא בתוספתא דסוף מכילתין בגדי כהנים ובגדי כה"ג אין בהן משום כלאים בגדי כה"ג היוצא בהם למדינה חייב שבמקדש בין לשרת בין שלא לשרת פטור מפני שהן ראוין לעבודה וע"כ דרישא מיירי בבגדי זהב של כהן גדול דאית בהו כלאים בחושן ובאפוד ואין בהן משום כלאים בשעת עבודה קאמר כמו בבגדי כהונה של כהן הדיוט דאשתרי להו כלאים בשעת עבודה והשתא מדלא קתני בסיפא אלא בגדי כ"ג ולא קאמר סתם היוצא בהן וכו' ש"מ דה"ק ובבגדי כה"ג יש מהן שהיוצא בהן למדינה חייב והיינו בגדי זהב ושבמקדש דקאמר י"ל דהיינו בגדי לבן של כה"ג ביה"כ דאותן נקראין שבמקדש וכמ"ד דמצניעין אותן במקדש ולא ישתמש בהן ביוה"כ אחר לעולם פטור הוא דהא אין בהם כלאים ודמסיים מפני שהן ראויין לעבודה כלומר דאע"ג דאחר שישתמש בהן צריך לגונזן וה"א הלובש אותן חייב ואף דלית בהו כלאים קמ"ל דבהא ליכא חששא דהא מיהת ראוין לעבודה הן ופטור הוא ואע"ג דאית בהו צד איסור:

הלכה ב

רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר. וכ"פ הרמב"ם שם בפ"י בהלכ"ב וטעמא דכולא מתני' מפני שמחמם בה ידיו דאע"ג דקאמר לקמן גבי מטפחות הספג דאיכא נמי טעמא אחרינא פעמים שהוא רואה את רבו וכו' משמע דלא תפסו לעיקר להאי טעמא כדקאמר מה הוה ליה מימר וכו' ועוד דהא מסיק דדוקא במתכוין לשם מלבוש אבל בלא"ה אין חוששין וא"כ טעמא דמחמם בה את ידיו הוא העיקר דלעולם אסור הוא מהאי טעמא. יהיבו ליה לר' אבונא ביעתא במפה דאית ביה כלאים והוא לא מקבל וכו'. וכן כתב הרמב"ם שם בהל' י"ז ומה שהשיג הראב"ד בזה מההיא דפשיטי וביזרני דסוף פ"ק דיו"ט דקאמר רב אשי אחד זה ואחד זה אין בהן משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך כדכתב הרמב"ם בזה שם בהלכה י"ט וסובר הראב"ד דמהאי דר' אבונא דהכא אין ראיה דשמא מחמיר על עצמו היה אבל דעת הרמב"ם הוא דמדינא הוא דאסור דנהי דודאי מה שתופס בתוך ידו אין דרך חימום בכך זהו אם היה כאן הטעם מפני חימום שרוצה לחמם ידיו כעין דהתם אבל שאני הכא דדרך הגנה והצלה הוא שתופס ביצה החמה במפה שלא תכוה ידו בהביצה וזה ודאי נהנה מכלאים הוא ודמיא ממש למוכרי כסות אם מתכוונין בחמה מפני החמה דאסור:

הלכה ג

ומרדעת של חמור. כתב הר"ב היא קשה יותר מכרים וכסתות הלכך אפי' בשרו נוגע לא חיישינן שמא תכרך נימא על בשרו. וזה ראה בפי' הרא"ש והובא בהגהת פי' הר"ש אבל התוס' בפ"ז דיומא (בדף סט) העלו דבשרו נוגע בה אסור כדתנן בהדיא בכרים וכסתות ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה וה"ה במרדעת וכך כתב הרמב"ם שם בהל' כ"ה והוא שלא יהא בשרו נוגע בה:

מפני המחלוקת. ובבבלי כתובות (דף קג) אמרו סבור מינה משום טירחא הוא דקאמר כיון דחזי דקספדי בכרכים ואתו כ"ע אמרו ש"מ משום יקרא הוא דקאמר. והיינו נמי דקאמר הכא דכשיספדו אותו בעיירות אפשר ימנעו מלבוא כולם מפני המחלוקת שלא יחזיק המקום את כולם וא"כ היינו נמי משום יקרא:

כד דמך רב הונא ריש גלותא. כבר כתבתי זה בכתובות דמה שהקשו התוס' דמ"ק (דף כה) דהא לעיל משמע שרב הונא מת קודם ר' חייא דאמר ליה לרבי ארונו בא וי"ל דרב הונא אחר הה ומיהו קשה דבירושלמי קאמר בעובדא דהכא רב הונא ריש גלותא עכ"ל ובס' יוחסין מצאתי שכתב בשם תשובת רב שרירא גאון ז"ל דתרי רב הונא ריש גלותא הוו והראשון בימי רבי היה כדאמרינן בהוריות (דף יא) בעא מניה רבי מר' חייא כגון אני

מהו בשעיר א"ל הרי צרתך בבבל והוא רב הונא וזה האחרון היה ריש מתיבתא דבבל (וקרו ליה הכא ריש גלותא) חבירו שלרב נחמן ורב חסדא היה תלמודו ועליו אמרו בבבלי פ' שני דייני גזרות (דף קו) כד קמו רבנן וכו' ואמרי במערבא קמו להו רבנן ממתיבתא דרב הונא בבלאה:

כיון שהן מגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר וכו'. כלומר דבקבורה שנקברין שם אכתי הייתי קורא ותבואו ותטמאו וגו' על שעת הבאת אותם לשה שעדיין לא כיפרה עליהם אדמת ארץ ישראל לפיכך מיד כשמגיעין לארץ ישראל נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן וזה מכפר מיד עליהן כדכתיב וכפר אדמתו עמו דאף האדמה שבא עליהן מקודם הקבורה מכפרת עליהן. מנעל של זרב אית אתרין דזרבין עימר מן גו. הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"י הלט"ו מביא לזה ופי' כלומר דאין חוששין לאותן מקומות שהן מועטין והאי אסור הוא מפני שתופרין בפשתן וכו' עכ"ל ולפירושו זה היה צ"ל דמתני' דקתני אין בו משום כלאים היינו אם תופרו בצמר או בקנבוס ואם כן מאי קמשמע לן ודוחק הוא לפרש דאין בו וכו' דקתני כלומר שאין חוששין למיעוט שתופרין בפשתן ונראה דמשו"ה לא רצה הרמב"ם ז"ל לפסוק כהאי גירסא וכהאי פירושא ותפס הגי' שברוב הספרים מועל של זרד וכך הוא בנוסחת המשנה דהכא ופירושו דהואיל ואין לו עקב אין חוששין להכלאים כדכתב שם מפני שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר עור הגוף ואין לו עקב דקאמר פשוט הוא דמתפרש כהאי דתנינן בריש פ' מצות חליצה סנדל שיש לו עקב כשר ושאין לו עקב פסול ויש לו עקב היינו עור המכסה את גובה הרגל שכנגד שוקיו מאחוריו כדפרישית שם וכ"פ הר"ב בפ"ו דכלים וזה מכיון שאין לו זה העור המכסה את גובה העקב מאחוריו כ"א העור שלו אינו אלא תחת כל הרגל והעקב אינו נהנה ממנו שכל עור אדם שם קשה הוא ובזה מסולק דיוק הכ"מ שם והרי אין לך קשה בעור הרגל כעור העקב וכו' ולא כמו שהעלה שם אלא דאם יש לו עקב אסור שהרי הוא נהנה ממנו ולא כמה שרצה התי"ט להגיה בדברי הרמב"ם ועיין במ"ש בב"י סי' ש"א ואין להאריך:

הלכה ד

מודה ר' אילא וכו' דלא שלח עילייא לא שלח ארעייה. מכאן איכא סייעתא למ"ש בהג"א ספ"ק דביצה בשם א"ז אסור ללבוש אנפלאות של צמר ע"ג אנפלאות של שתן ומביאי הרב בהג"ה ס ' ש' משום דא"א לפשוט התחתון בלא העליון כדקאמר הכא בהדיא:

מהו מיתן פריטין גו גולתה ומיקטרניה בחוט דכיתן וכו'. הרא"ש ז"ל מביא לזה בהל' כלאי בגדים בפ"ח דנדה ולא גריס מהאוסרין אלא לרב הונא בלחוד וא"כ ממילא הלכה

כרבים כמתירין ומ"ש בהג"א בסוף פ"ק דביצה וגרים שם לרב שהוא מהאוסרין ט"ס הוא ולא הוזכר רב כאן וצ"ל ורב אבינא ונראה שהוא בכלל מה דתני בתוספתא והביאה הרמב"ם ז"ל בפ"י בהלכה י' בגדי צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן וקושר וכמו שפי' הרא"ש ז"ל שם לתרץ קושית ר"ת ז"ל בתשובה שכתב דטעות היא בתוספתא דקשר הוא חיבור לענין כלאים מדאצטריך להתיר כלאים בציצית ותי' הרא"ש דמיירי שחיבר שני ראשי הקרעים וכרך החוט סביבם וקשרם יחד ולא הוי חיבור חוט של פשתן עם החלוק של צמר כיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר עכ"ל וכך הוא מורה ל' הרמב"ם דבענין זה הוא דמיירי דבקושר הצמר והפשתים יחד כתב בהדיא לעיל שם דכוי כלאים וא"כ ה"ה בנידון זה מכיון שיכול להוציא בגד הצמר בעצמו בלא התרת הקשר אין כאן חיבור:

הלכה ה

ניתני שעז ולא ניתני טני וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה בקיצור ולא ביאר כלום ואומר א"י דאחר שמבואר הוא בפנים כוונת סוגיא זו והאמור בה ושמעינן מיהת דשיטתא דהאי ש"ס ס"ל דבדבר אחד הוי כלאים או שוע או טווי או נוז כדקאמר בהדיא אילו תנינן וכו' וכן בכולם וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"י בהלכה ב' וכן בפי' המשנה בנסחא ערבית שהביא הב"י בסי' ש' וכן בכ"מ שם שכתב מה ששנינו דבר שהוא שוע טווי ונוז זהו כלאים של תורה ועד שיהו נחברים אלו הג' ענייניים כולם וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד"ס כך אמרו מקצת הגאונים וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי אלא שכל אחד מהם כלאים של תורה ומה שנזכר בגמ' נדה אינו לשון הגמרא אבל הוא ל' איזה מפרש עכ"ל ומעתה אין לנו לה סוף בענין דבריו כ"א לחזקם ולהראות פנים ומקום לדבריו בקצרה מ"ש שאינו לשון הגמ' להא דאמרו בנדה (דף סא ע"ב) והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא דע דהוא לישנא דבה"ג ואביא לך איזה מדוגמ' זה בפ"ו דברכות (דף לו ע"ב) כתוב והלכתא כמר בר רב אשי וכו' ומדלענין ערלה לאו פירא וכו' כ"ז אינו מלשון הגמרא אלא נוסחת בה"ג היא כמ"ש הרא"ש ז"ל שם ואח"כ הושם זה בהעתקת הגמרא. ועיין לעיל פ"ו דברכות בהלכה א' ד"ה והאטד שבארתי לטעם דהרי"ף והרמב"ם ז"ל שפסקו כפי נוסחא זו. בפ"ק דפסחים (דף ח) גבי שתי שורות החיצונות שהן עליונות וכו' כתוב בגמרא שלפנינו והלכתא כוותיה דשמואל ואין זה מל' הגמרא אלא ל' בה"ג ויש מן הגאונים כמ"ש הרא"ש ז"ל שם ורוב גדולי הפוסקים הסכימו דהלכתא כרב וכן בפ"ח דבכורות (דף נט) ובי פלוגתא דרב ושמואל בפודה את בנו בתוך ל' יום כתוב בגמ' שלפנינו ואע"ג דקיי"ל הלכתא כרב באיסורי הכא הלכתא כשמואל אין זה ג"כ מל'

הגמרא אלא מל' יש מהגאונים ואח"כ הועתק בגמרא וכמ"ש הרא"ש ז"ל שם דה"נ רוב גדולי הפוסקים פסקו הלכתא כרב וכהנה תמצא הרבה בש"ס ולא יכיל הגליון לציינם וא"כ גם כאן דעת רב אשי דנדה היא העקרית דאו שוע או טווי או נוז. ושיטתא דהאי ש"ס מסייעא לדעת זה כדמוכרח וכמבואר הכל בפנים ומתורץ ג"כ דקדוק ר"ת בתוס' פ"ק דיבמות (דף ה ע"ב) ד"ה עד שיהא שוע וכו' להא דלא קאמר ברישא לכולהו על שוע טווי ואריג והביא התי"ט לזה ובמה שפירשתי בפנים יתבאר לך הכל נשאר עלינו לבאר בהא דדקדק הכ"מ למאי דכתב הרמב"ן טרפם וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים ונ"ל שם דלדעת הרמב"ם על טווי לחוד אינו חייב מן התורה ועל אריג לחוד מיחייב וע"ש ובב"י מה שהאריך בזה וזה דוחק גדול לחלק כן דמאי שנא אי לא בעינן לכולהו אם כן בחדא מינייהו מיחייב כלישנא דרב אשי וכשיטתא דהאי תלמודא ולא עלה זה על דעת הרמב"ם לומר כן אלא מ"ש וארג בגד מטווי זה סדר הנאת כלאים הוא שכתב כמ"ש לקמן תפר בגד צמר וכו' וכן להשמיענו דאף על גב שטרפן יחד קודם הטויה לא אמרינן דבטל אחד במיעוטו אם חבירו רבה עליו וכמו דאמרינן דיכול לבטל אחד מהן קודם הטויה ועיין לעיל בהלכה א' ד"ה כיצד הוא עושה בביאור ענין זה והיינו דקאמר הכא דאם לא נתבטל אחד מהן וטווה אותן כאחד שוב אין הביטול מחוטין שירבה על מין הא' מועיל בו ואם ארג בגד מטווי הזה הרי זה כלאים ודלא תימא כיון שעדיין לא ארג החוטין לא חשיבי ויתבטל מין אחד ברוב קמ"ל דכבר נאסרו בטווי זהו דעתו ז"ל ולא לאפוקי איסור טווי בלחודיה ומה ששייך עוד לעיין דבריו ודעתו ז"ל נתבאר הכל לעיל ובפנים כפי אשר תמצא ללמוד דבר מדבר ואין לנו להאריך ביותר:

הלכה ו

התוכף תכיפה אחת אינה חיבור. הר"ב כתב אינה חיבור לטומאה ולטהרה וכו' ומפי' הר"ש כתב כן וכן הרמב"ם בפי' המשנה כתב ואם נטמא האחד לא נטמא השני וזהו ענין שאמרו אינו חיבור אבל בחיבורו שם בהלכה כ"ד כתב אינו חיבור ואין זה כלאים ונראה שחזר בו ופי' להמתני' ג"כ בענין זה דהכל על כלאים אמרו וכן פירש"י ז"ל בפ' במה בהמה (ד' נד) אינו חיבור דכתיב צמר ופשתים יחדיו לא אסרה התורה אלא חיבור יפה המתקיים ובדין הוא לפרש כן דאי על ענין טומאה וטהרה קאמר אם כן סיפא דקתני עשה שני ראשיה בצד אחר חיבור ג"כ על ענין טומאה וטהרה ע"כ דמיתפרשא לפי פי' הר"ש וזה קשה דהא אנן תנן בפרק י"ב דפרה הבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה ולא להזייה וזהו מדבריהם דוקא אבל מן התורה אינו חיבור אף לטומאה הואיל ועשוי להתיר הוא והרי כאן במתני' בדבר שהוא מן התורה איירי דומיא דכלאים דשתי תכיפות

הוי חיבור בכלאים מן התורה והשתא מי עדיפי שתי תכיפות מכולו תפור בכלאים לענין טומאה וכבר כתב הרמב"ם לכלל הזה בפי"ב מהל' פרה אדומה בהל' ד' הנה למדת שכל מקום שאתה שומע חיבור לטומאה ואינו חיבור להזייה אין זה אלא גזירה מדבריהם ועיי"ש דתוכן דין הנזכר שם נלמד מדברי רבה בפ' במה טומנין (דף מח ע"ב) ומיהת שמעינן דמתני' דפרה בדרבנן איירי ומעתה אין לנו לפרש להמתני' דהכא אלא הכל לענין כלאים לבבא זו וזהו הטעם שחזר בו מפירושו במשנה ובענין שבת מה שנלמד ממתני' דהכא יתבאר במקומו בפ' כלל גדול בהלכה ב' בהגיעי לשם בעזה"י וברוב רחמיו וחסדיו עלי לטובה:

בקשור מיכן ומיכן. הרא"ש ז"ל הביא לזה בהל' כלאי בגדים בפ"ט דנדה וכן פסק הטור בסי' ש' ויש לתמוה דהא קאמר עלה מיליהון דרבנן פליגי ומשמע דסתמא דהש"ס מסיק דלא כותיה דר' יונה ור' יוסה אלא כהני רבנן דפליגי וכרב דהלכתא כותיה וכן הרמב"ם ז"ל כתב לדין הזה שם ולא הזכיר שיקשרן אלא בשני ראשיה לצד א' או בשתי תכיפות בלחוד הוי חיבור לענין כלאים וכמסקנת סתמא דהש"ס. הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים וכו' א"ר יוסי וההן נו נשוך. והרא"ש ז"ל העתיק וההן בו נשוך וכך היא גירסת הר"ש ז"ל איך שיהיה האי וההן לא מיתפרשא אלא בל' תמיה וכדמסיק בהדיא אין לך אסור אלא נשוך בלבד וא"כ הכוונה דכל כה"ג לא הוי נשוך והטור בסי' ש' פסק כהבעיא לדינא ונהי דענין דהבעיא בלחוד איכא למימר דתפס לחומרא באיסור כלאים אבל מה נעשה בהא דר' יוסי ואם לר' ירמיה הוה מספקא ליה לר' יוסי הוה פשיטא ליה דאין כאן כלאים כלל דזה לא מיקרי נשוך והר"ב בהגהה שם הביא לדעת הטור בפשיטות לאיסור ולכל הפחות היה לו לכתוב בשם י"א דלא מצינו לפוסק אחר דס"ל כספיקא דהבעיא וכן הרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה כלל דהא המסקנא היא אין לך אסור אלא נשוך בלבד: